

**ԺԲ.00.01 – ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ, ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՈՒՍՄՈՒՆՔՆԵՐԻ
ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ**

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

Պետության և իրավունքի տեսությունը գիտության բնութագիրը, հետազոտման օբյեկտը և առարկան, առարկայի առանձնահատկությունները: Պետության և իրավունքի տեսությունը որպես իրավական, հասարակական, ընդհանուր տեսական և մեթոդաբանական բնույթի գիտություն: Պետության և իրավունքի տեսության գործառույթները, գիտության կապը պրակտիկայի հետ: Պետության և իրավունքի տեսության մեթոդների հասկացությունը, դասակարգումը, բնութագիրը: Իրավական գիտությունների դասակարգումը և պետության և իրավունքի տեսությունը իրավական գիտությունների համակարգում: Պետության և իրավունքի տեսությունը որպես ուսումնական դասընթաց. նպատակները, խնդիրները, կառուցվածքը:

Հասարակություն. հատկանիշները, հասկացությունը: Մինչպետական հասարակության կազմակերպական ձևերը և տնտեսական հիմքերը, սոցիալական իշխանության և նորմերի ընդհանուր բնութագիրը: Պետության առաջացման ընդհանուր պատճառները (օրինաչափությունները) և առանձնահատուկ օրինաչափությունները: Պետության առաջացման տնտեսական, սոցիալ-դասակարգային, մարդկային, արտաքին-պաշտպանական օրինաչափությունները: Պետության առաջացման տեսությունների բազմազանությունը և դրանց բնութագիրը: Մինչպետական և պետական հասարակության տարբերիչ հատկանիշները: Պետական և անմիջական իշխանության տարբերիչ հատկանիշները: Իրավունքի առաջացման պատճառները և իրավական նորմերի ձևավորման ուղիները:

իրավունքի և նախնադարյան հասարակության սոցիալական նորմերի տարբերիչ հատկանիշները:

Պետության հասկացությունը և հատկանիշները: Պետության ինքնիշխանությունը, հասկացությունը, հատկանիշները: Ժողովրդի և ազգի ինքնիշխանությունը, հասկացությունները և հարաբերակցությունը պետության ինքնիշխանության հետ: «Պետության էություն» և «սոցիալական առաքելություն» հասկացությունները և դրանց մեկնաբանման մոտեցումները: Պետության էության զարգացման արդի օրինաչափությունները: Հասարակական իշխանություն, հասկացությունը, անհրաժեշտությունը: Պետական իշխանության առանձնահատուկ գծերը, իրականացման եղանակները: Պետության գործառույթներ հասկացությունը, բնութագրական գծերը, նշանակությունը, դասակարգումը: Պետության ներքին և արտաքին գործառույթները և դրանց բովանդակությունը: Պետության գործառույթների իրականացման ձևերը, հասկացությունը, տեսակները: Պետության գործառույթների իրականացման մեթոդները, հասկացությունը, տեսակները: Պետության գործառույթների դինամիկան, փոխապայմանավորվածությունը, փոխգործողությունը:

Պետության ձև հասկացությունը և տարրերը: Պետության էության, տիպի և ձևի հարաբերակցությունը: Պետության կառավարման ձև, հասկացությունը, հատկանիշները և տեսակները: Կառավարման միապետական և հանրապետական ձևերը, հասկացությունը և տեսակները: Պետական կառուցվածքի ձև, հասկացությունը և տեսակները: «Պետաիրավական ռեժիմ» հասկացությունը և հատկանիշները, կազմավորման օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնները: Պետաիրավական ռեժիմի դասակարգման հիմնախնդիրը: Ժողովրդավարական և հակաժողովրդավարական պետաիրավական ռեժիմների բնութագրերը: Պետության կառուցակարգի /մեխանիզմի/ հասկացությունը և դերը: Պետության մեխանիզմի և ապարատի հարաբերակցությունը: Պետական մարմինների հասկացությունը և

հատկանիշները, դասակարգումը: Պետական ապարատի կազմակերպման և գործունեության սկզբունքները, դասակարգումը, բնութագրերը:

Քաղաքական համակարգ. հասկացությունը, կառուցվածքը, տեսակները: Քաղաքական համակարգի հիմնական սուբյեկտները: Պետության տեղը և դերը քաղաքական համակարգում: Պետությունը և եկեղեցին: Թեոկրատական, կրոնականացված և աշխարհիկ պետություններ: Պետության տիպ հասկացությունը և տիպաբանության նշանակությունը, տիպաբանության մոտեցումները:

«Իրավունք» եզրույթի իմաստները: Օբյեկտիվ իմաստով իրավունքի հատկանիշները: Իրավունք հասկացության բնորոշման հիմնախնդիրը: Իրավունքի և օրենքի հարաբերակցությունը: Իրավական օրենք հասկացությունը: Իրավահասկացողություն կատեգորիան և դրա բաղադրատարրերը: «Իրավունք» հասկացության բազմազանությունը և տիպաբանությունը: Իրավահասկացողության լեգիտիմացիոնալիստական տիպի վարկածները, առավելությունները և թերությունները: Իրավահասկացողության իրավաբանական տիպի վարկածները, առավելությունները և թերությունները: Իրավունքի հիմնական հայեցակարգերը և դրանց բնութագիրը: Իրավունքի էություն. բազմառոմայնությունը, դրա վրա ազդող գործոնները: Իրավական պետության գաղափարի ծագումն ու զարգացումը: Իրավական պետության բնութագրերը, հիմնական հատկանիշները: Իրավունքի սկզբունքներ. հասկացությունը, նշանակությունը, դասակարգումը, համաիրավական սկզբունքների բնութագիրը: Իրավունքի գործառույթները. հասկացությունը և դասակարգումը: Սոցիալական նորմերի հասկացությունը և տեսակների բնութագիրը, իրավունքի և այլ սոցիալական նորմերի ընդհանրությունները և առանձնահատկությունները:

Իրավունքի ձև և աղբյուր հասկացությունները: Իրավունքի ձևերի տեսակները: Դատական նախադեպը և իրավական սովորույթը որպես իրավունքի աղբյուր: Նորմատիվ իրավական ակտեր. հասկացությունը, հատկա-

նիշները, տեսակները: Օրենքներ. հասկացությունը, հատկանիշները, տեսակները: Ենթաօրենսդրական նորմատիվ ակտեր. հասկացությունը, հատկանիշները, տեսակները: Նորմատիվ ակտերի գործողությունը տարածության մեջ և ըստ անձանց շրջանակի: Նորմատիվ ակտերի գործողությունը ժամանակի մեջ: Օրենքի հետադարձ ուժը:

Իրավունքի նորմի հասկացությունը, հատկանիշները, կառուցվածքային տարրերը: Իրավունքի նորմի կառույցի հիմնախնդիրը: Հիպոթեզների, դիսպոզիցիաների, սանկցիաների տեսակները: Իրավունքի նորմերի տեսակները. դասակարգման չափանիշները և նշանակությունը:

Իրավական համակարգը. հասկացությունը և կառուցվածքը: Իրավունքը և իրավական համակարգը: Իրավական համակարգերի դասակարգումը, հիմնական իրավական ընտանիքների բնութագիրը: Իրավունքի համակարգ. հասկացությունը, հատկանիշները, ճյուղերի և ինստիտուտների բաժանման չափանիշները: Իրավական կարգավորման մեթոդը. Հասկացությունը, բաղադրատարրերը, տեսակները: Իրավունքի համակարգի կառուցվածքային տարրերը ըստ կարգավորման առարկայի և մեթոդի: Իրավունքի ինստիտուտ. հասկացությունը և տեսակները: Իրավունքի համակարգի այլ կառուցվածքային տարրերը. նյութական և վարույթային, հանրային և մասնավոր, ազգային և միջազգային: Իրավունքի համակարգի տարրերի փոխհարաբերությունների հիմունքները:

Իրավագիտակցության հասկացությունը, հատկանիշները, դերը իրավական կարգավորման մեջ և գործառույթները: Իրավագիտակցության կառուցվածքը, տեսակները, մակարդակները: Իրավուքի և իրավագիտակցության փոխգործակցությունը: Անհատական իրավական մշակույթի հասկացությունը, կառուցվածքը: Հասարակական իրավական մշակույթի հասկացությունը, կառուցվածքը: Իրավական դաստիարակություն. հասկացությունը, բաղադրատարրերը, իրավական դաստիարակության հիմնախնդիրները Հայաստանում:

Իրավաստեղծագործություն. հասկացությունը, տեսակները, սկզբունքները: Նորմատիվ ակտերի համակարգման հասկացությունը, անհրաժեշտությունը, տեսակները: Իրավաբանական տեխնիկա. հասկացությունը, նշանակությունը, տարրերը:

Իրավահարաբերություններ. հասկացությունը, հատկանիշները, տեսակները: Իրավահարաբերության կառուցվածքը (տարրերը), դրանց բնութագիրը: Իրավունքի սուբյեկտների հասկացությունը, տեսակները, իրավասուբյեկտություն: Իրավահարաբերության բովանդակությունը. սուբյեկտիվ իրավունք և իրավական պարտականություն: Իրավահարաբերությունների ծագման նախադրյալները: Իրավաբանական փաստեր:

Իրավունքի կենսագործման հասկացությունը, ձևերի դասակարգումը, անմիջական ձևերը: Իրավունքի նորմերի կիրառում. հասկացությունը, հատկանիշները և անհրաժեշտությունը: Իրավունքի կիրառման գործընթացի փուլերը, իրավունքի նորմերի կիրառմանը ներկայացվող պահանջները: Իրավունքի նորմերի կիրառման ակտերը. հասկացությունը, հատկանիշները, տեսակները: Իրավունքի բացեր. հասկացությունը, տեսակները, բացերի վերացման և հաղթահարման ուղիները: Իրավունքի նորմերի մեկնաբանում. հասկացությունը, կողմերը (պարզում և բացատրում): Իրավունքի նորմերի մեկնաբանման հնարքները, տեսակները ըստ ծավալի: Իրավունքի նորմերի մեկնաբանման տեսակները:

Իրավաչափ վարքագծի հասկացությունը, հատկանիշները, տեսակները: Իրավախախտման հասկացությունը, հատկանիշները, տեսակները, իրավաբանական կազմը: Իրավական պատասխանատվության հասկացությունը, հատկանիշները, նպատակները և գործառույթները: Իրավական պատասխանատվության հիմքերը, սկզբունքները, պատասխանատվության տեսակները: Իրավական կարգավորման կառուցակարգը. հասկացությունը և հիմնական տարրերը, կառուցակարգի փուլերը: Իրավական կարգավորման արդյունավետությունը:

իրավական օրինականության հասկացությունը, նշանակությունը, հատկանիշները, հիմնական պահանջները: Իրավական օրինականություն, իրավակարգ և հասարակական կարգ: Իրավական օրինականության և իրավակարգի երաշխիքների հասկացությունը և տեսակները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նորմատիվ ակտեր

1. ՀՀ 1995 թ. Սահմանադրություն:
2. ՀՀ օրենքը իրավական ակտերի մասին: Պաշտոնական տեղեկագիր թիվ 15/190/ մայիս 2002թ.:

Սկզբնաղբյուրներ

1. Правовая мысль: Антология. Сост. В.П. Малахов. Екатеринбург. 2003:
2. Хрестоматия по теории государства и права, политологии, истории политических и правовых учений. М., 2000:
3. Теория государства и права. Хрестоматия. Т. 1, 2. М., 2001:
4. Теория государства и права. Хрестоматия. Сос. Р.Т. Мухаев. М., 2000:

Հիմնական գրականություն

1. Ա.Գ. Վաղարշյան «Պետության և իրավունքի տեսություն 1», Դասախոսություններ, Երևան, 2016:
2. Ա.Գ. Վաղարշյան «Պետության և իրավունքի տեսություն 2», Դասախոսություններ, Երևան, 2017:
3. Խրոպանյուկ Վ.Ն. Պետության և իրավունքի տեսություն: Ե., 1997:
4. Ներսեսյանց Վ.Ս. Իրավունքի և պետության տեսություն: Երևան, 2001:
5. Теория государства и права. Учебник. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М., 1997.
6. Теория государства и права. Курс лекции. Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М., 1999.
7. Мухаев Р.Т. Теория государства и права. М., 2001.
8. Общая теория государства и права. Академ. курс в 2-х томах, под ред. проф. Ш.Н. Марченко. М., 1998:
9. Теория государства и права. Под ред. М.Н. Марченко. М., 1997.

Լրացուցիչ գրականություն

1. Ասիյան Ն.Ա., Սաֆարյան Գ.Հ., Հակոբյան Զ.Հ. Պետության և իրավունքի տեսության հիմնահարցեր, Երևան, 2001:
2. Հարությունյան Գ.Գ. Իրավունքի գերակայության սահմանադրական երաշխիքները, Երևան, 2003:
3. Алексеев С.С. Право: азбука-теория-философия: Опыт комплексного исследования. М., 2000.
4. Денис Ллойд. Идея права: репрессивное зло или социальная необходимость? М., 2002
5. Лившиц Ф.З. Теория права. Учебник для студентов юридических высших учебных заведений. М., 1994:.
6. Венгеров А.Б. Теория государства и права. М., 1999.
7. Комаров С.А. Общая теория государства и права. М., 1997.
8. Общая теория государства и права. Академ. курс в 3-х томах, под ред. проф. М.Н. Марченко.
9. Общая теория государства и права. Под ред. В.В. Лазарева. М., 1994.
10. Проблемы общей теории права и государства. Под общ. ред. В.С. Нерсесянца. М., 1999.
11. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. М., 1999.
12. Общая теория права. Под ред. Пиголкина А.С., М., 1996.
13. Теория государства и права. Под ред. Г.Н. Манова. М., 1995.
14. Хропанюк В.Н. Теория государства и права (2-е издание, дополненное, исправленное). Под ред. проф. Стрекозова В.Г. М., 1995.
15. Политология для юристов. М., 1999:
16. Черданцев А.Ф. Теория государства и права. М., 2001.
17. Четвернин В.А. Понятия права и государства. Введение в курс теории права и государства. М., 1997:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՈՒՍՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Քաղաքական և իրավական ուսմունքների պատմություն գիտության առարկան, մեթոդոլոգիան: Քաղաքական և իրավական ուսմունքների պատմության պարբերացումը և դասընթացի համակարգը: Քաղաքական և իրավական գաղափարախոսության որպես հասարակական գիտակցության ձևի ծագումը և զարգացումը: Հին Հնդկաստանի քաղաքական

գաղափարախոսությունը: Քաղաքական գաղափարախոսությունը Հին Չինաստանում և Կոնֆուցիոսի էթիկա-քաղաքական հայացքները: Մոցզիի քաղաքական և իրավական գաղափարները և վաղ դաոսիզմի գաղափարախոսությունը: Օրենքականների քաղաքականության և իրավունքի տեսությունը Հին Չինաստանում: Քաղաքական և իրավական գաղափարները Հին միջագետքում և Հրեաստանում:

Քաղաքական պայքարի հիմնական ուղղությունները Հին Հունաստանում և դրանց արտացոլումը քաղաքական և իրավական ուսմունքներում: Սոփեստների գաղափարները պետության և իրավունքի վերաբերյալ: Սոկրատես: Պլատոնի քաղաքական և իրավական ուսմունքը: Արիստոտելի քաղաքական և իրավական ուսմունքը: Պոլիբիոսի քաղաքական և իրավական տեսությունը: Հին Հռոմի քաղաքական և իրավական մտքի հիմնական ուղղությունների ընդհանուր բնութագիրը: Ցիցերոնի քաղաքական-իրավական ուսմունքը: Հռոմեական իրավաբանների քաղաքական-իրավական գաղափարները:

Քրիստոնեության քաղաքական և իրավական գաղափարները: Հերետիկոսություն: Օգոստոս Երանելու քաղաքական և իրավական ուսմունքը: Ավատատիրական քաղաքական և իրավական գաղափարախոսության հիմնական գծերը և առանձնահատկությունները: Միջնադարյան եվրոպական իրավաբանների քաղաքական և իրավական գաղափարները: Թովմա Աքվինացու քաղաքական-իրավական տեսությունը: Մարսելիոս Պադուանեցին օրենքների, դրանց տեսակների, պետության ձևերի մասին: Գաղափարախոսական հեղաշրջումն ու ժամանադարյան Արևմտյան Եվրոպայում: Վերածնունդը, հումանիզմը, բարենորոգչությունը: Ն. Մաքիավելու ուսմունքը պետության և իրավունքի մասին:

Բարենորոգչության հիմնական ուղղությունները և քաղաքական-իրավական գաղափարները: Ժան Բոդենի ուսմունքը պետության և իրավունքի մասին: Պետության և իրավունքի հարցերը Թոմաս Մորի «Ուտո-

պիստում»։ Պետության և իրավունքի հարցերը Թոմազո Կամպանելլայի «Արևի քաղաքը» գրքում։ Իրավաբանական աշխարհայացքի ծագումը և ընդհանուր բնութագիրը։ Հուգո Հրատիոսի պետաիրավական ուսմունքը։ Բենեդիկտ Սպինոզայի քաղաքական և իրավական ուսմունքները։

Քաղաքական և իրավական գաղափարախոսության հիմնական ուղղությունները XVII դ. անգլիական բուրժուական հեղափոխության ժամանակաշրջանում։ Թոմաս Հոբսի բնական իրավունքի և պետության տեսությունը։ Ջոն Լոքի քաղաքական-իրավական ուսմունքը։ Ինդեպենդենտների քաղաքական-իրավական գաղափարախոսությունը։ Դ. Միլտոն, Ջ. Հարրինգտոն, Օ. Սիդնեյ։ Լևելերների քաղաքական-իրավական գաղափարախոսությունը։ Ջոն Լիբերն։ Դիգերների քաղաքական-իրավական գաղափարները։ Ջ. Ուինստենլի։ Բնական-իրավական ուսմունքները Գերմանիայում XVII-XVIII դդ։ Քաղաքական և իրավական ուսմունքները Իտալիայում XVIII դ.։ Ջ. Վիկո։ Չ. Բեկարիան որպես քրեական իրավունքի դասական դպրոցի հիմնադիր։

XVII-XVIII դդ. ռուսական քաղաքական և իրավական մտքի հիմնական ուղղությունների ընդհանուր բնութագիրը. պահպանողական-արիստոկրատական, գյուղացիական-կազակական, աստվածաբանական, ազատական-ազնվականական։ Ա. Ռադիշչևի քաղաքական հայացքները։ Վոլտերի քաղաքական-իրավական հայացքները։

Շ. Մոնտեսքյոյի ուսմունքը պետության և իրավունքի մասին։ Ֆրանսիական մատերիալիստների քաղաքական-իրավական հայացքները։ Ժան Ժակ Ռուսոյի քաղաքական և իրավական հայացքները։ Ֆրանսիական ուտոպիստ-սոցիալիստների քաղաքական-իրավական գաղափարախոսությունը։ Գրաքոս Բաբյոֆ։ Բ. Ֆրենկլինի քաղաքական հայացքները։ Թ. Պեյնի արմատական քաղաքական-իրավական հայացքները։ Ա. Համիլտոնի քաղաքական իրավական հայացքները։ Թ. Ջեֆերսոնի քաղաքական և իրավական հայացքները, դրանց կենսագործումը։ Ջոն Ադամսի

քաղաքական և իրավական հայացքները: Ջեյմս Մեդիսոնի և Ջոն Մարշալի քաղաքական-իրավական հայացքները: Վուդրո Վիլսոնը իշխանությունների տարանջատման մասին: Օլիվեր Հոլմսի ուսմունքը իրավունքի մասին: Գերմանական քաղաքական և իրավական գաղափարախոսության հիմնական ուղղությունները 18-19-րդ դդ. և ընդհանուր բնութագիրը: Ի. Կանտի ուսմունքն իրավունքի և պետության մասին: Հեգելի ուսմունքը պետության և իրավունքի մասին: Ի. Ֆիհտեյի քաղաքական իրավական տեսությունը:

Իրավունքի պատմական դպրոցը. ծագումը և էությունը: Անգլիական ազատականության գաղափարախոսությունը XIX դ. առաջին կեսում: Ֆրանսիական ազատականության գաղափարախոսությունը XIX դ. առաջին կեսում: Գերմանական ազատականության գաղափարախոսությունը XIX դ. առաջին կեսում: Իրավաբանական պոզիտիվիզմ (Ջոն Օստին, Կ. Բերգբոմ և այլն): Օգյուսթ Կոնթի (1798-1857) քաղաքական-իրավական հայացքները: Սոցիալատիայի նախագիծը: 19-րդ դարի սկզբի ուտոպիստ-սոցիալիստների քաղաքական-իրավական հայացքների ընդհանուր բնութագիրը: Սեն-Սիմոն, Շ. Ֆուրյե, Ռ. Օուեն:

Մարքսիզմի ձևավորման սոցիալ-պատմական արմատները և գաղափարական ակունքները: Պատմության մատերիալիստական հասկացողությունը և հասարակական տնտեսական ֆորմացիայի հայեցակարգը: Մարքսը և Էնգելսը պետության և իրավունքի ծագման, էության, տնտեսական պայմանավորվածության, զարգացման էտապների մասին: Սոցիալիստական հեղափոխության և պրոլետարիատի դիկտատուրայի հայեցակարգը: Պետության և իրավունքի հիմնախնդիրները սոցիալիստներ Լ. Բլանի և Ֆ. Լասսալի մոտ: Անարխիզմի քաղաքական-իրավական տեսությունը. Պ. Պրուդոն, Մ. Բակունին:

Քաղաքական-իրավական գաղափարախոսության հիմնական ուղղությունների ընդհանուր բնութագիրը XIX դարի երկրորդ կեսին: Քաղա-

քական-իրավական մտքի սոցիոլոգիական ուղղությունը: Ռ. Հերինգ:
Քաղաքական-իրավական մտքի սոցիոլոգիական ուղղությունը: Հ. Սպեն-
սեր: Լ. Գումպլովիչի պետության սոցիոլոգիական տեսությունը: 19-րդ
դարի 2-րդ կեսի ազատական մտածողների քաղաքական և իրավական
ուսմունքները. Ա. Էսմեն, Գ. Հելլինեկ, Ա. Դայսի: Ֆ. Նիցշեի հայացքները
պետության և իրավունքի մասին: Նիցշեականության հետադիմական
էությունը: Կ. Բերգսոմի իրավաբանական պոզիտիվականությունը:

Իրավագիտության սոցիոլոգիական ուղղությունը: Իրավունքի նորկանտ-
յան ուսմունքները. Ռ. Շտամմլեր, Զ. Օսթին: Սոցիալիստական քաղա-
քական-իրավական գաղափարախոսության հիմնական ուղղությունները
XX դարում: Է. Բեռնշթեյնի և Կ. Կաուցկու քաղաքական-իրավական
տեսությունը: Մեծամասնականության քաղաքական-իրավական ուսմուն-
քը: Վ. Լենին: Ի. Ստալինի քաղաքական հայացքները: Խորհրդային
իրավահասկացություն. ակունքները և էվոլյուցիան: Պետության և
իրավունքի հիմնախնդիրները ժողովրդավարական, քրիստոնեական,
խլամական և սոցիալիզմի այլ տեսություններում:

Քաղաքական-իրավական գաղափարախոսության հիմնական ուղղու-
թյունները 20-րդ դարում: Լ. Դյուգիի համերաշխականության ուսմունքը:
Մ. Օրիոփի քաղաքական-իրավական ուսմունքը: «Համընդհանուր բարեկե-
ցության պետություն» տեսությունը: Պյուրալիստական ժողովրդավարու-
թյան տեսությունը:

Իրավական և սոցիալական պետության տեսությունները: Պետության էլի-
տար, տեխնոկրատական և բյուրոկրատական տեսությունները: Անալիտիկ
իրավագիտություն. Հերբերտ Խարտ: Շարժումը դեպի «Ազատ իրա-
վունք»՝ Ե. Էրլիխ: Սոցիոլոգիական իրավագիտություն. Ռ. Պաունդ: Լ.
Պետրաժիցկու իրավունքի հոգեբանական տեսությունը: Հանս Բեկգենի
«իրավունքի մաքուր ուսմունքը»: Արդի արմատականության քաղաքական
և իրավական տեսությունները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Դասագրքեր և քրեստոմատյաններ

1. История политических и правовых учений. Учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по специальности "Юриспруденция". Под общ. ред. В. Нерсисянца. М., 1997, 2000, 2003, 2006 և այլ հրատարակություններ
2. В Нерсисянц В.С. Философия права. М., 1997
3. История политических и правовых учений. Хрестоматия. М., 1996
4. Правовая мысль: Антология. Сост. В.П. Малахов. Екатеринбург. 2003
5. Хрестоматия по теории государства и права, политологии, историй политический и правовых учений. М., 2000
6. Антология мировой политической мысли. В 5 томах, М., 1997

Լրացուցիչ գրականություն

1. Аристотель. Политика // Соч. в. 4-х т. Т. 4. М., 1984.
2. Бакунин М.А. Государственность и анархия // Философия. Социология. Политика. М., 1989.
3. Гегель Г.В. Ф. Философия права. М., 1990.
4. Гоббс Т. Левиафан... // Соч. в. 2-х т. Т. 2. М., 1991.
5. Гроций Г. О праве войны и мира. М., 1956.
6. Иеринг Р. Борьба за право. М., 1991.
7. Кампанелла Т. Город Солнца. М., 1954.
8. Кант. И. Метафизика нравов // Соч. в 6 т. Т. 4. Ч. 2. М., 1965.
9. Ленин В.И. Государство и революция // Полн. собр. соч. Т. 33.
10. Локк Дж. Два трактата о правлении // Соч. в 3-х т. Т. 3. М., 1988.
11. Макиавелли Н. Государь // Избр. произвед. М., 1982.
12. Маркс К. и Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии // Соч. Т.4.
13. Монтескье Ш. О духе законов // Избранные произведения. М., 1955.
14. Мор Т. Утопия. М., 1978.
15. Платон. Государство. Политика. Законы // Соч. в 3-х т. Т.3. Ч.1. М., 1971.
16. Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре // Трактаты. М., 1969.
17. Спиноза Б. Политический трактат // Избр. произвед. Т. 2. М., 1957.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Արտասահմանյան երկրների պետության և իրավունքի պատմության ուսումնասիրության առարկան, մեթոդները: Արտասահմանյան երկրների պետության և իրավունքի պատմության պարբերացումը և դասընթացի համակարգը:

Հին Եգիպտոսի պետության առաջացումը և պատմության պարբերացումը: Հին Եգիպտոսի պետական կարգը: Հին եգիպտական իրավունքը: Շումերական ժամանակաշրջանի հասարակական և պետական կարգերը Միջագետքում: Բաբելոն կենտրոնացված պետության պետական կարգը: Հին միջագետքյան իրավունքը: Խեթական թագավորության ձևավորումը և հասարակական կարգերը: Խեթական թագավորության պետական կարգերը: Դատարանը: Բանակը: Խեթական իրավունքը և դրա աղբյուրները: Հին Հրեական պետության առաջացումը, նրա հասարակական և պետական կարգերը: Հրեական իրավունքը: Աքեմենյան կայսրության հասարակական և պետական կարգերը: Պարսկական իրավունքը և դրա աղբյուրները:

Հին Հնդկաստանի պետության առաջացումը և պատմության պարբերացումը: Հին Հնդկաստանի հասարակական կարգերը: Մաուրայների կայսրությունը և նրա պետական կարգերը: Հնդկաստանի ավանդական իրավունքը: Պետության կայացման և զարգացման հիմնական էտապները Հին Չինաստանում: Միաիեծական Չինաստանի կառավարման համակարգը: Չինաստանի ավանդական իրավունքը:

Աթենքի հասարակական կարգերը: Բնակչության սոցիալ-իրավական կառուցվածքը, կառավարման համակարգը: Սպարտայի հասարակական կարգերը: Բնակչության սոցիալ-իրավական կառուցվածքը, կառավարման համակարգը: Հին Հունաստանի իրավունքը: Պետության ծագումը Հռոմում և զարգացման փուլերը: Հռոմի հասարակական կարգերը և

դրանց զարգացումը: Հանրապետական կառավարման ձևը Հռոմում: Կառավարման միապետական ձևը Հռոմում: Հռոմեական իրավունքի պատմության փուլերը և իրավունքի աղբյուրների զարգացումը: Հուստինիանոսի օրենսդրությունը:

Միջնադարյան եվրոպական պետությունների կայացման և զարգացման առանձնահատկությունները: Քաղաք-հանրապետությունները և քաղաքային ինքնակառավարումը միջնադարյան Եվրոպայում: Պապական կրոնապետությունը միջնադարյան Եվրոպայում: Միջնադարյան եվրոպական իրավունքի հիմնական առանձնահատկությունները: Ֆրանկների վաղ ավատատիրական պետության առաջացումը և զարգացումը: Մերովինգների ժամանակաշրջանի ֆրանկյան թագավորության պետական կարգը: Կարլոս Մարթելի բարեփոխումները: Կարոլինգների դարաշրջանի (VIII-IX դդ.) ֆրանկյան կայսրության պետական կարգը: Վաղավատատիրական եվրոպական իրավունքը. իրավունքի աղբյուրները և հիմնական ինստիտուտները:

Ֆրանսիայի վաղ ավատատիրական՝ սենյորիալ պետության դասային կարգերը և կառավարման համակարգը: Պետական իշխանության կենտրոնացումը Ֆրանսիայում և Լյուդովիկոս IX բարեփոխումները: Դասային-ներկայացուցչական միապետության կազմավորումը Ֆրանսիայում: Բացարձակ միապետության առաջացումը և զարգացումը Ֆրանսիայում: Ավատատիրական Ֆրանսիայի իրավունքի աղբյուրները և հիմնական ինստիտուտները:

Վաղավատատիրական միապետությունը Գերմանիայում. դասային և պետական կարգերը: Գերմանական դասային-ներկայացուցչական միապետության առանձնահատկությունները և կառավարման համակարգը: Պրուսիայի և Ավստրիայի պետական կարգերը: Լուսավորյալ միապետության ռեժիմը: Գերմանական ֆեոդալական իրավունքի աղբյուրները և

դրանց էվոյուցիան: Գերմանական ֆեոդալական իրավունքի հիմնական ինստիտուտները:

Վաղավատական անգլոսաքսոնական պետությունը: Թագավորական իշխանության ուժեղացումը XI-XII դդ.: Դասային ներկայացուցչական միապետությունը Անգլիայում: Անգլիական բացարձակության առանձնահատկությունները: Հասարակական և պետական կարգերը: Անգլիական իրավունքի աղբյուրների յուրահատկությունը և համակարգը: Անգլիական իրավունքի հիմնական ինստիտուտները:

Սոցիալ-իրավական կարգերը և պետական կարգը Բյուզանդիայում: Բյուզանդական իրավունքի ընդհանուր բնութագիրը և իրավունքի աղբյուրները IV-VII դդ. և VII-XI դդ.:

Հին ռուսական պետության կազմավորումը (IX-XII դդ.): Պետությունը Ռուսաստանում ավատատիրական մասնատվածության ժամանակաշրջանում (XII-XIV դդ.): Ռուսական կենտրոնացված պետության կազմավորումը. հասարակական և պետական կարգերը (XV-XVI դդ.): Դասային ներկայացուցչական միապետությունը Ռուսաստանում (XVI-XVII դդ.): Բացարձակ միապետության կազմավորումը և զարգացումը Ռուսաստանում (XVII-XVIII դդ.): Հին ռուսական իրավունքի առաջացումը և զարգացումը: Համառուսական իրավունքի առաջացումը: Իրավունքի զարգացումը և դրա աղբյուրների համակարգումը ռուսական բացարձակ միապետության ժամանակաշրջանում:

Արաբական կայսրության ծագումը և զարգացումը: Արաբական խալիֆայի պետական կարգը: Մուսուլմանական իրավունքի կայացման և զարգացման առանձնահատկությունները. իրավունքի աղբյուրները և հիմնական ինստիտուտները:

Թուրքական պետականության ձևավորումը և պետական կառավարման և ռազմավատատիրական համակարգը: Օսմանյան իրավական համա-

կարգը և իրավունքի աղբյուրները: Այլազգիների կրոնաիրավական ինքնավարությունը: Օսմանյան իրավական հիմնական ինստիտուտները: Ճապոնական ավատատիրական պետության զարգացման հիմնական փուլերը: Թայքի բարեփոխումները և վաղավատատիրական պետությունը (VII դ.): Կայսերական Ճապոնիայի պետական կարգերը: Միջնադարյան ճապոնիայի իրավունքի աղբյուրները և հիմնական ինստիտուտները: Բուրժուական պետության ծագումը Անգլիայում: Անգլիական հեղափոխության օրենսդրությունը: Սահմանադրական միապետության զարգացումը Անգլիայում: Ընտրական բարեփոխումները Անգլիայում և քաղաքական կուսակցությունների ձևավորումը: XVIII դ. ֆրանսական բուրժուական հեղափոխությունը և նրա հիմնական փուլերի օրենսդրությունը: Նապոլեոն Բոնապարտի հեղաշրջումը և Հանրապետության VIII տարվա Սահմանադրությունը (1799թ.): Առաջին կայսրության պետական կարգը: Բուրբոնների վերականգնումը: Լեգիտիմ և Հուլիայան միապետությունները: 1814 և 1830 թթ. Խարտիաները: 1848թ. Երկրորդ Հանրապետության հեղափոխական սահմանադրությունը: Երկրորդ կայսրության հաստատումը: 1852թ. Սահմանադրությունը: 1871թ. Փարիզյան Կոմունան: 1875թ. Երրորդ Հանրապետության սահմանադրական օրենքները: «Գերմանական ազգի Սուրբ հռոմեական կայսրության» անկումը և գերմանական պետությունների առաջին միությունների կազմավորումը: Գերմանական սահմանադրականության զարգացումը XIXդ. երկրորդ կեսին: Պրուսիայի պայքարը Գերմանիայում գերիշխանության համար և Հյուսիս-գերմանական միության ստեղծումը (1866թ.): Գերմանական կայսրությունը և 1871թ. Սահմանադրությունը: Անկախության համար պայքարը և 1776 թ. ամերիկյան Անկախության հռչակագիրը: Անկախ նահանգների սահմանադրությունները և 1781թ. կոնֆեդերացիայի հողվածները: ԱՄՆ-ի 1787թ. Սահմանադրությունը և

դրա հիմնական սկզբունքները. Իրավունքների մասին Բիլը: Ամերիկյան Սահմանադրության փոփոխությունները:

Ճորտատիրական իրավունքի վերացումը Ռուսաստանում և բուրժուական բարեփոխումները: Պետական կարգերի և իրավունքի փոփոխությունները 1905-1907թթ. ռուսական հեղափոխության հետևանքով: Փետրվարյան բուրժուաժողովրդավարական հեղափոխությունը: Ժամանակավոր կառավարությունը և նրա իրականացրած բարեփոխումները:

Մեյձի հեղափոխությունը: XIX դարի 70-80 թթ. բուրժուական բարեփոխումները Ճապոնիայում: Ճապոնիայի 1889թ. Սահմանադրությունը: Ճապոնիայի պետությունը XIX դ. վերջին XX դ. սկզբին:

Պետական կարգի հիմնական փոփոխությունները Անգլիայում և 1911թ. պառլամենտի մասին ակտը:

Խորհրդային պետության ստեղծումը: Ռազմական կոմունիզմի քաղաքականությունը և պետական կառուցակարգը: Խորհրդային պետությունը ՆԷՊ-ի տարիներին (1921-1929թթ.): ԽՍՀՄ կազմավորումը: Խորհրդային պետությունը 1930-1941թթ.: ԽՍՀՄ 1936թ. Սահմանադրությունը: Օրինականության զանգվածային խախտումները: Խորհրդային պետությունը հետպատերազմյան վերականգնման և ժողովրդական տնտեսության զարգացման տարիներին (1945-50-ական թթ. սկիզբ): Խորհրդային պետությունը խրուշչովյան հալոցքի տարիներին: Խորհրդային պետությունը հասարակական զարգացման տեմպերի դանդաղեցման տարիներին: Հասարակական և պետական կյանքի լճացման երևույթները: ԽՍՀՄ 1977թ. Սահմանադրությունը: Խորհրդային պետությունը վերակառուցման տարիներին: ԽՍՀՄ փլուզումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սկզբնաղբուրներ

1. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. Древние и средние века. Сост. В.А. Томисов. М., 1996.
2. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. Новое и новейшее время. Сост. Н.А. Крашенинникова. М., 1996.
3. Хрестоматия по истории отечественного государства и права 1917-1991гг. Под ред. О.И. Чистякова. М., 1997.
4. Хрестоматия по истории отечественного государства и права. Дооктябрьский период. Под ред. О.И. Чистякова. М., 1990.

Դասագրքեր և ուսումնական ձեռնարկներ

1. История государства и права зарубежных стран. Под ред. Н.А. Крашенинниковой и О.А. Жидкова. Том 1. М., 1985, Том 2, 1991.
2. История государства и права зарубежных стран. Под ред. Н.А. Крашенинниковой и О.А. Жидкова. М., Ч. 1-1996, Ч. 2 – 1998.
3. Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Т 1, Т. 2, М., 2005.
4. Всеобщая история государства и права. Под ред. В.А. Томсинова. Том 1. М., 2002, Том 2, М., 2002.
5. Кучма В.В. Государство и право Древнего мира и Средних веков. Волгоград. 2001.
6. Պետրոսյան Շ.Ն. Արտասահմանյան երկրների պետության և իրավունքի պատմություն, Եր., 1986,
7. Л.А. Стешенко, Т.М. Шамба. История государства и права России. Т.1, М., 2003, Т. 2, М., 2002.
8. История отечественного государства и права. Под ред. О.И. Чистякова. М., Ч. 1-1998, Ч. 2 – 1997.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի պետության և իրավունքի պատմության ուսումնասիրության առարկան, հետազոտման մեթոդները: Հայաստանի պետության և իրավունքի պատմության տեղն իրավաբանական գիտությունների համակարգում և նշանակությունը: Հայաստանի պետության և իրավունքի պատմության պարբերացումը և ուսումնասիրության աղբյուրագիտական հիմքերը: Հայկական ցեղային միությունները հայկական բարձրավանդակում և հարակից շրջաններում մ.թ.ա. III-II հազարամյակներում: Տոհմատիրական կարգերի քայքայումը և հայկական պետաքաղաքական կազմավորումները. Նաիրի, Հայասա-Ազի, Արմենի Շուբրիա և այլն: Դրանց սոցիալ-տնտեսական կարգերը և կառավարման համակարգը: Միասնական (համագգային) պետության հիմնադրման նախադրյալները:

Արարատյան թագավորության կազմավորումը և նրա զարգացման երկու գլխավոր փուլերը: Արարատյան թագավորության տնտեսական կարգը և հասարակության սոցիալ-իրավական կառուցվածքը: Արարատյան թագավորության պետական կարգը: Արարատյան թագավորության իրավունքը: Արմենի-Շուբրիայի հայկական թագավորությունը: Շուբրիայի հասարակական և պետական կարգը: Արարատյան թագավորության անկումը և Երվանդյան (Հայկազյան) հարստության հաստատումը Տուշպա-Վանում:

Հայաստանի ենթարկումը Աքեմենյան Պարսկաստանին (մ.թ.ա. 521-331 թթ.): Հայաստանի հասարակական կարգը և սատրապային կառավարման կարգը: Հայկական իրավունքը մ.թ.ա. VI-IV դդ.:

Արտաշեսյան հարստության հաստատումը և հայկական միացյալ կենտրոնացված պետության ստեղծումը: Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական կարգը Արտաշեսյանների դարաշրջանում: Հայաստանի պետական կարգը Արտաշեսյան դարաշրջանում: Հայկական իրավունքը և դրա աղբյուրները մ.թ.ա. II-I դդ.: Արշակունյաց Հայաստանի հասարակական-տնտեսական կարգերը: Արշակունյաց հարստության անկումը: Պետականու-

թյան կորուստը և դրա արտաքին ու ներքին պատճառները: Նախարարական կարգը որպես տնտեսական հարաբերություն: Հողատիրության ձևերը:

Պետական կարգերը Հայաստանում I-II դդ. և III-V դդ.: Հայաստանի քաղաքական կարգավիճակը արաբական Խալիֆայության և Բյուզանդական կայսրության կազմում: Վաղ միջնադարյան հայկական իրավունքի աղբյուրները: Վաղ միջնադարյան Հայաստանի իրավունքի հիմնական ինստիտուտները: Դատարանակազմության և դատավարության առանձնահատկությունները Վաղ միջնադարյան Հայաստանում:

Բագրատունյաց թագավորությունը: Միասնական պետության՝ «Հայոց տան» շրջանը 885-914թթ.: Բագրատունյաց թագավորության մասնատվածության շրջանը և հայ ֆեոդալական իշխանությունների առաջացումը 914-1045թթ.: Բագրատունյաց թագավորության հասարակական կարգը: Բագրատունյաց թագավորության պետական կարգը: Դատարանակազմությունը և դատավարությունը Հայաստանում IX-XII դդ.: Հայկական միջնադարյան իրավունքի աղբյուրները: Իրավունքի ճյուղերի և ինստիտուտների հիմնական սկզբունքներն ըստ Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքի:

Կիլիկյան հայ թագավորության առաջացման նախադրյալները, տնտեսական զարգացումը և հասարակական կարգը: Կիլիկյան հայ թագավորության պետական կարգը: Կիլիկյան հայ թագավորության իրավունքի աղբյուրները: Իրավական կարգավորման հիմնական ոլորտների բնութագիրը Կիլիկյան հայ թագավորությունում:

Զաքարյանների իշխանապետության հասարակական-տնտեսական կարգերը, կառավարման կարգը: Հայաստանի քաղաքական վիճակը Սեֆյան Իրանի և Օսմանյան Թուրքիայի տիրապետության տակ: Սոցիալ-տնտեսական կարգերը Արևելյան Հայաստանում XVI-XVIII դդ.: Սոցիալ-տնտեսական կարգերը Արևմտյան Հայաստանում XVI-XVIII դդ.:

Պարսկական կառավարման համակարգը և վարչական ու դատական մարմինները Արևելյան Հայաստանում: Թուրքական կառավարման համակարգը և վարչական-դատական մարմինները Արևմտյան Հայաստանում: Սյունիքի, Խամսայի մելիքությունները որպես ինքնավարություններ: Մուշի, Սասունի և Զեյթունի կարգավիճակը և կառավարման կարգը: Իրավունքի աղբյուրները Հայաստանում 14-18-րդ դդ.:

Հայ քաղաքական իրավական միտքը. «Նոր տետրակ, որ կոչի յորդորակ», «Որոգայթ Փառաց», «Տետրակ, որ կոչի նշաակ», «Հայ-ռուսական դաշնագիրը» (Արղությանի և Շահամիրյանի նախագծերը): 1828թ. Թուրքմենչայի պայմանագիրը և Արևելյան Հայաստանի միացումը Ռուսաստանին: Կառավարման կարգը Արևելյան Հայաստանում՝ Ռուսաստանի հետ միավորվելուց հետո: Արևելյան Հայաստանը 1905-1907թթ. և 1917թ. փետրվարյան հեղափոխությունների ժամանակ: 1917թ. սեպտեմբերի Հայոց ազգային համախորհրդակցությունը և Ազգային ժողովի և նրա գործադիր մարմնի՝ Հայոց ազգային խորհրդի ստեղծումը: Անդրկովկասյան Հանրապետությունը: Հայոց ներքին ինքնավարության մարմինները Արևմտյան Հայաստանում: Իրավունքի աղբյուրները Արևելյան Հայաստանում: Իրավունքի աղբյուրները Արևմտյան Հայաստանում: Հայերին և հայկական հարցին առնչվող միջազգային պայմանագրեր՝ կնքված 19-րդ դ.:

Հայաստանի Հանրապետության Հռչակումը և պետական շինարարությունը: Առաջին Հանրապետության գործադիր իշխանության համակարգը. կառավարություն, նախարարություններ: Բանակը: Տեղական կառավարման համակարգը Առաջին հանրապետությունում: Հայաստանի Առաջին Հանրապետության դատական համակարգը: Հայաստանի Առաջին Հանրապետության իրավական համակարգը և իրավունքի աղբյուրները:

Սոցիալիստական պետության ու իրավունքի տեսական հիմունքները: Հայաստանի խորհրդայնացումը և սոցիալիստական օրենսդրության ձևա-

վորումը: Ռազմական կոմունիզմի քաղաքականությունը և 1921թ. քաղաքացիական պատերազմը: Անցումը Նէպի քաղաքականության: Պետական իշխանության ու կառավարման կենտրոնական և տեղական մարմինները 1920-21թթ.: Դատական համակարգը 1920-21թթ.: Սոցիալիստական իրավունքի ստեղծումը Հայաստանում: Խորհրդային Հայաստանի 1922թ. Սահմանադրությունը: Իրավապահայան մարմինների համակարգը 1922-29 թթ.: Խորհրդային Հայաստանի իրավունքը Նէպի տարիներին: Սոցիալիզմի «ամբողջ ճակատով հարձակման» կուրսը և դրա բաղադրատարրերը:

ԽՍՀՄ 1936թ. Սահմանադրությունը՝ ՀԽՍՀ 1937թ. Սահմանադրության ընդունումը: Պետական իրավունքը և պետական ապարատը 1930-1941թթ.: Խորհրդային Հայաստանի իրավունքը սոցիալիզմի հիմքերի կառուցման տարիներին: Պետական ապարատի վերակառուցումը ռազմական ձևով Մեծ Հայրենականի տարիներին: Խորհրդային Հայաստանի օրենսդրության մեջ կատարված փոփոխությունները պատերազմի տարիներին: Փոփոխությունները պետական ապարատում 1945-53թթ. Խորհրդային Հայաստանի իրավունքի ընդհանուր բնութագիրը հետպատերազմյան տարիներին: Պետական ապարատի վերակառուցումը 1953-60 թթ.: Իրավապահ մարմինների և դատարանակազմության վերակառուցումները 1953-60թթ.: Խորհրդային Հայաստանի իրավունքը սոցիալիզմի ազատականացման տարիներին:

«Զարգացած սոցիալիզմի» և «համաժողովրդական պետության» հայեցակարգը: ԽՍՀՄ 1977թ. և ՀԽՍՀ 1978թ. Սահմանադրությունները: Իրավունքը «զարգացած սոցիալիզմի» փուլում: Մ. Գորբաչովի վերակառուցման քաղաքականությունը և միութենական պետության փլուզումը: Օրենսդրության զարգացումը վերակառուցման տարիներին: Հայաստանի անկախացման գործընթացը: Հայաստանի անկախության հռչակագիրը և ապագա սահմանադրական բարեփոխումների ուղղությունները: Հայաս-

տանի երրորդ Հանրապետության սահմանադրական օրենսդրության հիմնախնդիրները: 1995թ. Սահմանադրության նախագծի մշակումը: Իրավական զարգացումը 1995թ. Սահմանադրության ընդունումից հետո: Դատաիրավական բարեփոխումները և նոր նյութական ու դատավարական օրենսգրքերի ընդունումը 1998թ.: 2005թ. սահմանադրական բարեփոխումը: Պետական շինարարության և նոր իրավական համակարգի ստեղծման արդյունքները և միտումները Երրորդ Հանրապետությունում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սկզբնաղբյուրներ

1. «Կանոնագիրք Հայոց» աշխատասիրությամբ Վ. Հակոբյանի, Հ. Ա. Երևան, 1964, Հ. Բ, Երևան, 1972:
2. Դավիթ Ալավկա որդու կանոնները, աշխատասիրությամբ պրոֆ. Ա. Աբրահամյանի, «Էջմիածին» ամսագիր, 1952:
3. Памятники армянского права. Составитель Р. Авакян. Ереван, 2000:
4. Մխիթար Գոշի Դատաստանագիրք Հայոց, աշխատասիրությամբ Վ. Բաստամյանցի, Վաղարշապատ, 1880:
5. Մխիթար Գոշ, Գիրք դատաստանի, աշխատասիր.՝ Խ. Թորոսյանի, Եր., 1975:
6. Մխիթար Գոշ. Դատաստանագիրք, Գ. խմբագրություն, փոխադրությունը և համակարգչային ձևավորում՝ Մ. Ոսկանյանի, Երևան, 2001:
7. Սմբատ Սպարապետ, Դատաստանագիրք, Հավաքական տեքստը, ռուսերեն թարգմանությունը, առաջաբանը և ծանոթագրությունները Ա.Գ. Գալստյանի, Երևան, 1958:
8. Судебник Смбата Спарапета перевод со среднеармянского, предисловие и примечание прод. А. Сукиасяна, Ереван, 1971.
9. Դատաստանագիրք Աստրախանի հայոց, աշխատասիրությամբ՝ Ֆ. Պողոսյանի, Երևան, 1967:
10. Հայ իրավական մտքի գանձարան, (մ.թ.ա IX-XIX դ.). Ռ. Ավագյանի աշխատասիրությամբ, Հ. 1, Հ. 2, Երևան, 2001:
11. Ներսես Լամբրոնացի, Զինվորական օրենք, «Բանասեր» ամս., 1902թ., հ.11:
12. Ներսես Լամբրոնացի, Քաղաքային օրենք, Փարիզ, 1907թ.:

13. Ներսես Շնորհալի, Թուղթ ընդհանրական, Երուսաղեմ, 1871թ.:
14. Մովսես Բաղրամյան, Նոր տետրակ, որ կոչի յորդորակ, ցանկացած հրատարակություն:
15. Հակոբ Շահամիրյան, Որոգայթ-փառաց, Մադրաս, 1773, կամ Թիֆլիս, 1913թ. և այլ հրատարակություններ:
16. Որոգայթ փառաց. թարգմանությունը գրաբարից և ծանոթագրությունները Պ. Խաչատրյանի, Երևան, 2002:
17. Ազգային սահմանադրություն հայոց, Կ.Պոլիս, 1860 կամ 1870թ. հրատարակություն:
18. ԽՍՀՄ 1924 և 1936, 1977թթ. Սահմանադրությունները:
19. ՀԽՍՀ 1922, 1937թ. և 1978թ. Սահմանադրությունները:
20. Հեղկոմները Հայաստանում, Երևան, 1974, Փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու (1920թ. նոյեմբեր-1922թ. հունվար):

Մասնագիտական գրականություն

1. Գ. Ս. Ղազինյան, Ա. Գ. Վաղարշյան, Հայոց իրավունքի պատմության հինահարցերը: Հին շրջանից մինչև մեր օրերը: ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2014, 416 էջ :
2. Հայ ժողովրդի պատմություն, հատ. 1-8, Երևան, 1963-1983թթ.:
3. Խ. Սամուելյան, Հին հայ իրավունքի պատմություն, հ. 1, Երևան, 1939:
4. Ա. Թովմասյան, Հին և միջնադարյան հայ քրեական իրավունք, Երևան, 1962:
5. Ա.Սուքիասյան, Մխիթար Գոշը և Հայոց դատաստանագիրքը, Ե., 1963:
6. Գ. Ղազինյան, Քրեական դատավարության պատմական և արդի հիմնահարցերը Հայաստանում, Երևան, 2001:
7. Ա. Վաղարշյան, Հայաստանի սահմանադրական զարգացման որոշ հիմնահարցեր, Երևան, 2003:
8. А. Сукиасян, Общественно-политический строй и право Армении в эпоху раннего феодализма. Ереван, 1963.
9. А. Сукиасян, История Киликийского армянского государства и права. Ереван, 1969.
10. X. Торосян, Суд и процесс в Армении X-XIII вв., Ереван, 1985.
11. История государства и права Советской Армении, кн. 1, Ереван, 1974, кн. 2, Ереван, 1978.
12. Г.Казинян, История развития уголовного процесса в Аремнии, Ер., 1999.
13. Р. Папаян, Христианские корни современного права. М., 2002.

ԺԲ.00.02 - ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ, ՎԱՐՉԱԿԱՆ, ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ, ՄՈՒՆԻՑԻՊԱԼ,
ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ, ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ, ՊԵՏԱԿԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Սահմանադրական իրավունքի հասկացությունը և առարկան: Սահմանադրական իրավունքի նորմերի և դրանցով կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների առանձնահատկությունները: Սահմանադրության էությունը և իրավաբանական բնույթը: Սահմանադրության ձևը և բովանդակությունը: Սահմանադրության ընդունման և փոփոխման կարգը: ՀՀ սահմանադրական կարգի հասկացությունը և տեղը սահմանադրական իրավունքի համակարգում: Ժողովրդավարական և սոցիալական պետության սահմանադրական բնութագիրը: ՀՀ տնտեսական, սոցիալական և հոգևոր-մշակութային հարաբերությունների սահմանադրական հիմունքները: Պետության ինքնիշխան, իրավական և աշխարհիկ բնութագրությունները: Ժողովրդաիշխանության իրացման ձևերի բովանդակությունը և դրանց հարաբերակցությունը: Կայուն զարգացման սկզբունքի էությունը: ՀՀ քաղաքական համակարգի հասկացությունը և տարրերը: Մարդու և քաղաքացու իրավական կարգավիճակի հասկացությունը և սկզբունքները: Օտարերկրացիների իրավական վիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում:

Անձնական ազատության և մասնավոր կյանքի անձեռնամխելիության իրավունքը: Քաղաքական իրավունքներ և ազատություններ: Աշխատանքի ընտրության ազատության իրավունք: Իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումը: Իրավունքների և ազատությունների սահմանադրական երաշխիքները: Մարդու և քաղաքացու սահմանադրական պարտականությունները: ՀՀ քաղաքացիության հասկացությունը և

սկզբունքները: ՀՀ քաղաքացիության ձեռքբերման և դադարեցման հիմքերը և կարգը: Հայաստանի Հանրապետության խորհրդանիշները: Կառավարման ձևի տեսակների առանձնահատկությունները: ՀՀ կառավարման ձևը և պետական ռեժիմը: Պետական իշխանությունը որպես ՀՀ սահմանադրական իրավունքի ինստիտուտ:

Ընտրական իրավունքի և ընտրական համակարգի հասկացությունն ու հարաբերակցությունը: ՀՀ ընտրական համակարգը: Ընտրություններ նշանակելը և ընտրողների ցուցակներ, ընտրատարածքներ, ընտրական տեղամասեր, տեղամասային կենտրոններ կազմելու կարգը: Ընտրական հանձնաժողովների կազմակերպման և գործունեության կարգը: Ընտրական հանձնաժողովների իրավական կարգավիճակը: Թեկնածուների առաջադրումը, գրանցումը և իրավական վիճակը: Նախընտրական քարոզչությունը և ընտրությունների ֆինանսավորումը: Քվեարկության կազմակերպումը և անցկացումը: Ձայներ հաշվելու, քվեարկության արդյունքները որոշելու և դրանք հրապարակելու կարգը: Պատասխանատվությունը քաղաքացիների ընտրական իրավունքների խախտման համար: Ընտրական վարչարարության առանձնահատկությունները:

ՀՀ նախագահի կարգավիճակը պետական իշխանության մարմինների համակարգում: ՀՀ նախագահի լիազորությունները: ՀՀ նախագահի ակտերը և աշխատակազմը: ՀՀ Ազգային ժողովի կազմակերպման կարգը և կառուցվածքը: ԱԺ փոխհարաբերությունները ՀՀ գործադիր և դատական իշխանության մարմինների հետ: ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորը: ՀՀ Ազգային ժողովի հանձնաժողովները և աշխատակազմը: ՀՀ Ազգային ժողովի իրավասությունը: Ազգային ժողովի աշխատանքների կազմակերպման ձևերը: Օրենսդրական գործընթացը Ազգային ժողովում: ՀՀ Կառավարության կազմակերպման կարգը և իրավասությունը: ՀՀ կառավարության գործունեության կազմակերպումը: ՀՀ կառավարության և վարչապետի ակտերի ընդունման կարգը, իրավաբա-

նական ուժը և կատարման կազմակերպումը: ՀՀ պետական կառավարման տարածքային կազմակերպումը:

ՀՀ դատական իշխանության մարմինների համակարգը, կազմակերպման և գործունեության կարգը: Դատական իշխանության մարմինների իրավական կարգավիճակը: ՀՀ դատախազության կազմակերպման և իրավասության սահմանադրական հիմունքները: Փաստաբանական ծառայությունը և դատական իշխանությանն աջակցող մյուս մարմինները: Սահմանադրական արդարադատությունը սահմանադրական վերահսկողության համակարգում: ՀՀ Սահմանադրական դատարանի իրավական կարգավիճակը, կազմավորման կարգը և անկախության երաշխիքները: Դատական սահմանադրական վերահսկողության ձևերը: Սահմանադրական դատարանի լիազորություններն ու դրանց իրականացման առանձնահատկությունները: Սահմանադրական դատավարության ընթացակարգի առանձնահատկությունները: Սահմանադրական դատարանի ակտերը: Սահմանադրական վեճերի լուծման առանձնահատկությունները: Տեղական ինքնակառավարման հասկացությունն ու համակարգը: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տեսական աղբյուրներ

1. Авакьян С.А., Конституция России: природа, эволюция, современность.. «Сашко», М., 2000. с.
2. Авакьян С.А., Конституционное право ПФ (в двух томах), М., 2006.
3. Արիստոտել, Աթենական հասարակարգը. Արիստոտելը Աթենքի սահմանադրության մասին (թարգ. Մ. Հարությունյան, խմբագիր Վ. Նազարյան), Երևան, 2000:
4. Այվազյան Ն.Ա., Այվազյան Ա.Ն., Սահմանադրության էությունը և բովանդակությունը, Երևան, 2005:
5. Այվազյան Վ. Ն., Մարդու իրավունքներ, Երևան, 2014:

6. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի. Երևան: «Իրավունք, 2010, 1086 էջ:
7. Հայաստանի Հանրապետության դատախազությունը (դասագիրք իրավաբանական ԲՈՒՀ-երի համար), Գ.Ղազինյանի խմբագրությամբ, 9-րդ, 11-րդ և 12-րդ գլուխներ, Երևանի Համալսարանի հրատարակչություն, 2004, համահեղինակությամբ Գ.Ղազինյանի, Ս.Դիրանդյանի, Ա.Հարությունյանի, Հր.Ղուկասյանի:
8. ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումներն ու դրանց իրացումը (ծեռնարկ), Գ. Դանիելյան, Ա. Գյուլումյան, Հ. Նազարյան, Վ. Այվազյան և Հ. Ենգոյան, ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Դանիելյանի, Ե., 2016, հ.1, 943:
9. Սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգի դրույթները և դրանց իրացման հիմնական ուղղությունները Հայաստանի Հանրապետությունում (գիտազործնական հետազոտություն) / Գ.Բ. Դանիելյան, Վ.Ա. Այվազյան, Ա.Ա. Մանասյան. Եր.: Հայրապետ., 2015.240 էջ:
10. Баглай М. Б., Конституционное право РФ, М., 2005.
11. Дмитриев Ю.А., Комаров В.В., Референдум в системе народовластия. М., 1995.
12. Дженис М., Кей Р., Бредли Э., Европейское право в области прав человека. Практика и комментарии. М., 1997.
13. Конституционное (государственное) право зарубежных стран (под ред. Страшуна Б.А.). В 4-х т.Т.1, М., 1993,т.2, М., 1995, т.3, М., 1998.
14. Կիմ Ղահրամանյան, Վլադիմիր Հովհաննիսյան, 1500-ամյա Հայկական սահմանադրությունը, Երևան, 1999:
15. Кутафин О. Е., Предмет конституционного права. М., 2001.
16. Керьян Г., Политические партии. Ереван, 1996.
17. Маклаков В.В., Конституционное право зарубежных стран (Общая часть). М., 2006.
18. Нерсесянц В.С., Право и закон. М., 1983.
19. Հարությունյան Գ.Գ., Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները, (խմբ. Գ. Դանիելյան, Ռ. Ավազյան, Կ. Միրումյան), Երևան, 2016:
20. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք (պատ. խմբագիր պրոֆ. Ն.Ա. Այվազյան), 2 հատորով, Երևան, 2016, (Գիրք առաջին՝ 416 էջ, Գիրք երկրորդ՝ 400 էջ):

21. Сравнительное Конституционное право(отв.ред.Чиркин В.Е.)М., 2002.
22. Шевцов В.С., Разделения властей в Российской Федерации. Часть первая и часть вторая. М., 2004.
23. Хабриева Т.Я., Чиркин А.Е., Теория современной конституции. М., 2005.

Նորմատիվ ակտեր

1. Հոչակագիր «Հայաստանի անկախության մասին» (23.08.1990թ.):
2. «Անկախ պետականության հիմնադրույթների մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքը (25.09.1991թ.):
3. ՀՀ 1995թ. Սահմանադրությունը (2005թ. նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով ու լրացումներով, 2015 թ. դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով):
4. Конституции зарубежных государств (США, Великобритания, Франция, Италия, Германия, Япония, Канада). Составитель сборника, автор введения-док.юрид. наук, проф. Маклаков В.В. М., 1997.
5. Конституции государств Европейского Союза (Австрийской Республики, Бельгии, Великобритании, ФРГ, Греции, Королевства Дании, Ирландии, Испании, Италии, Люксембурга, Королевства Нидерландов, Португалии, Финляндии, Франции, Швеции). Под. ред. Окунькова Л.А. и др., М., 1997.
6. Новые конституции стран СНГ и Балтии. М., 2000.
7. «Իսդի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը (17.06.1991թ.):
8. «Լեզվի մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունվել է 17.04.1993թ.):
9. «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին» ՀՀ օրենքը (07.11.1994թ.):
10. «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության մասին» ՀՀ օրենքը (16.11.1995թ. առ 30.12.2016թ. փոփոխ.-ներով):
11. «Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» ՀՀ օրենքը (04.04.1996թ.):
12. «Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին» ՀՀ օրենքը (05.12.2006թ.):
13. «Զինապարտության մասին» ՀՀ օրենքը (16.09.1998թ.):
14. «Փախստականների և ապաստանի մասին»ՀՀօրենքը (27.11.2008թ.)

15. «Հայաստանի Հանրապետության պետական սահմանի մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունվել է 20.11.2001թ.):
16. «Հանրաքվեի մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունվել է 12.09.2001թ.):
17. «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը (16.12.2016թ.):
18. «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքը (15.12.2016թ.):
19. «Տեղեկատվական ազատության մասին» ՀՀ օրենքը (23.09.2003թ.):
20. «Տեղական հանրաքվեի մասին» ՀՀ օրենքը (06.02.2002թ.):
21. «Զանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքը (13.12.2003թ.):
22. «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը (18.02.2004թ.):
23. «Հավաքների ազատության մասին» ՀՀ օրենքը (14.04.2011թ.):
24. «Հայաստանի Հանրապետության դրոշի մասին» ՀՀ օրենքը (15.10.2006թ.):
25. «Հայաստանի Հանրապետության և Հայաստանյազ Առաքելական ս. եկեղեցու հարաբերությունների մասին» ՀՀ օրենքը (25.05.2007թ.):
26. «Հայաստանի Հանրապետության զինանշանի մասին» ՀՀ օրենքը (15.10.2006թ.):
27. «Հայաստանի Հանրապետության օրհներգի մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունվել է 15.10.2006թ.):
28. «Օտարերկրացիների մասին» ՀՀ օրենքը (25.12.2006թ.):
29. «Հայաստանի հանրապետության ընտրական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքն (25.05.2016թ.):
30. «Հայաստանի Հանրապետության վերահսկիչ պալատի մասին» ՀՀ օրենքը (25.12.2006թ.):
31. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքը (14.06.2006թ.):
32. «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքը (29.02.2007թ.):
33. «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» ՀՀ օրենքը (07.04.2007թ.):
34. «Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կանոնակարգը» ՀՀ սահմանադրական օրենքն (ընդունվել է 16.12.2016թ.):
35. «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունվել է 03.04.2002թ.):
36. «Մարզպետարանների օրինակելի կանոնադրությունը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 05.19.2007թ. որոշումը:

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Կառավարման ընդհանուր հասկացությունը: Պետական կառավարման գործառույթներն ու կառուցակարգը: Գործադիր իշխանության էությունը և տեղը իշխանությունների բաժանման համակարգում: Գործադիր իշխանությունը և պետական կառավարումը:

Վարչական իրավունքի սուբյեկտների համակարգը: Վարչաիրավական նորմի հասկացությունը, բովանդակությունը և տեսակները: Վարչաիրավական հարաբերությունների հասկացությունը և հիմնական գծերը: Վարչական իրավունքի գիտության արդի հիմնախնդիրները:

Քաղաքացիների իրավունքներն ու պարտականությունները պետական կառավարման բնագավառում: Օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց վարչաիրավական կարգավիճակը ՀՀ-ում: Պետական ծառայության իրավական կարգավորումը: Պետական կառավարման մարմինների ծառայողների վարչաիրավական կարգավիճակի հիմունքները: Հանրային ծառայության հիմնական սկզբունքները: Քաղաքացիական ծառայության հիմնահարցը ՀՀ-ում: Համայնքային ծառայության առանձնահատկությունները: Հանրային ծառայողի ատեստավորումը և պաշտոնը զբաղեցնելու կարգը: Հանրային ծառայողների իրավական վիճակը: Հանրային ծառայության պաշտոնների դասակարգումը և ծառայողների դասային աստիճանները:

Գործադիր իշխանության մարմինների հասկացությունը և կազմավորման սկզբունքները: ՀՀ նախագահի լիազորությունները գործադիր իշխանության բնագավառում: ՀՀ կառավարության գործունեության կազմակերպման կարգը: Տարածքային կառավարման առանձնահատկությունները ՀՀ-ում: Հանրապետական գործադիր մարմինների տարածքային ծառայողների կարգավիճակը:

Պետական և ոչ պետական տնտեսական կազմակերպությունների կարգավիճակի վարչաիրավական հիմունքները: Հասարակական կազմա-

կերպությունների կարգավիճակի վարչաիրավական հիմունքները: Կառավարման վարչաիրավական ձևերը և մեթոդները: Կառավարման իրավական ակտերի տեսակները և դրանց առանձնահատկությունները: Կառավարման իրավական ակտերի նախապատրաստման գործընթացը: Վարչական պատասխանատվության հիմնական գծերը: Կազմակերպությունների վարչական պատասխանատվության առանձնահատկությունները: Վարչական տույժի տեսակները: Վարչական վարույթի և վարչարարության հիմնական սկզբունքները: Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործեր քննող սուբյեկտների իրավական վիճակը: Պատասխանատվությունը վարչարարությամբ պատճառված վնասի համար: Վարչական կարգով նյութական պատասխանատվության ենթարկելու առանձնահատկությունները: Վարչական դատավարության և վարչական արդարադատության ինստիտուտների հարաբերակցությունը: Վարչական դատավարության սկզբունքները: Վարչական դատավարության մասնակիցների կարգավիճակը: Վարչական դատավարությունը և մարդու իրավունքների պաշտպանությունը: Ներկայացուցչությունը վարչական դատարանում: Ընտրական իրավունքի պաշտպանության վերաբերյալ գործերի վարույթը վարչական դատարանում: Վկայի կարգավիճակը վարչական դատավարությունում: Գործը վարչական դատաքննության նախապատրաստելու կարգը: Վարչական իրավունքը և օրինականությունը կառավարման ոլորտում:

Տնտեսության և ներդրումների կառավարումը: Գյուղատնտեսության կառավարումը: Շինարարության և բնակարանային կոմունալ տնտեսության կառավարումը: Տրանսպորտի և կապի կառավարումը: Էներգետիկայի կառավարումը: Բնապահպանության կառավարումը: Ֆինանսների և վարկի կառավարումը: Կրթության կառավարումը: Գիտության կառավարումը: Մշակույթի կառավարումը: Սպորտի կառավարումը: Առողջապահության կառավարումը: Քաղաքացիների սոցիալական ապահովու-

թյան կառավարումը: Պաշտպանության կառավարումը: Ազգային անվտանգության կառավարումը: Ոստիկանության կառավարումը: Արտաքին գործերի կառավարումը: Արդարադատության բնագավառի կառավարումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տեսական աղբյուրներ

1. Административное право зарубежных стран: Учебник (Под. ред. А. Н. Козынна и М. А. Штатиной). М., 2003.
2. Административное право. Учебник (Д. Н. Бахрах и др.) М., 2008.
3. Бахрах Д. Н., Административное право. Учебник, М., 2002.
4. Гатричидзе Б. Н., Чернявский А. Г., Ким-Кимэн А. Н., Административное право. М., 2005.
5. Тихоморов Ю. А., Курс административного права и процесса. М., 1998.
6. Чиркин В. В., Публичное управление. М., 2004.
7. Դանիելյան Գ. Բ., Վարչական արդարադատության կայացման հիմնախնդիրները, Երևան, 2004:
8. Դանիելյան Գ. Բ., Վարչական պատասխանատվությունը ՀՀ-ում (դասագիրք), Երևան, 2007:
9. Դանիելյան Գ.Բ., Վարչական վարույթ և դատավարություն (ուսումնական ձեռնարկ), Երևան: Տիգրան Մեծ, 2011. 384 էջ,
10. Եղյան Ռ. Հ., Քաղաքացիական ծառայությունը ՀՀ-ում, Երևան, 2002:
11. Եղյան Ռ. Հ., Քաղաքացիական (պետական) ծառայությունը ՀՀ-ում (ուս. ձեռնարկ), Երևան, 2004:
12. Հայաստանի Հանրապետության վարչական իրավունք, Ուսումնական ձեռնարկ /ընդ. խմբագր. Գ. Դանիելյանի. Ե.,ԵՊՀ հրատ. 2012,704 էջ:
13. Համայնքային ծառայության հիմունքներ (ուս.ձեռնարկ), Ե., 2009:

Նորմատիվ ակտեր

1. Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգիրք (1986թ.):
2. ՀՀ մաքսային օրենսգիրք (2000թ.):
3. ՀՀ դատական օրենսգիրք (2007թ.):

4. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրք (2013թ.):
5. «Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» 1996 թ. մարտի 4-ի ՀՀ օրենքը:
6. «Հյուպատոսական ծառայության մասին» 1996 թ. մայիսի 29-ի ՀՀ օրենքը:
7. «Պետական վիճակագրության մասին» 1996թ. մայիսի 29-ի ՀՀ օրենքը:
8. «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» 1996թ. դեկտեմբերի 3-ի ՀՀ օրենքը:
9. «Պաշտպանության մասին» 1997թ. մայիսի 29-ի ՀՀ օրենքը:
10. «Ռազմական դրության մասին» 1997թ. մայիսի 29-ի ՀՀ օրենքը:
11. «Ներքին գորքերի մասին» 1997թ. նոյեմբերի 17-ի ՀՀ օրենքը:
12. «Տրանսպորտի մասին» 1998թ. փետրվարի 3-ի ՀՀ օրենքը:
13. «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» 1998թ. մայիսի 5-ի ՀՀ օրենքը:
14. «Զինապարտության մասին» 1998թ. սեպտեմբերի 16-ի ՀՀ օրենքը:
15. «Զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական ապահովության մասին» 1998թ. հոկտեմբերի 27-ի ՀՀ օրենքը:
16. «Դեղերի մասին» 1998թ. հոկտեմբերի 27-ի ՀՀ օրենքը:
17. «Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության մասին» 1998թ. դեկտեմբերի 2-ի ՀՀ օրենքը:
18. «Կառավարության կազմավորման և հրաժարականի մասին» 1998թ. հոկտեմբերի 14-ի ՀՀ օրենքը:
19. «Քաղաքացիների առաջարկությունները, դիմումները և բողոքները քննարկելու կարգի մասին» 1999թ. նոյեմբերի 24-ի ՀՀ օրենքը:
20. «Քաղաքաշինության բնագավառում իրավախախտումների համար պատասխանատվության մասին» 1999թ. ապրիլի 28-ի ՀՀ օրենքը:
21. «Զորահավաքային նախապատրաստության և զորահավաքի մասին» 1999թ. մարտի 3-ի ՀՀ օրենքը:
22. «Կրթության մասին» 1999թ. ապրիլի 14-ի ՀՀ օրենքը:
23. «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության մասին» 2000թ. դեկտեմբերի 26-ի ՀՀ օրենքը:
24. «Նոտարիատի մասին» 2001թ. դեկտեմբերի 4-ի ՀՀ օրենքը:
25. «Պետական սահմանի մասին» 2001թ. նոյեմբերի 20-ի ՀՀ օրենքը:
26. «Սահմանապահ զորքերի մասին» 2001թ. նոյեմբերի 20-ի ՀՀ օրենքը:

27. «Ազգային անվտանգության մարմինների մասին» 2001թ. դեկտեմբերի 28-ի ՀՀ օրենքը:
28. «Ոստիկանության մասին» 2001թ. ապրիլի 16-ի ՀՀ օրենքը:
29. «Արհեստակցական միությունների մասին» 2000թ. դեկտեմբերի 5-ի ՀՀ օրենքը:
30. «Լիցենզավորման մասին» 2001թ. մայիսի 30-ի ՀՀ օրենքը:
31. «Դիվանագիտական ծառայության մասին» 2001 թ. հոկտեմբերի 24-ի ՀՀ օրենքը:
32. «Հանրային ծառայության մասին» 2011 թ. մայիսի 26-ի ՀՀ օրենքը:
33. «Քաղաքացիական ծառայության մասին» 2001թ. դեկտեմբերի 4-ի ՀՀ օրենքը:
34. «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» 2016թ. դեկտեմբերի 16-ի ՀՀ օրենքը:
35. «Տեղական ինքնակառավարման մասին» 2002թ. ապրիլի 3-ի ՀՀ օրենքը:
36. «Իրավական ակտերի մասին» 2002թ. ապրիլի 3-ի ՀՀ օրենքը:
37. «Կուսակցությունների մասին» 2002թ. հուլիսի 3-ի ՀՀ օրենքը:
38. «Զինվորական ծառայություն անցնելու մասին» 2002թ. հուլիսի 3-ի ՀՀ օրենքը:
39. «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» 2002թ. հուլիսի 3-ի ՀՀ օրենքը:
40. «Մաքսային ծառայության մասին» 2002թ. հուլիսի 3-ի ՀՀ օրենքը:
41. «Հարկային ծառայության մասին» 2002թ. հուլիսի 3-ի ՀՀ օրենքը:
42. «Պետական կենսաթոշակների մասին» 2002թ. նոյեմբերի 19-ի ՀՀ օրենքը:
43. «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» 2003թ. ապրիլի 11-ի ՀՀ օրենքը:
44. «Այլընտրանքային ծառայության մասին» 2003թ. դեկտեմբերի 17-ի ՀՀ օրենքը:
45. «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» 2016թ. դեկտեմբերի 16-ի ՀՀ օրենքը:
46. «Զինծառայողների նյութական պատասխանատվության մասին» 2003թ. դեկտեմբերի 17-ի ՀՀ օրենքը:
47. «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» 2004թ. փետրվարի 18-ի ՀՀ օրենքը:

48. «Համայնքային ծառայության մասին» 2004թ. դեկտեմբերի 14-ի ՀՀ օրենքը:
49. «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կառուցվածքի մասին» 2008թ. հունիսի 17-ի ՀՀ օրենքը:
50. «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» 2008թ. դեկտեմբերի 26-ի ՀՀ օրենքը:
51. «Հանրակրթության մասին» 2009թ. հուլիսի 23-ի ՀՀ օրենքը:
52. «ՀՀ Ազգային Ժողովի աշխատակազմում պետական ծառայության մասին» 2009թ. հուլիսի 4-ի ՀՀ օրենքը:

ՀՀ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Ֆինանսական համակարգի առանցքային ինստիտուտների ընդհանուր բնութագիրը: Պետության ֆինանսական գործունեության ընդհանուր բնութագիրը: Ֆինանսական գործունեություն իրականացնող պետական մարմինների համակարգը: Ֆինանսական իրավունքի առարկան և համակարգը: Ֆինանսաիրավական նորմերի բնորոշ գծերը, դրանց կառուցվածքը և տեսակները: Ֆինանսական հարաբերությունների առանձնահատկությունները, դրանց տարրերը և տեսակները:

Ֆինանսաիրավական պատասխանատվությունը՝ որպես իրավաբանական պատասխանատվության տեսակ: Ֆինանսական վերահսկողության ձևերը և տեսակները: Ստուգումն իրականացնողների և տնտեսվարող սուբյեկտների իրավունքներն ու պարտականությունները: Համալիր հարկային ստուգումների պլանավորումը և դրանց հաճախականությունը: Հարկային ստուգման անցկացման կարգը: Հարկ վճարողների (հարկային գործակալների) և դրանց պաշտոնատար անձանց իրավունքները և պարտականությունները: Հարկային մարմնի (հարկային հսկողություն իրականացնող պաշտոնատար անձի) պարտականությունները և լիազորությունները: Հարկային իրավախախտումների տեսակները և դրանց կատարման դեպքում հարկային պատասխանատվությունը: Շահութա-

հարկը և եկամտային հարկը՝ որպես պետական հարկատեսակներ: Անշարժ գույքի հարկը և փոխադրամիջոցների գույքահարկը՝ որպես տեղական հարկատեսակներ:

Պետական բյուջեի եկամուտները: Պետական բյուջեի ծախսերը: Պետական բյուջեի գործընթացի փուլերը: Համայնքային բյուջեի գործընթացի փուլերը: Ապահովագրության ձևերը և տեսակները, ապահովագրական գործունեության լիցենզավորումը: Ապահովագրական միջնորդային գործունեությունը. ապահովագրական ոլորտում կիրառվող պատասխանատվության միջոցները: ՀՀ բանկային համակարգի ընդհանուր բնութագիրը: Բանկային գործունեության իրավական կարգավորումը: Կենտրոնական բանկի տեղը ՀՀ բանկային համակարգում: Դրամաշրջանառության իրավական կարգավորումը: ՀՀ ֆինանսական համակարգի հաշտարարը: Արժույթային կարգավորման հասկացությունը և բովանդակությունը. արժույթային վերահսկողություն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տեսական աղբյուրներ

1. Финансовое право: учебник / А. Ю. Ильин и др.; под ред. И. И. Кучерова: Эксмо; Москва, 2011
2. Финансовое право: учебник (отв. ред. С. В. Запольский (2-е издание, исправленное и дополненное)), Москва, 2013.
3. Финансовое право: учебник /В.А. Мальцев. Ростов н/Д: Феникс, 2016.
4. Финансовое право. Учебник для бакалавров (3-е издание) / под. ред И. А. Цинделиани. –М.: Проспект, 2016.

Նորմատիվ ակտեր

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (1995թ. հուլիսի 5-ին (2005թ. նոյեմբերի 27-ի և 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի փոփոխ.- ներով)):
2. «Առդիտորական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը (2002թ. դեկտեմբերի 26-ին):

3. «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը (2007թ. ապրիլի 9-ին):
4. «Արժութային կարգավորման և արժութային վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքը (2004թ. նոյեմբերի 24-ին):
5. «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը (1996թ. հունիսի 30-ին):
6. «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքը (1997թ. հունիսի 24-ին):
7. «Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքը (1996թ. հունիսի 30-ին):
8. Հայաստանի Հանրապետության հարկային օրենսգիրքը (2016թ. հոկտեմբերի 4-ին):
9. «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքը (2000թ. մայիսի 17-ին):
10. «Ֆինանսական համակարգի հաշտարարի մասին» ՀՀ օրենքը (2008թ. հունիսի 17-ին):

ՀՀ ՄՈՒՆԻՑԻՊԱԼ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Ապակենտրոնացման և ապակոնցենտրացման սկզբունքների հարաբերակցությունը: Տարածքային կառավարման խնդիրները: Տարածքային կառավարման սկզբունքները:

Մարզպետի իրավական վիճակը: Մարզպետի գործունեությունն ըստ ՀՀ կառավարության տարածքային քաղաքականության իրականացման բնագավառների: Մարզպետարանի աշխատակազմի կառուցվածքը և իրավական վիճակը: Մարզպետարանի աշխատակազմի կառավարման և ղեկավարման մարմինները: Մարզպետարանի աշխատակազմի ղեկավարի լիազորությունները և պատասխանատվությունը: Մարզպետի կողմից ՀՀ գործադիր մարմինների տարածքային ծառայությունների գործունեության համակարգումը:

Տեղական ինքնակառավարումը որպես սահմանադրական կարգի հիմունք: Տեղական ինքնակառավարումը որպես համայնքային նշանակության հարցերի ինքնուրույն լուծման իրավունք: Տեղական ինքնակառավարումը որպես ժողովրդաիշխանության իրականացման ձև: Ազատ համայնքի տեսության էությունը: Ինքնակառավարման հասարակական և պետական տեսությունները: Տեղական ինքնակառավարման արտասահմանյան մոդելները: Տեղական ինքնակառավարման տարածքային հիմքը: Տեղական ինքնակառավարման գործունեության ֆինանսա-տնտեսական հիմունքները: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության իրավական հիմունքները: Միջհամայնքային միավորումները: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններում թեկնածուների գրանցումը մերժելու, անվավեր ճանաչելու և ուժը կորցրած ճանաչելու հիմքերը և կարգը: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների նոր և արտահերթ ընտրությունների նշանակումը (հիմքերն ու կարգը): Տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունները (ընդհանուր բնութագիրը):

Համայնքի ավագանու իրավական վիճակը: Համայնքի ավագանու գործունեության կազմակերպումը: Համայնքի ղեկավարի իրավական վիճակը: Համայնքի ղեկավարի պաշտոնանկության և լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման հիմքերը և կարգը: Տեղական ինքնակառավարման երաշխիքների հասկացությունը և համակարգը: Համայնքի բյուջեն (հասկացությունը, կառուցվածքը, ձևավորման աղբյուրները և բյուջետային գործընթացը համայնքում): Տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության իրավական և մասնագիտական հսկողությունը:

Երևանի ավագանու կազմակերպման կարգը, կառուցվածքը և գործունեության կազմակերպումը: Երևանի ավագանու վերահսկողական լիազորությունները: Երևանի քաղաքապետի ընտրության և լիազորությունների

դադարեցման կարգը: Երևանի քաղաքապետի իրավական վիճակը և գործառույթները տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգում: Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմը: Երևանի քաղաքապետի լիազորությունները ավագանու հետ հարաբերություններում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տեսական աղբյուրներ

1. «ՀՀ Սահմանադրական իրավունք», (խմբ. Ն.Ա. Այվազյան), Ե., 2008:
2. Հայաստանի Հանրապետության մունիցիպալ իրավունք: Ուս. ձեռնարկ ընդհանուր խմբագրությամբ Գ.Դանիելյանի. Ե., Հայրապետ, 2015, 384:
3. Ա. Շ. Հարությունյան, «Տեղական ինքնակառավարումը Ֆրանսիայում», Ե, 1996:
4. Атаманчук Г.В., «Теория государственного управления», М., 2004.
5. Выдрин И.В., Кокотов А.Н., Муниципальное право России. М., 2003.
6. Гарнер Д., «Великобритания: центральное и местное самоуправление», М., 1984.
7. Кутафин О.Е., Фадеев В.И., Муниципальное право Российской Федерации, М., 2006.
8. Муниципальное право Российской Федерации. Под общ. ред. Ю.А.Дмитриева. М., 2005.
9. Местные органы власти зарубежных стран: правовые аспекты. М., 2001.
10. Серебренников В.П., «Местное управление и самоуправление Франции», Минск, 1981.
11. Страшун Б.А., «Конституционное (государственное) право зарубежных стран», Т. 1-2, М., 1999.

Նորմատիվ ակտեր

1. «Տեղական ինքնակառավարման» Եվրոպական խարտիա (15.10.1985թ. Ստրասբուրգ: Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 20.05.1997թ.):
2. «ՀՀ վարչատարածքային բաժանման մասին» ՀՀ օրենքը (07.11.1995թ.):
3. «Տեղական տուրքերի և վճարների մասին» ՀՀ օրենքը (26.12.1997թ.):

4. «ՀՀ Բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքը (24.06.1997թ.):
5. «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» ՀՀ օրենքը (24.11.1998թ.):
6. «ՀՀ ընտրական օրենսգիրք» (05.02.1999թ.):
7. «Պետական կառավարչական հիմնարկների մասին» ՀՀ օրենքը (19.11.2001թ.):
8. «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը (23.10.2001թ.):
9. «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (04.12.2001թ.):
10. «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքը (03.04.2002թ.):
11. «Տեղական հանրաքվեի մասին» ՀՀ օրենքը(06.02.2002թ.):
12. «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքը (07.05.2002թ.):
13. «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (14.12.2004թ.):
14. «Համայնքի բյուջեի եկամուտները նվազեցնող՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենքների կիրարկման արդյունքում համայնքի բյուջեի եկամուտների կորուստները պետության կողմից փոխհատուցելու կարգի մասին» (05.12.2006թ. ՀՕ-254):
15. «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքը (15.01.2009թ. ՀՕ-5-Ն):
16. «Հայաստանի Հանրապետության մարզերում պետական կառավարման մասին» ՀՀ Նախագահի հրամանագիր (20.05.1997թ.):
17. «Մարզպետարանի օրինակելի կանոնադրության մասին» ՀՀ Կառավարության 02.05.2002թ. թիվ 18 արձանագրային որոշումը:
18. Конституции государств Европейского Союза. М., 1997.
19. Էլեկտրոնային աղբյուրներ՝ www.gov.am, www.parliament.am
www.laws.am

ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Բնապահպանական իրավունք. ձևավորման պատմական նախադրյալները, որպես իրավունքի ինքնուրույն ճյուղի առանձնացման հիմնահարցերը, համակարգը : Բնապահպանական իրավունքի մեթոդաբանական հիմնախնդիրները: Բնապահպանական իրավունքի հարաբերակցությունն իրավունքի հարակից ճյուղերի հետ: Բնապահպանական իրավունքի

սկզբունքները: 1972թ. Ստոկհոլմի կոնֆերանսի Սկզբունքների հռչակագիրը և գործողությունների ծրագիրը. դերը և նշանակությունը միջազգային բնապահպանական իրավունքի ձևավորման գործում: 1992թ. Ռիոյի Սկզբունքների հռչակագիրը՝ որպես բնապահպանական քաղաքականության ձևավորման հիմք: «Կայուն զարգացման» հայեցակարգը միջազգային բնապահպանական իրավունքում: Բնապահպանական քաղաքականության ձևավորման իրավական հիմնախնդիրները ՀՀ-ում: Բնապահպանական կրթության և դաստիարակության դերը շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտում: Եվրոպական հարեվանության քաղաքականությունը և շրջակա միջավայրի որակի ապահովումը ՀՀ-ում: Եվրոմիության բնապահպանական քաղաքականության սկզբունքները և հիմնական ուղղությունները: Բարրի Կոմմոնների սկզբունքները (օրենքները) և դրանց կիրառումը իրավաստեղծ գործունեության ընթացքում:

ՀՀ բնապահպանական օրենսդրություն. հասկացությունը, համակարգը և զարգացման միտումները: Միջազգային բնապահպանական իրավունքի ձևավորումը և զարգացումը. Բեռնի կոնֆերանսի դերն ու նշանակությունը: Բնապահպանական օրենսդրության կոդիֆիկացման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում: Բնապահպանական իրավունքի և օրենսդրության ձևավորման և զարգացման պատմությունը ՀՀ-ում: Բնապահպանական իրավունքի օբյեկտների հասկացությունը, առանձնահատկությունները և իրավական ռեժիմը: Բնապահպանական հասարակական կազմակերպությունների դերը և նշանակությունը շրջակա միջավայրի որակի ապահովման հարցում. հիմնադրումը և գործունեության հիմնախնդիրները: Շրջակա միջավայրի պահպանության սահմանադրական հիմունքները: Շրջակա միջավայրի պահպանությունը ներակա և ապագա սերունդների համար՝ որպես պետության ներքին և արտաքին գործառույթ: Մարդու բնապահպանական իրավունքները: «Շրջակա միջավայրի վերաբերյալ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների ընդունման գործընթացին հասա-

րակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» Օրհուսի կոնվենցիյի դերը և նշանակությունը բնապահպանական իրավունքների զարգացման համատեքստում. առանձնահատկությունը որպես միջազգային բնապահպանական կոնվենցիա: Բնապահպանական տեղեկատվություն ստանալու իրավունքը: Շրջակա միջավայրի պահպանության և բնօգտագործման տեղեկատվական ապահովման կառուցակարգերը: Շրջակա միջավայրին վերաբերող որոշումների ընդունման գործընթացին մասնակցելու իրավունքը: Շրջակա միջավայրի հարցերով արդարադատության մատչելիության հիմնախնդիրները ՀՀ-ում. օրենսդրությունը և պրակտիկան:

Բնական ռեսուրսների նկատմամբ սեփականության իրավունքը. Սեփականության ռեժիմի առանձնահատկությունները ըստ օբյեկտների: Բնօգտագործման իրավունք. հասկացությունը, տեսակները, սուբյեկտները, օբյեկտները և բովանդակությունը: Շրջակա միջավայրի պահպանության և բնօգտագործման պետական կառավարման հասկացությունը. մեթոդները և սկզբունքները: Շրջակա միջավայրի պահպանության և բնօգտագործման պետական կառավարման ձևավորումը, զարգացումը և հիմնահարցերը ՀՀ-ում: Շրջակա միջավայրի պահպանության տնտեսական գործիքները. իրավական հիմնախնդիրները և զարգացման հեռանկարները ՀՀ-ում:

Շրջակա միջավայրի պահպանության կազմակերպարավական գործիքները. իրավական հիմնախնդիրները և զարգացման հեռանկարները: Բնապահպանական մոնիթորինգի իրավական կարգավորման հիմնախնդիրները ՀՀ միջազգային պարտավորությունների իրականացման համատեքստում: Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատում և փորձաքննություն. նպատակը և դերը: Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության և ՇՄԱԳ-ի հարաբերակցությունը. ՀՀ և ԵՄ օրենսդրության համեմատական վերլուծություն: Բնապահպանական վե-

րահսկողություն. դերը և նշանակությունը շրջակա միջավայրի որակի ապահովման գործում: Լիցենզավորման դերը շրջակա միջավայրի պահպանության կազմակերպարավական մեխանիզմների համակարգում: Բնապահպանական նորմավորումը և ստանդարտացումը:

Իրավաբանական պատասխանատվության հիմնախնդիրները բնապահպանական օրենսդրության պահանջների խախտման համար: Քրեական պատասխանատվության հիմնախնդիրները շրջակա միջավայրի անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունների համար: Բնապահպանական իրավախախտումների համար կիրառվող վարչական պատասխանատվության դերը. հարաբերակցությունը իրավաբանական պատասխանատվության մյուս տեսակների հետ: Բնապահպանական օրենսդրության խախտումների համար կարգապահական պատասխանատվության ինստիտուտի զարգացման միտումները: Քաղաքացիարավական պատասխանատվություն. շրջակա միջավայրին պատճառված վնասի հատուցումը:

Հողերի պահպանության կազմակերպարավական միջոցները: Ջրի ազգային քաղաքականությունը և ջրի ազգային ծրագիրը՝ որպես ջրային ռեսուրսների պահպանության և օգտագործման պլանավորման իրավական հիմք: Ջրօգտագործման իրավունքը և նրա տեսակները. ջրային ռեսուրսների և ջրային համակարգերի օգտագործման ռեժիմի առանձնահատկությունները: Ջրօգտագործման թույլտվությունը որպես ջրային ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման և պահպանության հիմք: Ջրավազանային կառավարման պլաններ. դերը և նշանակությունը ջրային օբյեկտների պահպանության բնագավառում: Ջրային ռեսուրսների մոնիթորինգը և տեղեկատվական համակարգերը: Անդրսահմանային ջրային ռեսուրսների օգտագործման իրավական կարգավորումը: Պետական վերահսկողությունը ջրային օրենսդրության պահպանության նկատմամբ:

Մթնոլորտային օդի իրավական պահպանությունը: Օզոնային շերտի պահպանությունը. Միջազգային և ազգային բնապահպանական իրավունքի զարգացման հիմնախնդիրները կլիմայի փոփոխության համատեքստում. հնարավորություններ և հիմնահարցեր Փարիզյան համաձայնագրի շրջանակներում: Ընդերքի օգտագործման և պահպանության իրավական կարգավորման հիմնահարցերը: Կենսաբազմազանության օգտագործումը և պահպանությունը միջազգային իրավունքում: Անտառների օգտագործման և պահպանության իրավական կարգավորման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում:

Կենդանական աշխարհ. օգտագործման և պահպանության իրավական կարգավորման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում: Որսորդական տնտեսությունների դերը կենդանական աշխարհի արդյունավետ օգտագործման ոլորտում: Գենետիկորեն վերափոխված օրգանիզմների կառավարման իրավական կարգավորումը. միջազգային և ներպետական օրենսդրության զարգացման միտումները: Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ձևավորման նախադրյալները և իրավական ռեժիմը: Վտանգավոր նյութերի հետ վարվելու իրավական կարգավորումը. ազգային և միջազգային օրենսդրություն: Թափոնների հետ վարվելու իրավական կարգավորումը. ազգային և միջազգային օրենսդրություն: Արտակարգ բնապահպանական վիճակ և աղետ. օրենսդրական կարգավորման հիմնախնդիրները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Իսկոյան Ա.Բ., Հայաստանի Հանրապետության էկոլոգիական իրավունք (իրավական ակտերի ժողովածու), երրորդ լրամշակված հրատ., Եր., 2009:
2. Бринчук М.М., Экологическое право. М.: «Юристь», 2005.
3. Валильева М.И., Судебная защита экологических прав. Правовые вопросы возмещения и предупреждения экологического вреда. М., 1996.

4. Голиченков А.К., Экологический контроль: теория, практика правового регулирования. М., 1992.
5. Дубовик О.Л., Экологическое право Российской Федерации. М., «Проспект», 2005.
6. Дубовик О.Л., Механизм действия права в охране окружающей среды. М., 1984
7. Дубовик О.Л., Реформа законодательства об административных ответственности за экологические правонарушения // Юридический мир. 2002, N4.
8. Ерофеев Б.В., Экологическое право. 3-е издание, дополненное. М., «Форум-Инфра-М», 2006.
9. Иконицкая И.А., О некоторых тенденциях развития земельного законодательства РФ // Государство и право на рубеже веков. Экологическое и природоресурсное право. М., 2001.
10. Исмаилова Э.Ю., Трунищевский Ю.В., Экологическое право, Учебник. М., «ЮрИнфоР»-МГУ, 2008
11. Кремер Л., Европейская экологическое право: теория и законодательство. М.: 2001.
12. Колбасов О.С., Экология: политика-право. М., 1976.
13. Комментарий к Закону Российской Федерации «Об охране окружающей природной среды». М., 1997.
14. Петров В.В., Экологическое право России. Учебник. М., «БЕК», 1995.
15. Птичников А.В., Леса России: независимая сертификация и устойчивое управление. М., 1999.
16. Шуплецова Ю.И., Экологические правонарушения: дисциплинарная и административная ответственность // Журнал российского права. 2000, N2.
17. Шестерюк А.С., Экологическое право. Вопросы теории и методологии анализа. СПб., 2000.
18. Экологическая безопасность: проблемы, поиск, решения. М., 2001
19. Экологическое право России. Сборник нормативных актов. М., «БЕК», 1997.
20. Экология. Юридический энциклопедический словарь. Под ред. С.А. Боголюбова. М., 2000.

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Եվրոպական իրավունքի զարգացման պատմական նախադրյալները: 1952թ. Աձխի և պողպատի եվրոպական ընկերակցության հիմնադիր պայմանագիրը: 1957թ. Եվրոպական տնտեսական ընկերակցության և Եվրոպական ատոմային էներգիայի ընկերակցության հիմնադիր պայմանագրերը: Եվրոպական իրավունքը՝ որպես ինքնուրույն իրավական համակարգ: Միասնական եվրոպական ակտը՝ որպես ինտեգրացիոն գործընթացների խորացման նոր փուլ:

Եվրոպական միության ստեղծումը և եվրոպական իրավունքի զարգացումը: Եվրոպական միության քաղաքացիության ինստիտուտի ամրագրումը: Եվրոպական միության ընդլայնումը: Եվրոպական իրավունքի կառուցվածքը: Եվրոպական միության տնտեսական և արժույթային միության հասկացությունը: Եվրոպական միության անդամ պետությունների համագործակցությունը ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության ոլորտում: Եվրոպական միության անդամ պետությունների ոստիկանության և դատական մարմինների համագործակցությունը քրեաիրավական ոլորտում: Եվրոպական իրավունքի հարաբերակցությունը ներպետական իրավունքի հետ: Եվրոպական իրավունքի հարաբերակցությունը միջազգային իրավունքի հետ: Եվրոպական իրավունքի գերակայության սկզբունքի նշանակությունը և բովանդակային առանձնահատկությունները: Եվրոպական միության անդամ պետությունների դուալիստական և մոնիստական համակարգերը: Եվրոպական իրավունքի նորմերի ուղղակի գործողության սկզբունքի հասկացությունը և բովանդակային առանձնահատկությունները: Եվրոպական իրավունքի նորմերի ուղղակի գործողության սկզբունքի կայացման պատմական նախադրյալները, պատճառները և չափանիշները: Եվրոպական իրավունքի նորմերի ուղղակի կիրառելիության սկզբունքի էությունը: Եվրոպական իրավունքի նորմերի դատական պաշտպանվածության սկզբունքի նշանա-

կությունը: Եվրոպական իրավունքի նորմերի դատական պաշտպանություն իրականացնող դատական մարմինները: Ազգային դատական մարմինների դերը եվրոպական իրավունքի պաշտպանության ու կիրառման գործում:

Եվրոպական իրավունքի աղբյուրների համակարգը: Հիմնադիր պայմանագրերը որպես եվրոպական իրավունքի աղբյուր: Եվրոպական միության նորմատիվ-իրավական ակտերը որպես եվրոպական իրավունքի աղբյուր: Եվրոպական ընկերակցությունների դատարանի որոշումները որպես եվրոպական իրավունքի աղբյուր: Եվրոպական միության իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները որպես եվրոպական իրավունքի աղբյուր: Եվրոպական միության իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների տեսակները և դրանց բովանդակությունը: Եվրոպական միության ինստիտուցիոնալ համակարգի հասկացությունը և առանձնահատկությունները: Եվրոպական միության ինստիտուցիոնալ համակարգի կառուցման սկզբունքները: Իշխանությունների բաժանման տեսության կիրառման հնարավորությունը Եվրոպական միության ինստիտուցիոնալ համակարգում: Եվրոպական հանձնաժողովի տեղը և դերը Եվրոպական միության ինստիտուցիոնալ համակարգում: Եվրոպական հանձնաժողովի ձևավորման կարգը: Եվրոպական հանձնաժողովի ներքին կառուցվածքը և հիմնական գործառույթները: Եվրոպական խորհրդի տեղը և դերը Եվրոպական միության ինստիտուցիոնալ համակարգում: Եվրոպական խորհրդի աշխատանքի կազմակերպման ձևերը: Եվրոպական ընկերակցությունների դատարանի տեղը և դերը ԵՄ ինստիտուցիոնալ համակարգում: Եվրոպական ընկերակցությունների դատարանի իրավաբանական կարգավիճակի առանձնահատկությունները: Եվրոպական ընկերակցությունների դատարանի և ազգային դատական մարմինների փոխհամագործակցության ընթացակարգը (Նախնական կարգավորման ընթացակարգ): Պարտավորությունների չկատարման դեմ ուղղված հայցա-

պահանջների հարուցման և քննության ընթացակարգը Եվրոպական ընկերակցությունների դատարանում: Օրինական ուժը կորցրած ճանաչելու կամ անվավերության հայցապահանջների հարուցման և քննության ընթացակարգը Եվրոպական ընկերակցությունների դատարանում: Օրինական ուժը կորցրած ճանաչելու կամ անվավերության հայցապահանջների հիմքերի ընդհանուր բնութագիրը: Անգործության դեմ ուղղված հայցապահանջների հարուցման և քննության ընթացակարգը Եվրոպական ընկերակցությունների դատարանում: Պատճառված վնասը հատուցելուն ուղղված հայցապահանջների հարուցման և քննության ընթացակարգը Եվրոպական ընկերակցությունների դատարանում:

Եվրոպական միության խորհրդի ներքին կառուցվածքը և հիմնական գործառույթները: Եվրոպական միության խորհրդի դերը Եվրոպական միության որոշումների ընդունման գործընթացում: Եվրոպական միության խորհրդի կողմից որոշումների ընդունման ձևերը: Եվրոպական խորհրդարանի տեղը և դերը Եվրոպական միության ինստիտուցիոնալ համակարգում: Եվրոպական խորհրդարանի իրավաբանական կարգավիճակի պատմական էվոլյուցիան: Եվրոպական խորհրդարանի ներքին կառուցվածքը և հիմնական գործառույթները: Եվրոպական խորհրդարանի դերը Եվրոպական միության որոշումների ընդունման գործընթացում: Եվրոպական միության Աուդիտորների պալատի տեղը և դերը Եվրոպական միության ինստիտուցիոնալ համակարգում: Եվրոպական միության Աուդիտորների պալատի ներքին կառուցվածքը և լիազորությունները: Որոշումների ընդունման ընթացակարգի հասկացությունը Եվրոպական միությունում և այդ գործընթացում ներգրավված սուբյեկտները: Եվրոպական միության որոշումների ընդունման խորհրդատվական ընթացակարգը: Եվրոպական միության որոշումների ընդունման համագործակցության ընթացակարգը: Եվրոպական միության որոշումների ընդունման համաձայնեցման ընթացակարգը: Եվրոպական միության որոշումների

համատեղ ընդունման ընթացակարգը: Եվրոպական միության հիմնադիր պայմանագրերի մեջ փոփոխություն կատարելու ընթացակարգը: Միջազգային համաձայնագրերի կնքման ընթացակարգը Եվրոպական միությունում: Եվրոպական միությանը երրորդ պետությունների անդամակցության համար ներկայացվող չափանիշները: Եվրոպական միությանը երրորդ պետությունների անդամակցության ընթացակարգը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ա.Գ.Սարգսյան, Եվրոպական միության ինստիտուտներ և ընթացակարգեր, ուսումնական նյութերի ժողովածու, Ե., ԵՊՀ, 2009թ.:
2. Ա.Գ.Սարգսյան և Տերիկա Մխիթարյան, “Իրավունքների պաշտպանություն առանց սահմանների” ՀԿ, Եվրոպական միության իրավունք, ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, Բեկոր, 2014թ.:
3. Кашкин С.Ю., Право Европейского Союза, 3-е издание, Москва, издательство Проспект, 2013.
4. Мухаева Н.Р., Право Европейского Союза, Москва, издательство ЮНИТИ, 2006.
5. Чиркин В.Е., Сравнительное Конституционное Право, Москва, издательство Международные отношения, 2002.
6. Хартли Т.К., Основы Права Европейского сообщества, Москва, 3-е издание, издательство ЮНИТИ, 1998 (перевод с английского под научным редактированием В.Г.Бенды).
7. Энтин Л.М., Европейское право, 3-е издание, Москва, издательство НОРМА, 2012.
8. Article by David Stasavage, Open-Door or Closed-Door? – Transparency in Domestic and International Bargaining - october 3, 2004, International Organization, vol.58, no.4.
9. Article by Julia Laffranque, Dissenting Opinion in the European Court of Justice - Estonia’s Possible Contribution to the Democratisation of the European Union Juridical System, Juridica International, 2004, no.1.
10. Craig P., de Burca G: EC Law, T.ext, Cases and Materials, 6th edition, New York, Oxford University Press, 2015,
11. Alina Kaczorowska, European Union Law, 4th edition, Routledge publication, 2016,

12. H.Rasmussen, On Law and Policy in the European Court of Justice, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1986.
13. Hartley T.C., The Foundations of European Community Law, 5th edition, New York Oxford University Press, 2003.
14. JOANNE COLES, Law of the European Union, 5th edition, London, Old Bailey Press, 2005.
15. John Peterson and Michael Shackleton, The Institutions of the European Union, 3rd edition, New York Oxford University Press, 2012.
16. Karen Davies, Understanding European Union Law, 6th edition, Abingdon, Routledge • Cavendish, 2015.
17. Lasok & Millett, Judicial Control in the EU, 2nd edition, New York , Oxford University Press, 2008.
18. Mauro Cappelletti, “Is the European Court of Justice Running Wild?”, European Law Review 12:3, 1987.
19. McGoldrick D., and Jackson B.S., Legal Visions of the New Europe, London, Graham & Trotman, 1993.
20. Mike Cuthbert, Nutshells European Union Law, 8th edition, Abingdon, Routledge• Cavendish, 2015.
21. Nigel Foster, EU Law: Questions and Answers, 5th edition, New York, Oxford University Press, 2015.
22. The speech of Bo Vesterdorf at the 6th International ECLN-Colloquium/IACL Round Table, The Future of the European Judicial System-The Constitutional Role of European Courts-Berlin, 2-4 November, 2005.
23. Walter van Gerven, The European Union - A Polity of States and Peoples -, California, Standford University Press, 2005.
24. Weatherill St. Law and Integration in European Union, Oxford, Clarendon Press, 1998.
25. Weatherill St., Beaumont P: EC Law, 2nd edition, London, Penguin Books, 1995:

Նորմատիվ աղբյուր

1. Commission decision 1999/352 of 28 April 1999 on establishing the European Anti-fraud Office (OLAF), [31.05.1999] OJ L316/20.
2. Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community, [24.12.2002] OJ C 325/33.

3. Consolidated Version of the Treaty on European Union, [24.12.2002] OJ C 325/5.
4. Consolidated version of the Treaty on European Union (Lisbon Treaty), [26.10.2012] OJ C 326/13.
5. Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union (Lisbon Treaty), [09.05.2008] [26.10.2012] OJ C 326/13.
6. Council decision 1987/873 of 13 July 1987 laying down the procedures for the exercise of implementing powers conferred on the Commission, [18.17.1987] OJ L197/33.
7. Council decision 1999/468 of 28 July 1999 laying down the procedures for the exercise of implementing powers conferred on the Commission, [17.07.1999] OJ L184/23.
8. Council decision 2002/187/ JHA of February 28 on setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime, [06.03.2002] OJ L 63/1.
9. Council decision 2006/512/EC of 17 July 2006 amending decision 1999/468/ EC laying down the procedures for the exercise of implementing powers conferred on the Commission, [22.07.2006] OJ L200/11.
10. Council Decision 76/787 and the annexed Act, [10.08.1976] OJ L278/1.
11. Council Decision 93/591/EC of 8 November 1993 concerning the name to be given to the Council following the entry into force of the Treaty on European Union, [16.11.1993] OJ L281/18.
12. Council decision of 25 June and 23 September 2002 amending the Act concerning the election of the representatives of the European Parliament by direct universal suffrage annexed to the Council Decision 76/787, [21.10.2002] OJ L 283/1.
13. European Parliament Resolution of 30 March 1962, OJ 1962.
14. Europol Convention, [27.11.1995] OJ C 316/2.
15. Interinstitutional agreement of the European Parliament, Council and Commission of 25 May 1999 concerning internal investigations by the Euroepan Anti-Fraud Office (OLAF), [31.15,1999] OJ L316/15.
16. Protocole on the Statute of the Court of Justice of the European Union, [16.12.2004] OJ C 310/210.

17. Regulation 1073/1999 of the European Parliament and of the Council of 25 May 1999 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF), [31.05.1999] OJ L316/1.
18. Revised version of the European Parliament Decision 94/262 of 9 March 1994 on the regulations and general conditions governing the performance of the Ombudsman's duties, [09.04.2002] OJ L 92/13.
19. Rules of Procedure of Committee of the Regions, [05.03.2014] OJ L65/41.
20. Rules of Procedure of Eurojust, [22.11.2002] OJ C 286/1.
21. Rules of Procedure of European Economic and Social Committee, [04.10.2002] OJ L 268.
22. Rules of Procedure of the Council of the EU, [16.10.2006] OJ L 285/47.
23. Rules of Procedure of the Court of Auditors of the European Communities, [23.04.2010] OJ L 103/1.
24. Rules of Procedure of the Court of First Instance of the European Communities, [14.08.2003] OJ C 193/41.
25. Rules of Procedure of the Court of Justice of the European Communities, [04.07.1991] OJ L 176/7.
26. Rules of Procedure of the European Commission, [08.12.2002] OJ L 308/26.
27. Rules of Procedure of the European Parliament, [15.02.2005] OJ L 44/1.
28. Treaty Establishing Constitution for Europe Union, [16.12.2004] OJ C 310/1.
29. Treaty establishing the European Coal and Steel Community.
30. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, [10.11.1997] Official Journal C 340/1.
31. Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, [10.03.2001] Official Journal C 80/1:

ԺԲ.00.03 - ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ, ԱՌԵՎՏՐԱՅԻՆ (ԿՈՄԵՐՑԻՈՆ), ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՄԱՍՆԱՎՈՐ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ, ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ, ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Քաղաքացիական իրավունքը որպես իրավունքի ճյուղ: Քաղաքացիական իրավունքով կարգավորվող հասարակական հարաբերությունները: Քաղաքացիական իրավունքի սկզբունքները: ՀՀ Քաղաքացիական իրավունքի համակարգը: Քաղաքացիական իրավահարաբերությունների առանձնահատկությունները: Քաղաքացիական իրավահարաբերությունների դասակարգումը: Քաղաքացիական իրավահարաբերությունների ծագման հիմքերը: Քաղաքացիական իրավունքների իրականացումը և պարտականությունների կատարումը: Պաշտպանությունը որպես քաղաքացիական սուբյեկտիվ իրավազորություն: Ֆիզիկական անձը որպես քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտ: Խնամակալություն և հոգեբարձություն: Քաղաքացուն անհայտ բացակայող ճանաչելը և մեռած հայտարարելը: Իրավաբանական անձանց իրավասուբյեկտությունը: Իրավաբանական անձանց ստեղծման կարգն ու եղանակները: Իրավաբանական անձանց վերակառուցումը: Իրավաբանական անձանց լուծարումը: Իրավաբանական անձանց տեսակները, նրանց դասակարգումը: Հայաստանի Հանրապետությունը որպես քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտ: Քաղաքացիական իրավունքի օբյեկտները: Իրերի դասակարգումը և դրա իրավական նշանակությունը:

Գործարքի էությունը և նշանակությունը: Գործարքների տեսակները: Գործարքի ձևը: Այն չպահպանելու հետևանքները: Անվավեր գործարքների տեսակները: Գործարքի անվավերության հետևանքները: Իրավունքների և պարտականությունների կատարումը ներկայացուցչի միջոցով:

Լիազորագիր: Քաղաքացիական իրավունքի նորմերով կարգավորվող և պաշտպանվող անձնական ոչ գույքային հարաբերությունները: Հայցային վաղեմության նշանակությունը քաղաքացիական իրավունքում:

Ժամկետները որպես իրավաբանական փաստ: Սեփականությունը որպես տնտեսական և իրավական կատեգորիա: Տիրապետումը որպես քաղաքացիաիրավական կատեգորիա և դրա նշանակությունը սեփականության իրավունքի ձեռքբերման գործում: Սեփականատիրոջ իրավազորությունները: Սեփականության իրավունքի առաջացման եղանակները: Սեփականության հարկադիր դադարման հիմքերը: Քաղաքացիների սեփականության իրավունքը: Իրավաբանական անձանց սեփականության իրավունքը: Կոոպերատիվների սեփականության իրավունքը: Հասարակական և կրոնական կազմակերպությունների սեփականության իրավունքը: Պետական սեփականության իրավունքի անհրաժեշտությունը: Պետական սեփականության իրավունքի առաջացման և դադարման առանձնահատուկ հիմքերը: Ընդհանուր բաժնային սեփականություն: Ընդհանուր համատեղ սեփականություն: Սեփականության իրավունքի պաշտպանության հասկացությունը և քաղաքացիաիրավական եղանակները: Ուրիշի ապօրինի տիրապետությունից գույք հետ պահանջելը (վինդիկացիոն հայց): Սեփականության իրավունքի պաշտպանությունը նեգատոր և սեփականության իրավունքի ճանաչման հայցերի միջոցով:

Սահմանափակ իրային իրավունքներ: Սահմանափակ իրային իրավունքների տեսակները:

Գրավ: Գրավի տեսակները: Տնտեսավարման իրավունք, օպերատիվ կառավարման իրավունք: Պարտավորության հասկացությունը, տեսակները և տարրերը: Պարտավորությունների դասակարգումը և ծագման հիմքերը: Անձանց բազմաթիվությունը պարտավորության մեջ: Անձանց փոփոխությունը պարտավորության մեջ:

Պայմանագրերը և դրանց դերը մասնավոր հարաբերություններում: Պայմանագրի տեսակները: Պայմանագրի բովանդակությունը, ձևը: Պայմանագրի ազատության սկզբունքը: Պայմանագրի կնքման կարգը: Պայմանագիրը փոփոխելը և լուծելը: Պարտավորության կատարման հասկացությունը և սկզբունքները: Պարտավորությունների պատշաճ կատարման պայմանները: Պարտավորության կատարման ապահովման հասկացությունը և միջոցները: Տուժանքը որպես պարտավորությունների ապահովման միջոց:

Քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության հասկացությունը, դրա տեսակները և նշանակությունը: Պատասխանատվության պայմանները (հիմքերը): Պատասխանատվությունից ազատելու պայմանները: Պարտավորությունների դադարում հասկացությունը և դրա տեսակները:

Առուծախի պայմանագրի հասկացությունը և նշանակությունը, տարբերությունը մյուս պայմանագրերից: Առուծախի պայմանագրի կողմերի իրավունքներն ու պարտականությունները, պարտականությունները չկատարելու հետևանքները: Գնորդի սեփականության իրավունքի ծագման պահը: Վաճառված գույքի պատահական կորստի ռիսկը: Մանրածախ առուծախի պայմանագիր: Անշարժ գույքի առուծախի պայմանագրի հասկացությունը, տարրերը և առանձնահատկությունները:

Մատակարարման պայմանագիր: Մատակարարման պայմանագրի բովանդակությունը: Մատակարարման պայմանագիրը խախտելու իրավական հետևանքները: Ապրանքների մատակարարումը պետական կարիքների համար:

Նվիրատվության և նվիրաբերման պայմանագրի կողմերի իրավունքներն ու պարտականությունները: Ռենտայի պայմանագրի տարրերը, տեսակները:

Վարձակալության պայմանագիր: Վարձույթի պայմանագիր: Տրանսպորտային միջոցների վարձակալության պայմանագրեր: Ֆինանսական վար-

ձակալության (լիզինգի) պայմանագիր: Բնակելի տարածության վարձակալության պայմանագիր: Գույքի անհատույց օգտագործման պայմանագիր: Կապալի պայմանագրի նշանակությունը: Կենցաղային կապալի պայմանագիր: Կապիտալ շինարարությունն ու շինարարական կապալի պայմանագիրը: Կապալային աշխատանքներ պետական կարիքների համար: Գիտահետազոտական, փորձարարական-կոնստրուկտորական ու տեխնոլոգիական աշխատանքների կատարման պայմանագրեր: Ծառայությունների մատուցման պարտավորության հասկացությունը և տեսակները: Ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրի բովանդակությունը: Հանձնարարության պայմանագիր: Կոմիսիայի պայմանագիր: Գործակալման պայմանագրի հասկացությունը, տարրերը և բովանդակությունը: Պահատվության պայմանագրի տարրերը և տեսակները: Փոխադրումների տեսակները և փոխադրումների իրավական կարգավորումը: Գույքային պատասխանատվությունը փոխադրման պայմանագրերով: Բեռների փոխադրման պայմանագիր: Բեռների փոխադրման պայմանագրերի տարբեր տեսակների առանձնահատկությունները: Ուղևորի և ուղեբեռի փոխադրման պայմանագիր: Տրանսպորտային առաքման պայմանագիր:

Վարկային եւ հաշվարկային պարտավորությունների հասկացությունը: Փոխառության և վարկային պայմանագրեր: Վարկային պայմանագիր: Ապրանքային և առևտրային վարկ: Բանկային ավանդի պայմանագիր, տեսակները, խնայողական գրքույկ: Բանկային հաշվի պայմանագիր: Հաշվարկների ձևերը: Ֆինանսավորում դրամական պահանջի զիջման դիմաց / ֆակտորինգ/: Գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիր:

Համալիր ձեռնարկատիրական գործունեության թույլտվության պայմանագրի առանձնահատկությունները: Ապահովագրության սոցիալ-տնտեսական նշանակությունը և իրավական կարգավորումը, ապահովագրու-

թյան ձևերը և տեսակները: Ապահովագրության պայմանագրի հասկացությունը և տեսակները: Համատեղ գործունեության պայմանագրի տարրերը և բովանդակությունը: Խաղեր և գրազներ անցկացնելու պայմանագրեր:

Պարզև վճարելու հրապարակային խոստում: Հրապարակային մրցույթ կազմակերպելը, պայմանները, պարզև վճարելու մասին որոշումը (մրցանակաբաշխություն):

Արտապայմանագրային պարտավորությունների հասկացությունը և նրանց տեսակները: Վնաս պատճառելուց բխող պարտավորության կողմերը: Պարտավորության բովանդակությունը: Վնաս պատճառելու համար պատասխանատվության ընդհանուր հիմքերը, առաջացման պայմանները: Իրավաբանական անձի կամ քաղաքացու պատասխանատվությունը իր աշխատողի կողմից պատճառված վնասի համար: Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների և նրանց պաշտոնատար անձանց պատճառած վնասի համար պատասխանատվությունը: Պատասխանատվությունն անչափահաս, անգործունակ, սահմանափակ գործունակ և իր գործողությունների նշանակությունը գիտակցելու անընդունակ անձանց պատճառած վնասի համար: Պատասխանատվությունը շրջապատի համար առավել վտանգի աղբյուրով պատճառված վնասի համար: Պատասխանատվությունը քաղաքացու կյանքին և առողջությանը պատճառված վնասի համար: Ապրանքների, աշխատանքների կամ ծառայությունների թերությունների հետևանքով պատճառված վնասների հատուցումը:

Ստեղծագործական գործունեության քաղաքացիաիրավական կարգավորումը: Հեղինակային իրավունք: Հեղինակի անձնական և գույքային իրավունքները: Հեղինակային պայմանագրի հասկացությունը, տեսակները: Պայմանագրի բովանդակությունը: Հեղինակային, հարակից իրավունքների սուբյեկտները: Քաղաքացիական շրջանառության մասնակից-

ների, ապրանքների և ծառայությունների անհատականացման միջոցները: Բույսերի նոր սորտերի և կենդանիների նոր ցեղերի նկատմամբ իրավունքը: Գյուտի, օգտակար մոդելի և արդյունաբերական նմուշի նկատմամբ իրավունք:

Ժառանգության հասկացությունը: Ժառանգման հիմքերը: Կտակը, նրա ձևը, տեսակները և բովանդակությունը: Ժառանգումն ըստ կտակի: Կտակ կազմելու քաղաքացու իրավունքը: Ժառանգումն ըստ օրենքի: Ըստ օրենքի ժառանգների շրջանակը: Անձինք, ովքեր չեն կարող ժառանգ լինել: Ժառանգության հետ կապված ծախսերը հատուցելը: Ժառանգների պատասխանատվությունը ժառանգատուի պարտքերով: Ժառանգությունն ընդունելու եղանակները ու կարգը: Ժառանգությունից հրաժարվելը: Գույքի առանձին տեսակների ժառանգման առանձնահատկությունները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ավետիսյան Վ.Դ., Կորպորատիվ իրավահաճախությունների արդի հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում (տնտեսական ընկերությունների օրինակով), Մենագրություն, ԵՊՀ, Ե., 2013, 400 :
2. Ավետիսյան Վ.Դ., Բաժնետիրական ընկերությունների վերակազմակերպումը, Պետություն և իրավունք, թիվ 1 (27), 2004թ., էջ 38-49:
3. Ավետիսյան Վ.Դ., Բաժնետիրական իրավունք, Ե., 2005թ, 400 էջ:
4. Բարսեղյան Տ.Կ., Քաղաքացիական իրավունք, գիրք առաջին, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2014, 560 էջ :
5. Բարսեղյան Տ.Կ. , Անձնական ոչ գույքային իրավունքները և դրանց պաշտպանությունը, Երևան, 2000, 24 էջ:
6. Բարսեղյան Տ.Կ., Քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության տեսակները, Իրավագիտության հարցեր, Ե., 2004, թիվ 1-2, էջ 31-39:
7. Բարսեղյան Տ.Կ., Գույքային պատասխանատվության էվոլյուցիան և արդիական հիմնահարցերը, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2006, 256 էջ:
8. Բեքմեզյան Գ.Հ., Անձի կյանքին կամ առողջությանը պատճառված վնասի հատուցումը, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2004, 173 էջ:

9. Բեքմեզյան Գ.Հ., Իրավաբանական անձի կամ քաղաքացու պատասխանատվությունը իր աշխատողի պատճառած վնասի համար, Իրավագիտության հարցեր, թիվ 2, Երևան, 2005, էջ 13-21:
10. Բեքմեզյան Գ.Հ., Արտապայմանագրային պարտավորություններ, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2009, 268 էջ:
11. Դավթյան Տ.Ա., Ծնողների և զավակների հարաբերությունների իրավական կարգավորումը, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2009, 192 էջ:
12. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք (դասագիրք), Բարսեղյան Տ.Կ., Ղարախանյան Գ.Հ., Հայկյանց Ա.Մ., Մեղրյան Ա.Գ., Գիրք երկրորդ, խմբ. պրոֆ. Գ.Ղարախանյան, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2008, 560 էջ:
13. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք (դասագիրք), Բարսեղյան Տ.Կ., Ղարախանյան Գ.Հ., Հայկյանց Ա.Մ., Գիրք 3-րդ, խմբ. պրոֆ. Գ.Ղարախանյան, ԵՊՀ, Ե., 2009, 496 էջ:
14. Հարությունյան Հ.Է., Ժառանգումն ըստ կտակի, ԵՊՀ, Ե., 2009, 176:
15. Հովհաննիսյան Ա., Անհայտ հեղինակի կողմից կատարված գրառումների համար պատասխանատվության հիմնախնդիրը Հայաստանի Հանրապետությունում, Դատական իշխանություն, 2015 1-2/187-188 հունվար- փետրվար:
16. Ղարախանյան Գ.Հ., Ժառանգման իրավունք, (ուսումնական ձեռնարկ), Երևան, 2000, 192 էջ:
17. Ղարախանյան Գ.Հ., Ֆինանսական վարձակալության պայմանագիր, Պետություն և իրավունք, N 3, Երևան, 1999, էջ 9-15:
18. Ղարախանյան Գ.Հ., Ժառանգումն ըստ կտակի և ըստ օրենքի, Եր., 2000, 116 էջ:
19. Ղարախանյան Գ.Հ., Ժառանգության տրանսմիսիա, Դատական իշխանություն, 2003-04, թիվ 7-8 /59-60/:
20. Ղարախանյան Գ.Հ., Պարտավորության սուբյեկտները, Պետություն և իրավունք, թիվ 1 (27), 2005, էջ 20-29:
21. Մալխասյան Ա.Ա., Հեղինակային իրավունքի միջազգային իրավական նորմերի իմպլեմենտացիան ՀՀ իրավունքում, Եր., 2006, 150 էջ:
22. Մելիքջանյան Լ.Ռ., Մուրհակի քաղաքացիաիրավական կարգավորումը, ԵՊՀ հրատ., 2009, 152 էջ:
23. Մեղրյան Ա.Գ., Վարկային և հաշվարկային հարաբերությունների քաղաքացիաիրավական կարգավորումը, Երևան, 2000, 112 էջ:
24. Մեղրյան Ա.Գ., Ֆինանսական վարձակալության (լիզինգի) պայմա-

- նագիր, Երևան, 2000, 24 էջ:
25. Մեղրյան Ա.Գ., Արժեթղթերի հասկացությունն ու դասակարգումն ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության, Երևան, 2000, 24 էջ:
  26. Մեղրյան Ա.Գ., Ակրեդիտիվային գործառնության ընդհանուր բնութագիրը և կատարման իրավական հիմքերը, Իրավագիտության հարցեր, Եր., 2004, թիվ 1-2, 43-51 էջեր:
  27. Մեղրյան Ա.Գ., Ինկասո հաշվարկներ, Իրավագիտության հարցեր, Եր., 2004 թիվ 3, էջ 72-82:
  28. Տոնոյան Լ.Ժ., Գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիր, Եր., ԵՊՀ., 2007, 136 էջ:
  29. Ֆարմանյան Ա., Գյուղը որպես քաղաքացիական իրավունքի օբյեկտ Եր., Հայրապետ հրատ., 2015, 176 էջ:
  30. Алексеев С.С., Право на пороге нового тысячелетия. М., Статут 2000.
  31. Алексеев С.С., Право собственности. Проблемы теории. Норма. 2007
  32. Андреев В.К., Представительство в гражданском праве., Калинин., 1978. Бабалян Л.А., К вопросу об одном объекте гражданского правоотношения, Вопросы правоведения, 2003, номер 2-3, стр. 26-29.
  33. Брагинский М.Н., Витрянский В.В., Договорное право. кн. 1. Общие положения. кн. 2. Договоры о передаче имущества. кн. 3. Договоры о выполнении работ и оказании услуг. кн. 4. Договоры о перевозке и буксировке. кн. 5. т. 1. Договоры о займе, банковском кредите и факторинге. Договоры, направленные на создание коллективных образований. кн. 5. т.2 Договоры о банковском вкладе, банковском счете. Банковские расчеты, конкурс. Договоры об играх и пари. 2000-2006гг.
  34. Витрянский В.В., Актуальные проблемы гражданского права Вып 5. М., Статут 2002.
  35. Гражданское право. В четырех томах. Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности " юриспруденция. Отв. ред. Е.А.Суханов. Изд-во "Вольтерс Клувер" 2006. М., 2005.
  36. Гражданское право. Учебник в 3-х т., 4-е изд., под ред А.Л.Сергеева, Ю.К. Толстого. М., ООО "ТК Велби", 2006.
  37. Грибанов В.П., Осуществления и защиты гражданских прав, МГУ, им. М.В.Ломоносова. Каф. гражд. права. Серия: Классики российской цивилистики. М., Статут 2000.

38. Жариков Ю.Г., Масевич М.Г., Недвижимое имущество : правовое регулирование., М., 1997.
39. Иоффе О.С., Избранные труды, в 4 томах, изд-во “Юридический центр Пресс” М., 2004.
40. Камышинский В.Л., Право собственности, пределы и ограничения, М., 2005.
41. Карелина С. А., Правовое регулирование несостоятельности /Банкротство/. Волтерс Клувер. 2006.
42. Кашанина Т. В., Корпоративное (внутрифирменное) право. Норма 2005.
43. Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации /учебно-практический/ 2-е изд., М., Проспект 2009.
44. Меттен Уго, Е.А. Суханов, Основные положения права собственности. М., 1999.
45. Саватье Р., Теория обязательств. Изд-во “Прогресс”. М., 1972:
46. Скловский К.И., Собственность в гражданском праве., М., 2000.
47. Толстой В.С., Личные неимущественные правоотношения. Элит-2000, 2006.
48. Щенникова Л.В., Вещное право. Учебное пособие. Юрист. 2006.
49. Химичев В.А., Защита прав кредиторов при банкротстве. Волтерс Клувер. 2006.
50. Яковлев В.Б., Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений. Свердловск., 1972.
51. Ярков В.В., Защита прав инвесторов Учебно-практический курс. ЮРИДИЧ. ФАК. СПБГУ. 2006.

ԳՈՐԾԱՐԱՐԱԿԱՆ (ԱՌԵՎՏՐԱՅԻՆ) ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Գործարարական իրավունքի կողմից կարգավորվող հարաբերությունները: Գործարարական գործունեության առանձնահատուկ հատկանիշները: Գործարարների իրավունքների պաշտպանությունը: Անհատ գործարարի պետական գրանցումը: Անհատ գործարարին սնանկ ճանաչելու ընթացակարգը: Հասարակ ընկերակցության մասնակցությունը գործա-

րարական հարաբերություններում: Իրավաբանական անձը որպես գործարարական հարաբերությունների սուբյեկտ: Իրավաբանական անձանց հիմնադրման կարգը: Իրավաբանական անձի պետական գրանցումը: Առևտրային իրավաբանական անձանց իրավունակությունը: Առևտրային կազմակերպության կանոնադրային կապիտալը, գույքի իրավական ռեժիմը: Առևտրային իրավաբանական անձի լուծարման կարգը: Առևտրային իրավաբանական անձի վերակառուցումը: Տնտեսական ընկերակցությունը, որպես գործարարական իրավունքի սուբյեկտ: Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունը որպես գործարարական իրավունքի սուբյեկտ: Բաժնետիրական ընկերությունը որպես գործարարական հարաբերությունների սուբյեկտ: Վարկային կազմակերպությունների կարգավիճակը: Առևտրային բանկերի մասնակցությունը գործարարական հարաբերություններին: Ապրանքային բորսաների կարգավիճակը: Ապրանքային բորսաներում կնքվող գործարքների տեսակները և դրանց կնքման առանձնահատկությունները: Ֆոնդային բորսայի կարգավիճակը: Սնանկացման ինստիտուտի նշանակությունը և խնդիրները: Սնանկության հատկանիշները և սնանկացման ընթացակարգը: Սնանկության կառավարչի նշանակման կարգը և կարգավիճակը: Պարտապանի ֆինանսական առողջացման ծրագիրը: Բանկերին և վարկավորող կազմակերպություններին սնանկ ճանաչելու առանձնահատկությունները: Գործարարական իրավունքի սուբյեկտներին պատկանող գույքի կարգավիճակը: Գործարարական հարաբերություններում արժեթղթերի կարգավիճակը: Գործարարական իրավունքի սուբյեկտներին պատկանող գույքի տնօրինման առանձնահատկությունները: Արդյունաբերական սեփականություն: Գործարարական գործունեության պետական կառավարման միջոցներն ու մեթոդները: Մենաշնորհային գործունեության իրավական կարգավորումը: Արտադրանքի, աշխատանքների և ծառայությունների գների պետական կարգավորումը: Ստեղծման փուլում գործարա-

րական իրավուքի սուբյեկտներին ներկայացվող պահանջները: Լիցենզավորումը որպես պետական կառավարման ձև: Գործարարական իրավունքի սուբյեկտներին գործունեության ընթացքում ներկայացվող պահանջները (հարկեր, վճարներ, օրենսդրության պահպանություն): Սերտիֆիկացումը որպես պետական կառավարման միջոց:

Արտադրանքի ինքնարժեքի իրավական կարգավորումը: Թափոնների օգտագործման և պահպանության նկատմամբ ներկայացվող պահանջները: Ինվեստիցիաների (ներդրում) և ինվեստիցիոն գործունեության հասկացությունը, փուլերը: Ներդրումային գործունեության սուբյեկտները, օբյեկտները: Օտարերկրյա ներդրումների իրավական կարգավորումը: Լիզինգը որպես ներդրումային գործունեության տեսակ, լիզինգի տեսակները: Գործարարական պայմանագրերի կնքման ժամանակ կիրառվող հիմնական սկզբունքները:

Պայմանագրի նշանակությունը գործարարական հարաբերություններում: Գործարարական պայմանագրի կնքման կարգը: Պայմանագրի կնքումը աճուրդով: Գործարարական գործունեության ֆինանսավորումը և վարկավորումը: Պետական ֆինանսավորման նպատակը և հիմքերը: Պետական ֆինանսական օժանդակության եղանակները (դոտացիա, սուբսիդիա, սուբվենցիա):

Բանկային վարկավորում: Ապրանքային և առևտրային վարկավորում: Վարկավորման սկզբունքները:

Արտաքին տնտեսական գործունեությունը որպես գործարարական գործունեության ինքնուրույն տեսակ: Արտաքին տնտեսական գործունեության կանոնակարգման համար կիրառվող իրավական ռեժիմները: Արտաքին տնտեսական գործունեության պետական կարգավորման մեթոդները: Արտաքին տնտեսական գործունեության հարկային կարգավորումը: Արտաքին տնտեսական գործունեության արժույթային կարգավորումը: Արտահանման և ներմուծման նկատմամբ պետական վերահսկողությունը

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բարսեղյան Տ.Կ., Քաղաքացիների մասնակցությունը առևտրային հարաբերություններին, Իրավագիտության հարցեր, N 3-4, Երևան, 2000, էջ 29-34:
2. Բարսեղյան Տ.Կ., Օտարերկրյա ներդրումների իրավական կարգավորման առանձնահատկությունները, Օրենք և իրականություն, թիվ 21, Եր., 2002, էջ 5-7:
3. Բարսեղյան Տ.Կ., Գործարարական ռիսկը որպես պատասխանատվության պայման, Իրավագիտության հարցեր, 2004, թ. 3, էջ 44-52:
4. Բարսեղյան Տ.Կ., Գործարարական իրավունք, Ե., ԵՊՀ, 2007:
5. Հայկյանց Ա., Օտարերկրյա ներդրումների հասկացությունը և իրականացման ձևերը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ /դասախոսություն/ ԵՊՀ, Եր., 1998:
6. Հայկյանց Ա., Օտարերկրյա ներդրումների իրականացման պայմանագրային ձևը ՀՀ օրենսդրությամբ, Բանբեր Երևանի պետ. համալսարանի, 1996, թիվ 2:
7. Հայկյանց Ա., Օտարերկրյա ներդրումների պաշտպանության պետական երաշխիքները ՀՀ-ում, Իրավագիտության հարցեր, Երևան, 1997, թիվ 1 :
8. Հայկյանց Ա., Օտարերկրյա ներդրումների հասկացությունը և չափանիշները, Իրավագիտության հարցեր, Երևան, 1998, թիվ 1:
9. Հայկյանց Ա., Համատեղ ձեռնարկությունների հիմնադրմամբ օտարերկրյա ներդրումների իրականացման իրավական կարգավորումը ՀՀ-ում, Իրավագիտության հարցեր, Երևան, 1998, թիվ 2:
10. Սերոբյան Դ"Մ" Տնտեսական գործունեության հասկացությունը սահմանադրական փոփոխությունների լույսի ներքո, ԵՊՀ Իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, 2016
11. Սիրունյան Ա.Ս., Լիցենզավորման ինստիտուտը Հայաստանի իրավական համակարգում, Երևան, 1998:
12. Սնանկության (անվճարունակության) մասին, մեկնաբանություններ: Խմբ.Հ. Մանուկյան, Տ. Մուկուչյան, Երևան, 2005 :
13. Актуальные проблемы предпринимательского права. Выпуск 1 / Отв. ред. Молотников А.Е., Куракин Р.С. М.: Волтерс Клувер, 2011.

14. Актуальные проблемы предпринимательского права. Выпуск 2 / Отв. ред. Молотников А.Е., Куракин Р.С. МГУ, М.: Инфра-М, 2012.
15. Актуальные проблемы предпринимательского права. Выпуск 3 / под ред. А. Е. Молотникова. МГУ, М. :Стартап, 2013.
16. Актуальные проблемы предпринимательского права. Выпуск 4 / под ред. А. Е. Молотникова. МГУ, М. :Стартап, 2015.
17. Актуальные проблемы предпринимательского права: Выпуск II. /А.Е.Молотников, Р.С.Куракин - М.: НИЦ ИНФРА-М, 2016.
18. Белых В.С. Правовое регулирование предпринимательской деятельности в России: монография. – М.: Проспект , 2013
19. Губин Е.П., Лахно, П.Г.. Предпринимательское право Российской Федерации. Учебник. Третье издание. Отв. ред. Изд. "Норма"., М., 2016
20. Губин Е.П. Государственное регулирование рыночной экономики и предпринимательства: правовые проблемы. М.: Юрист, 2005.
21. Дойников И.В. Актуальные проблемы предпринимательского (хозяйственного) права: учебное пособие для вузов. - М.: 2012
22. Ершова И.В., Отнюкова Г.Д., Андреева Л.В.и др. Предпринимательское право: учебник для бакалавров. Издательство: Проспект. 2017.
23. Жилинский С.Ж. Предпринимательское право. М., 2008.
24. Зверева Е.А., Ответственность предпринимателя за нарушение договорных обязательств. М., Юридический Дом. Юстицинформ, 2000.
25. Карелина С.А., Правовое регулирование несостоятельности (банкротства), учеб.-практ. пособие. М., Волтерс Клувер, 2006.
26. Комментарий к Федеральному закону О государственной регистрации юридических лиц и индивидуальных предпринимателей. М., Юринформцентр, Изд. г-на Тихомирова М.Ю., 2003.
27. СкворцоваТ.А., Смоленский М.Б. Предпринимательское право. Учебное пособие., Юстицинформ 2014 г.
28. Тихомиров М.Ю., Оглоблина О.М., Коммерческий договор: Заключение, исполнение, правила разрешения споров. М., Юринформцентр, Изд. г-на Тихомирова М.Ю., 2004.
29. Шершеневич Г.Ф., Учебник торгового права. М., 1994.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Միջազգային մասնավոր շրջանառության դինամիկան և իրավական կարգավորման հիմնախնդիրները: Միջազգային մասնավոր իրավունքի կարգավորման առարկան: Միջազգային մասնավոր իրավունքի կարգավորման մեթոդների էվոլյուցիան: Միջազգային մասնավոր իրավունքի տեղը իրավունքի համակարգում: Գլոսատորների և պոստգլոսատորների դերը միջազգային մասնավոր իրավունքի զարգացման գործում: Ինքնավար կամքի տեսության ձևավորումը և նշանակությունը միջազգային մասնավոր իրավունքում: *Comitas gentium* տեսության ձևավորումը և նշանակությունը միջազգային մասնավոր իրավունքում: Ունիվերսալիզմի տեսության ձևավորումը և նշանակությունը միջազգային մասնավոր իրավունքում: Միջազգային մասնավոր իրավունքի և միջազգային հանրային իրավունքի հարաբերակցությունը: Կոլիզիոն նորմերի հասկացությունը, կառուցվածքը, կարգավորիչ գործառույթը: Կոլիզիոն նորմերի մեկնաբանման տեսությունները և դրանց արտացոլումը ՀՀ օրենսդրությամբ: Օտարերկրյա օրենքի կիրառումը և մեկնաբանումը ՀՀ-ում: Օտարերկրյա օրենքի ոչ ճիշտ մեկնաբանման իրավական հետևանքները: Հետադարձ հղման և երրորդ պետության օրենսդրությանը կատարվող հղման պրոբլեմը, դրա լուծման հնարավոր տարբերակները: Հանրային կարգի վերապահումը միջազգային մասնավոր իրավունքում: Ազգային, միջազգային և վերազգային իմպերատիվ նորմերը և դրանց դերը միջազգային մասնավոր իրավունքում: Բազմաթիվ իրավական համակարգեր ունեցող պետության իրավունքի կիրառման պրոբլեմը: Փոխադարձություն և ռետորսիա: Չճանաչված պետության իրավունքի կիրառման պրոբլեմը միջազգային մասնավոր իրավունքում: *Lex causae*-ն որպես կոլիզիոն կապ: Կոլիզիոն-իրավական ունի ֆիկացիան. զարգացման արդի միտումները: Մատերիալ-իրավական ունի ֆիկացման պատմական էվոլյուցիան:

Ֆիզիկական անձանց իրավասուբյեկտության կոլիզիոն-իրավական կարգավորումը ՀՀ-ում: Իրավաբանական անձի անձնական օրենքը որոշելու տեսությունները: Իրավաբանական անձի իրավասուբյեկտության կոլիզիոն-իրավական կարգավորումը ՀՀ-ում: Պետությունը որպես միջազգային մասնավոր իրավունքի սուբյեկտ: Գույքային և անձնական ոչ գույքային իրավունքների կոլիզիոն-իրավական կարգավորումը ՀՀ-ում: Պայմանագրի ձևի և բովանդակության կոլիզիոն-իրավական կարգավորումը ՀՀ-ում: Lex venditoris: Միջազգային առևտրային պայմանագրերի կոլիզիոն-իրավական կարգավորումը Հաագայի կոնվենցիաների շրջանակներում: Ապրանքների միջազգային առուծախի մասին Վիենայի 1980թ. կոնվենցիայի կիրառման ոլորտը, կառուցվածքը: Միջազգային ներկայացուցչության մասին Ժնևի 1983թ. կոնվենցիայի կիրառման ոլորտը, կառուցվածքը, բովանդակությունը: Միջազգային լիզինգի մասին և Միջազգային ֆակտորինգի մասին Օտտավայի 1988թ. կոնվենցիաների ընդհանուր բնութագիրը: Միջազգային առևտրային պայմանագրերի Սկզբունքների ընդունման պատմությունը, նշանակությունը: Բարեխղճության և ազնիվ գործարար պրակտիկայի սկզբունքը միջազգային առևտրային հարաբերություններում: Խոչընդոտները և դրանց լուծման ուղիները միջազգային առևտրային պայմանագրային հարաբերություններում՝ ըստ ՈՒՆԻԴՐՈՒԱ Սկզբունքների: Պայմանագրերի վաղաժամկետ դադարեցումն ըստ ՈՒՆԻԴՐՈՒԱ Սկզբունքների: Պայմանագրերի մեկնաբանումը: «Contra proferentem» սկզբունքը միջազգային առևտրային հարաբերություններում: Միջազգային գործարար սովորույթները որպես միջազգային մասնավոր իրավունքի աղբյուր: ԻՆԿՈՏԵՐՄՍ: Միջազգային բանկային փոխանցումների իրավական կարգավորումը: Միջազգային հաշվարկների իրավական կարգավորումը: Միջազգային օդային փոխադրումների իրավական կարգավորումը Վարշավայի համակարգի պետություններում: Միջազգային օդային փոխա-

դրումների իրավական կարգավորումը Մոնրեալի կոնվենցիայի շրջանակներում: Միջազգային ծավային բեռնափոխադրումների իրավական կարգավորումը Բրյուսելի և Համբուրգի կոնվենցիաների շրջանակներում: Միջազգային ավտոմոբիլային բեռնափոխադրումների իրավական կարգավորումը: Միջազգային ավտոմոբիլային ուղևորական փոխադրումների իրավական կարգավորումը: Միջազգային երկաթուղային բեռնափոխադրումների իրավական կարգավորումը: Միջազգային խառը բեռնափոխադրումների իրավական կարգավորումը:

Վնաս պատճառելու հետևանքով առաջացող պարտավորությունների կոլիզիոն իրավական կարգավորումը և իրավական չկարգավորման խնդիրները ՀՀ-ում: Ժառանգման հարաբերությունների կոլիզիոն-իրավական կարգավորումը և իրավական կարգավորման բացերը ՀՀ-ում: Մտավոր սեփականության միջազգային պաշտպանության անհրաժեշտությունը: Հեղինակային իրավունքների միջազգային-իրավական պաշտպանությունը: Հարակից իրավունքների միջազգային-իրավական պաշտպանությունը: Արդյունաբերական սեփականության միջազգային իրավական պաշտպանությունը: Աշխատանքային հարաբերությունների կոլիզիոն իրավական կարգավորման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում: Ամուսնության և ամուսնալուծության կոլիզիոն իրավական կարգավորումը և հիմնախնդիրները ՀՀ օրենսդրությամբ: Ամուսինների, ծնողների և զավակների գույքային և անձնական ոչ գույքային հարաբերությունների կոլիզիոն-իրավական կարգավորումը ՀՀ-ում: Միջազգային որդեգրման հիմնախնդիրները և իրավական կարգավորումը, ընդհանուր բնութագիրը:

Օտարերկրյա քաղաքացիական կացության ակտերի ճանաչումը Հայաստանի Հանրապետությունում: Պետության դատական իմունիտետը: Միջազգային ընդհանուր և բացառիկ ընդդատություն: Forum shopping: Միջազգային առևտրային վեճերի լուծման այլընտրանքային տարբերակ-

ներ: Օտարերկրյա դատական ակտերի ճանաչումը և հարկադիր կատարումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հայկյանց Ա., Հայաստանի օրենսդրությամբ քաղաքացիական գործերով միջազգային ընդդատության որոշ հարցեր, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողով. (գլխ. խմբ.' Գ.Ս. Ղազինյան), Ե., ԵՊՀ հրատ., 2016:
2. Հայկյանց Ա., Հայաստանի Հանրապետության կոլիզիոն իրավունքի կատարելագործման առանձին հարցեր (համեմատական զուգահեռներ Հռոմ 1-ի ստանդարտների հետ)« Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն, 2015 № 2 (17):
3. Հայկյանց Ա., Միջազգային մասնավոր իրավունք, երկրորդ հրատարակություն (լրացումներով և փոփոխություններով) Ե., ԵՊՀ հրատ., 2013, 552 էջ:
4. Ануфриева Л.П., Международное частное право, общая часть, Том 1, М., 2000.
5. Бекашев К.А., Ходаков А.Г., Международное частное право, Сборник документов, М., 1997.
6. Бендевский Траян, Международное частное право. Учебник. СТАТУТ, 2005.
7. Богуславский, М. М. Международное частное право: учебник. 6-е изд., перераб. и доп. Москва: НОРМА; Москва: ИНФРА-М, 2011.
8. Богуславский М.М., “Международное частное право: Современные проблемы”. М., 1994.
9. Вольф М., Международное частное право. М., 1948.
10. Гаврилов В.В., Международное частное право 4-е изд. Норма, 2009.
11. Гетьман-Павлова, И. В. Международное частное право : краткий курс лекций. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Издательство Юрайт, 2014.
12. Дмитриева Г.К.,Международное частное право. Учебник. М. Проспект, 2009.
13. Доронина Н.Г., Семилютин Н.Г. Международное частное право и инвестиции: монография. М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ; Юридическая фирма «Контракт», 2012.

14. Ерпылева, Н. Ю. Международное частное право. В 3 т. Т. 1 : учебник для бакалавриата и магистратуры. М. : Издательство Юрайт, 2015.
15. Звеков В.П.,Коллизии законов в международном частном праве. Волтерс Клувер, 2007.
16. Канашевский В. А.,Международное частное право. Учебник. Международные отношения,2009.
17. Кудашкин В.В.,Актуальные вопросы международного частного права. Волтерс Клувер, 2004.
18. Лебедева С.Н., Актуальные проблемы международного частного и гражданского права. К 80-летию В.А.Кабатова.Сб.статей. М., СТАТУТ, 2006.
19. Лунц Л.А., Курс международного частного права, Общая часть. М., 1973.
20. Международное частное право: Учебник. В 2 т. Т. 2: Особенная часть / Отв. ред. С.Н. Лебедев, Е.В. Кабатова. М.: Статут, 2015.
21. Международное частное право : учебное пособие / Г. Г. Востриков, Т. Э Зульфугарзаде. – М. : ФГБОУ ВО «РЭУ им. Г. В. Плеханова», 2015.
22. Прокопьев Е.В.,Международное частное право. Общая часть. Курс лекций Юстицинформ, 2008.
23. Раапе Л., Международное частное право, М., 1960.
24. Раапе Л., Международное частное право, М., 1970.
25. Тынель А., Функ Я., Хвалей В., Курс международного торгового права М., 1999, Амалфея.
26. Чешир Норт, Международное частное право, М., 1982.
27. Фединяк Г. С. Международное частное право. Общая часть : учебник. Харьков. Право, 2015.
28. Шак.Х. Международное гражданское процессуальное право. Учебник. Изд. БЕК. М. 2001.

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Ընտանեկան իրավունքով կարգավորվող հարաբերությունները: Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան իրավունքի աղբյուրները: Ընտանիքի հասկացությունը, առաջացման հիմքերը: Ազգակցություն և բարեկամություն: Դրանց իրավաբանական նշանակությունը: Ամուսնություն,

ամուսնության բնույթը, ամուսնության պայմաններն ու արգելքները: Ամուսնության անվավերությունը: Ամուսինների անձնական իրավունքները: Ամուսինների ընդհանուր համատեղ սեփականությունը: Ամուսնական պայմանագիր. հասկացությունը, ձևը, բովանդակությունը, անվավերության հիմքերը: Ամուսնալուծությունը ՔԿԱԳ մարմիններում: Ամուսնության դադարումը:

Երեխաների սերումը հաստատելը: Հայրությունը դատական կարգով որոշելը և վիճարկելը: Անչափահաս երեխաների իրավունքների միջազգային և ներպետական կարգավորումը: Երեխաներին դաստիարակելու ծնողների իրավունքներն ու պարտականությունները: Ծնողական իրավունքներից զրկելը. հիմքերը, կարգը:

Ալիմենտային պարտավորությունների ընդհանուր բնութագիրը: Անչափահաս երեխաներին ալիմենտ վճարելու ծնողների պարտականությունները: Ամուսինների և նախկին ամուսինների ալիմենտային պարտավորությունները: Ընտանիքի մյուս անդամների ալիմենտային պարտավորությունները: Համաձայնություն ալիմենտների վճարման վերաբերյալ: Ալիմենտի բռնագանձումը դատական կարգով, ալիմենտային պարտքի իրավական կարգավորումը:

Որդեգրման ընթացակարգը: Որդեգրման պայմանները, իրավական հետևանքները

Խնամակալների և հոգաբարձուների իրավունքներն ու պարտականությունները: Խնամատար ընտանիք:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ղարախանյան Գ.Հ., Հայաստանի ընտանեկան իրավունքը 20-րդ դարի սկզբում և 1-ին Հանրապետությունում, ԵՊՀ, Ե., 2003, 62 էջ:
2. Ղարախանյան Գ.Հ., Ընտանեկան իրավահարաբերություններ, Եր., 2000, 24 էջ:

3. Ղարախանյան Գ.Հ., ՀՀ ընտանեկան իրավունքը որպես իրավունքի ինքնուրույն ճյուղ, Պետություն և իրավունք, թ. 2(16), Ե., 2002, էջ 4-14:
4. Ղարախանյան Գ.Հ., Ամուսնության անվավերությունը, Գիտելիք, Երևան, թիվ 16, 2004, էջ 20-30:
5. Ղարախանյան Գ.Հ., Հայաստանի Հանրապետության նոր ընտանեկան օրենսգիրքը, Եր., «Գրիգոր Տաթևացի», 2005, 84 էջ:
6. Ղարախանյան Գ.Հ., Ընտանիք հասկացության հարցի շուրջ, Գիտելիք, Երևան, 2003, թիվ 11, էջ 27-39:
7. Ղարախանյան Գ.Հ., Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան իրավունք, Երևան, 2005, 395 էջ:
8. Ղարախանյան Գ.Հ., Դատական կարգով ամուսնալուծության մի քանի հարցեր, Օրենք և իրականություն, Երևան, 2006, թիվ 1, էջ 12-15:
9. Տաթևիկ Դավթյան Ծնողների և զավակների հարաբերությունների իրավական կարգավորումը: Երևան, 2009» 192 էջ
10. Муратова, С.А. Семейное право : учебник , . 4-е изд., перераб. и доп., М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012
11. Семейное право М.В. Антокольская. - 3-е изд., перераб. и доп. , Норма 2013
12. Ильина О.Ю., Проблемы интереса в семейном праве Российской Федерации. Городец, 2007.
13. Нечаева А.М., Семейное право. Актуальные проблемы теории и практики. Юрайт2011.
14. Пчелинцева Л. М., Семейное право России. Учебник для вузов. Норма, 2006.

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ, ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Աշխատանքային իրավունքի կարգավորման առարկան և մեթոդի առանձնահատկությունները: Աշխատանքային իրավունքի (օրենսդրության) խնդիրներն ու հիմնական գործառույթները: ՀՀ աշխատանքային օրենսդրության գործողությունը ժամանակի մեջ, տարածության վրա և ըստ անձանց շրջանակի: ՀՀ նորմատիվ իրավական ակտերը որպես աշ-

խատանքային իրավունքի աղբյուր: Դատական պրակտիկան և աշխատանքային հարաբերությունների կարգավորումը:

Աշխատանքային իրավունքի ոլորտում կիրառվող իրավական սկզբունքների համակարգը և փոխհարաբերությունները: Աշխատանքային պայմանների միասնության և տարբերակման սկզբունքը: Աշխատողների և գործատուների շահերի զուգակցման սկզբունքը: Աշխատանքային իրավահարաբերությունների առանձնահատկությունները: Աշխատանքային իրավահարաբերությունների ծագումը, փոփոխումն ու դադարումը (իրավաբանական փաստեր): Աշխատողի հիմնական աշխատանքային իրավունքներն ու դրանց իրականացման ապահովման երաշխիքները: ՀՀ-ում օտարերկրացիների աշխատանքի ներգրավման առանձնահատկությունները: Գործատուի իրավասու անձի աշխատանքային-իրավական կարգավիճակը: Աշխատողների և գործատուների ներկայացուցչական մարմինների հիմնական գործառույթները: Ժամկետները հաշվարկելու կարգը: Հայցային վաղեմության և մարման ժամկետներ: Դատավարական ժամկետների կիրառումն աշխատանքային հարաբերություններում:

Աշխատանքային իրավունքների իրականացման և պարտականությունների կատարման ընդհանուր պայմանները: Աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության ձևերը (տեսակները) և եղանակները: Սոցիալական գործընկերության հասկացությունը, համակարգը և սկզբունքները: Կոլեկտիվ պայմանագրի հասկացությունը, նշանակությունը և տեսակները (մակարդակները): Կազմակերպության կոլեկտիվ պայմանագրի կնքումը: Կոլեկտիվ աշխատանքային վեճի հասկացությունը, տեսակները և քննարկման կարգի առանձնահատկությունները: Գործադուլի իրավունքը: Գործադուլն անօրինական ճանաչելու հիմքերը, կարգը և իրավական հետևանքները:

Աշխատանքային պայմանագրի իրավաբանական բնութագիրը: Աշխատող վարձելու ընդհանուր և հատուկ պահանջները: Հրապարակային օ-

Ֆերտայով աշխատանքային պայմանագիր: Պայմանագրի կնքումից խուսափելու իրավական հետևանքները: Աշխատանքային պայմանագրի կնքման առանձնահատկություններն ընտրություններում կամ մրցույթում հաղթող ճանաչված անձի հետ: Աշխատանքային պայմանագրի անվավերությունը և դրա իրավական հետևանքները: Աշխատանքային պայմանագրի տեսակները: Ժամկետային աշխատանքային պայմանագրի կնքելու սահմանափակումները: Համատեղությամբ աշխատանքի հասկացությունը, տեսակները և կատարման պայմանները: Համատեղությամբ աշխատողների երաշխիքները: Ժամկետային աշխատանքային պայմանագրի լուծման կարգը: Խախտման իրավական հետևանքները: Գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրի լուծման իրավաչափության հիմնական պայմանները: Խախտման իրավական հետևանքները: Լրացուցիչ երաշխիքները հղի կանանց, մինչև մեկ տարեկան երեխա խնամող, աշխատունակությունը կորցրած և ներկայացուցչական մարմիններում ընտրված աշխատողների հետ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելիս: Աշխատանքային պայմանագրի դադարեցումը պայմանագրի կողմ չհանդիսացող անձանց նախաձեռնությամբ: Աշխատանքային պայմանագրի գործողության կասեցումը և ընդհատումը:

Գործատուի պարտականություններն աշխատողների անձնական տվյալների պաշտպանության ոլորտում: Աշխատողի անձնական տվյալների գաղտնիության սկզբունքի սահմանափակումները:

Աշխատաժամանակի իրավաբանական բնութագիրը և տեսակները: Աշխատաժամանակի ռեժիմ. չնորմավորված աշխատաժամանակ, աշխատաժամանակի գումարային հաշվարկ: Արտաժամյա աշխատանքի իրավական կարգավորումը: Ամենամյա արձակուրդի տեսակները և տրամադրման կարգը: Նպատակային արձակուրդների հասկացությունը և տրամադրման առանձնահատկությունները: Աշխատավարձի համակարգերը, ձևը (վճարման միջոցը) և չափը որոշելու հիմնական կանոնները:

Համատեղությամբ, հանգստյան օրերին, արտաժամյա, տոնական և հիշատակի ոչ աշխատանքային օրերին կատարված աշխատանքի վարձատրությունը: Աշխատանքի վարձատրությունը ոչ լրիվ, կրճատ աշխատաժամանակի, աշխատանքների ծավալի մեծացման, աշխատանքի նորմերը չկատարելու, խոտանի և պարապուրդի դեպքում: Աշխատավարձի իրավական պաշտպանությունը (պահումների սահմանափակումը): Երաշխիքների և փոխհատուցումների հասկացությունը և տեսակները: Աշխատանքային կարգապահության ամրապնդման մեթոդները: Աշխատողների կարգապահական պատասխանատվության հիմքը. կարգապահական զանցանքների հասկացությունը և տեսակները: Կարգապահական տույժերի կիրառման կարգը. խախտման իրավական հետևանքները: Աշխատողի պատճառած վնասի հատուցումը: Վնասի չափը որոշելը: Աշխատողի կյանքին և առողջությանը պատճառած վնասը հատուցելը: Վնասի հատուցումը գործատուի վերակազմակերպման և լուծարման դեպքում: Աշխատանքի պաշտպանության հասկացությունը: Գործատուի կանխարգելիչ և վերականգնողական միջոցառումները: Անչափահասների, հաշմանդամների, հղի և երեխա խնամող անձանց աշխատանքի պաշտպանության առանձնահատկությունները: Աշխատանքը ուսման հետ համատեղելը: Ուսումնական հաստատություններում սովորողների արտոնությունները: Աշխատանքային վեճի հասկացությունը, քննարկման կարգը: Դատական ակտերի կատարումը: Աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ պետական հսկողության և վերահսկողության հասկացությունը և նշանակությունը: Աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ հսկողության և վերահսկողության տեսակները: Վարչական պատասխանատվությունը: Քրեական պատասխանատվությունը: Միջազգային աշխատանքային իրավունքի ընդհանուր բնութագիրը (հասկացությունը, աղբյուրները, ՀՀ օրենսդրության հետ հարաբերակցությունը):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Պետրոսյան Գ.Վ., Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային իրավունք: (Բուհական դասագիրք): Հատուկ մաս, (2-րդ հրատ.), Ե.: «Հայրապետ», 2015:
2. Պետրոսյան Գ.Վ., Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային իրավունք (ընդհանուր մաս), Բուհական դասագիրք, Եր., Երևանի համալս. հրատ., 2009:
3. ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ: Ընդ. խմբ. Գ. Հարությունյանի և Ա. Վաղարշյանի: Եր., «Իրավունք», 2010:
4. Պետրոսյան Գ.Վ.: Աշխատանքային պայմանագրի պայմանի խախտումով պայմանագրի լուծմամբ պատճառած վնասի հատուցման խնդրի շուրջ: ԵՊՀ Իրավագիտության պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու (զլխ. խմբ. Գ. Ա. Ղազինյան): Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2016:
5. Պետրոսյան Գ.Վ.: Աշխատանքից անօրինական ազատված անձանց պատշաճ փոխհատուցման սկզբունքի իրացումը ՀՀ Աշխատանքային օրենսգրքում: Եր., Դատական իշխանություն, 2012, թիվ 1:
6. Պետրոսյան Գ.Վ.: Բաժնետիրական ընկերության տնօրենի աշխատանքի իրավունքի պաշտպանությունը իրավական հակասությունների խաչմերուկում: «Գործքե, Իրավատեղեկատվական ամսագիր, Երևան, 2010թ., թիվ 2:
7. Պետրոսյան Գ.Վ., Կենսաթոշակի տարիքը որպես աշխատանքային պայմանագրի լուծման հիմք, Գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., 2008:
8. Պետրոսյան Գ.Վ., Աշխատողի և գորածատուի օրինական շահերի զուգակցումը ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքում, Իրավագիտության հարցեր, Եր., 2007, N 1:
9. Պետրոսյան Գ.Վ., Ժամկետային աշխատանքային պայմանագրի իրավական բնութագիրը (համեմատական վերլուծություն), Իրավագիտության հարցեր, Եր., 2003, N 1:
10. Պետրոսյան Գ.Վ., ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի դրույթների կիրառումը աշխատանքային իրավահարաբերություններում (դասախոսության տեքստ), Եր., 2000:

11. Պետրոսյան Գ.Վ., Առանձին կատեգորիայի աշխատողների աշխատանքային իրավունքների պաշտպանությունը, Իրավագիտության հարցեր, Եր., 1998, N 1:
12. Պետրոսյան Գ.Վ., Ձեռնարկության ղեկավարի կարգապահական պատասխանատվությունը, Իրավագիտության հարցեր, Ե., 1998, N 3:
13. Պետրոսյան Գ.Վ., Աշխատանքի իրավունքը որպես մարդու սոցիալ-տնտեսական իրավունք, Հայագիտակ, Եր., 1997:
14. Պետրոսյան Գ.Վ., Աշխատանքային օրենսդրության խախտման բնութագիրը, Բանբեր Երևանի համալսարանի, Եր., 1997, N 3:
15. Սովետական աշխատանքային իրավունք, Դասագիրք Ա.Ս. Պաշկովի և Օ.Վ. Սմիրնովի խմբ., (թարգմ. Ռ. Գուլբանյանի և Գ. Ղարախանյանի), Եր., Երևանի համալս. հրատ., 1988:
16. Трудовое право: Учебник. Автор: Желтов О.Б. Издательство: Флинта; НОУ ВПО« МПСИ, 2012.
17. Артамонов В.В. Трудовое процедурно-процессуальное право Российской Федерации/ В.В. Артамонов; - Воронеж: Изд-во, 2013.
18. Власов А. А. Трудовое право: конспект лекции. - 3-е изд., испр. и доп.. - М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2010.
19. Смоленский М.Б., Трудовое право Российской Федерации для студентов вузов. Ростов н/Д, «Феникс», 2010.
20. Пиляева В.В., Комментарий к Трудовому кодексу Российской Федерации: Постатейный, М., «Кнорус», 2010.
21. Барцевский М.Ю., Трудовое право России. Учебник. М., НОРМА, 2009.
22. Гусов К.Н., Толкунова В.Н., Трудовое право России. Учебник. М., Юрист, 1997.
23. Лушникова М.В., Лушников А.М., Очерки теории трудового прав. М., «Юридический центр Пресс», 2006.
24. Лушников А.М., Курс трудового права. Учебник. В 2 т. Т. 1. Сущность трудового права и история его развития. Трудовые права в системе прав человека. Общая часть. М., Статут, 2009.
25. Лушников А.М., Курс трудового права. Учебник. В 2 т. Т.2. Коллективное трудовое право. Индивидуальное трудовое право. Процессуальное трудовое право. М., Статут, 2009.
26. Невская М.А., Трудовое право: учеб.пособие. М., «ОМЕГА-Л», 2010

ԺԲ.00.04 – ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ԴԱՏԱՐԱՆԱԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆ, ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ, ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ,
ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ, ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ,
ՓԱՍՏԱՔԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՇԵՏԱԽՈՒՋԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ

Դատական իշխանությունը իշխանությունների տարանջատման սահմանադրական համակարգում: Դատական իշխանության հասկացությունը և հատկանիշները: Արդարադատության հասկացությունը և բնորոշ գծերը: Դատական իշխանության, արդարադատության և դատավարության հարաբերակցությունը: Արդարադատության սկզբունքների հասկացությունը և համակարգը: Բոլորի հավասարությունը օրենքի և դատարանի առջև: Գործերի դատական քննության հրապարակայնությունը: Դատական պաշտպանության իրավունքը: Իրավաբանական օգնության իրավունքի ապահովումը: Դատական համակարգի ձևավորման սկզբունքները: ՀՀ դատական համակարգի հասկացությունը և հատկանիշները: Ընդհանուր իրավասության դատարաններ: Մասնագիտացված դատարաններ: Վերաքննիչ դատարաններ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը: Բարձրագույն դատական խորհրդի կազմավորման կարգը, կազմը և լիազորությունները: Դատական իշխանության ինքնակառավարման մարմինները: Դատավորի կարգավիճակի ընդհանուր բնութագիրը: Դատական կորպուսի ձևավորումը: Դատավորի անկախության երաշխիքները: Դատավորի անփոփոխելիությունը և անձեռնմխելիությունը որպես դատավորի անկախության երաշխիքներ: Դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերը և կարգը: Դատավորի լիազորություն-

ների դադարեցման հիմքերը, կարգը և պաշտոնավարման դադարումը:
ՀՀ Սահմանադրական դատարանի տեղը դատական համակարգում: ՀՀ
Սահմանադրական դատարանի կազմակերպման և գործունեության
սկզբունքները: ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կազմը, նրա անդամ-
ների կարգավիճակը և գործունեության կազմակերպումը: ՀՀ Սահմա-
նադրական դատարանի լիազորությունները: Դիմումի քննության կարգը
Սահմանադրական դատարանում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նորմատիվ ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն, 2015թ. փոփոխություններով,
2. ՀՀ դատական օրենսգիրք, 2007թ.
3. ՀՀ Օրենքը Սահմանադրական դատարանի մասին, 2006 թ.
4. ՀՀ Օրենքը Դատախազության մասին, 2007 թ.
5. ՀՀ Օրենքը Փաստաբանության մասին, 2004 թ.
6. ՀՀ Օրենքը Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին, 1998թ.
7. ՀՀ Օրենքը Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին, 2004թ.
8. ՀՀ Օրենքը Ոստիկանության մասին, 2001թ.
9. ՀՀ Օրենքը Ոստիկանությունում ծառայության մասին, 2002թ.
10. ՀՀ Օրենքը Ազգային անվտանգության մարմինների մասին, 2001թ.
11. ՀՀ Օրենքը Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին, 2003թ.
12. ՀՀ Օրենքը Նոտարիատի մասին, 2001թ.
13. ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգիրք, 1998 թ.
14. ՀՀ Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, 1998թ.
15. «Դատական մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքները», 1985թ.
16. «Դատական մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքների արդյունավետ իրականացման ընթացակարգերը», 1985թ.
17. «Դատավորների կարգավիճակի մասին Եվրոպական խարտիան», 1998թ.:

Մասնագիտական գրականություն

1. Հայաստանի Հանրապետության դատարանակազմությունը և իրավապահպան մարմինները, Երևան, 2014թ.
2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, «Իրավունք», հրատ. Երևան, 2010թ.
3. Գ. Ղազինյան, Ռ. Մելիքյան Օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ և անկողմնակալ դատարան. Ստրասբուրգի դատարանի նախադեպային պրակտիկան և ՀՀ իրավական համակարգը, «Պետություն և իրավունք», Երևան, 2008թ., 12, 340, էջ 3-18:
4. Գ.Ղազինյան, Ա. Վաղարշյան Դատական շինարարությունը Հայաստանի երեք Հանրապետություններում և դատական համակարգի վերակառուցման հայեցակարգի մեթոդաբանությունը, «Իրավագիտության հարցեր», Երևան, 2008թ. թիվ 3-4:
5. Գ.Ս. Ղազինյան, Քրեական դատավարության պատմական և արդի հիմնախնդիրները Հայաստանում, Երևան, 2001:
6. Դատավորի սեղանի գիրք /Գործնական ձեռնարկ/, Երևան, 2002:
7. Մ.Գ. Խաչատրյան, Դ.Մ. Խաչատրյան, Դատավորի կարգավիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, 2002:
8. Рыжаков А.П. Правоохранительные органы. Учебник для вузов. М., 2015.
9. Правоохранительные органы: учебник / К.Ф. Гуценко. М. КНОРУС, 2016.
10. Судебная власть Под ред. Петрухина И. Л. , М., 2003.

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Քաղաքացիների և կազմակերպությունների սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության ձևերի ընդհանուր բնութագիրը: Դատական պաշտպանության իրավունքը և արդարադատության մատչելիության հիմնախնդիրը քաղաքացիական դատավարությունում: Քաղաքացիական դատավարության հասկացությունը և խնդիրները: Քաղաքացիական դատավարության փուլերի ընդհանուր բնութագիրը: Քաղաքացիական դատավարու-

թյան տեսակների (վարույթների) ընդհանուր բնութագիրը: Քաղաքացիական դատավարության աղբյուրները:

Քաղաքացիական դատավարության իրավունքի սկզբունքների հասկացությունը, նշանակությունը և դասակարգումը: Կողմերի մրցակցության և իրավահավասարության սկզբունքները քաղաքացիական դատավարությունում: Տնօրինչականության (դիսպոզիտիվության) սկզբունքը քաղաքացիական դատավարությունում: Անմիջականության սկզբունքը քաղաքացիական դատավարությունում:

Քաղաքացիական դատավարական իրավահարաբերությունների հասկացությունը, առանձնահատկությունները և ծագման նախադրյալները: Կողմերի հասկացությունը և հատկանիշները: Ոչ պատշաճ կողմի փոխարինումը: Դատավարական իրավունակություն և գործունակություն: Կողմերի դատավարական իրավունքներն ու պարտականությունները: Դատակցություն: Դրա տեսակները: Դատավարական իրավահաջորդություն: Երրորդ անձինք քաղաքացիական դատավարությունում: Այլ անձանց իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանությամբ հանդես գալու իրավասություն ունեցող անձանց մասնակցությունը քաղաքացիական դատավարությանը: Քաղաքացիական դատավարությանը դատախազի մասնակցության հիմքերը և իրավական վիճակը: Դատական ներկայացուցչության հասկացությունը և տեսակները: Դատական ներկայացուցչի լիազորությունները, դրանց ձևակերպումը:

Քաղաքացիական գործերի ենթակայության հասկացությունը, տեսակները: Ենթակայության կանոնները խախտելու հետևանքները: Քաղաքացիական գործերի ընդդատությունը հասկացությունը, տեսակները: Ընդդատության կանոնները խախտելու հետևանքները:

Դատավարական ժամկետների հասկացությունը և տեսակները, ժամկետները հաշվելը: Դատավարական ժամկետների երկարաձգումը և վերա-

կանգնումը: Դատական ծախսերի հասկացությունը, տեսակները: Դատական ծախսերի բաշխումը կողմերի միջև և դրանց հատուցումը:

Հայցի հասկացությունը, տարրերը և տեսակները: Հայցի իրավունք: Պատասխանողի շահերի պաշտպանության դատավարական միջոցների ընդհանուր բնութագիրը: Հայցային վարույթում տնօրինչական գործողություններ կատարելու դատավարական կարգը: Հայցի ապահովում:

Դատական ապացույցների հասկացությունը և դասակարգումը: Ապացույցների վերաբերելիությունը և թույլատրելիությունը: Ապացուցման առարկան: Ապացուցելու և ապացույցներ ներկայացնելու պարտականությունը: Ապացույցների հետազոտումը և գնահատումը: Գրավոր ապացույցներ և իրեղեն ապացույցները քաղաքացիական դատավարությունում: Փորձաքննությունը և փորձագետի եզրակացությունը քաղաքացիական դատավարությունում: Վկաների և կողմերի ցուցմունքները քաղաքացիական դատավարությունում: Ապացույցների ապահովումը քաղաքացիական դատավարությունում: Դատական հանձնարարությունները քաղաքացիական դատավարությունում:

Հայց հարուցելու կարգը և այն չպահպանելու հետևանքները: Հայցադիմումի ընդունումը: Հայցադիմումի ընդունումը մերժելու հիմքերը: Քաղաքացիական գործը դատաքննության նախապատրաստելու նշանակությունը և խնդիրները: Գործը դատաքննության նախապատրաստելու դատավարական գործողությունների ծավալը և բովանդակությունը: Դատական քննության փուլի հասկացությունը և նշանակությունը: Գործի քննության կարգն առաջին ատյանի դատարանում: Գործի քննության հետաձգումը: Գործի վարույթի կասեցումը: Գործի վարույթն ավարտելն առանց վեճն ըստ էության լուծելու: Դատական ակտերի հասկացությունը և տեսակները: Վճռի էությունն ու նշանակությունը: Վճռին ներկայացվող պահանջները: Վճռի օրինական ուժը: Պարզեցված վարույթները քաղաքացիական

դատավարությունում: Հաշտարարության ինստիտուտը քաղաքացիական դատավարությունում:

Հատուկ վարույթի հասկացությունը և առանձնահատկությունները: Իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի դատական հաստատումը: Քաղաքացու որոշակի իրավական վիճակ հաստատելու վերաբերյալ հատուկ վարույթները:

Վերաքննության վարույթի հասկացությունը, սկզբունքները և տեսակները: Վերաքննիչ բողոքարկման իրավունքը և դրա իրականացման կարգը: Գործի քննությունը վերաքննիչ դատարանում: Վերաքննության սահմանները և վերաքննիչ դատարանի լիազորությունները:

Վճռաբեկ վարույթի հասկացությունը և խնդիրները: Վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունքը և վճռաբեկ վարույթի հարուցումը: Վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության դատավարական կարգը: Գործի քննության սահմանները վճռաբեկ դատարանում: Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունները: Վճռաբեկ դատարանի որոշումները և դրանց իրավական բնույթը: Դատական ակտերը վերաքննության և վճռաբեկության կարգով բեկանելու հիմքերը: Դատական ակտերի վերանայումը նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներով:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռների և որոշումների նշանակությունը Հայաստանի Հանրապետության ազգային դատարանների համար: Օտարերկրյա տարրի մասնակցությամբ գործերի ընդդատությունը: Օտարերկրյա անձանց քաղաքացիական դատավարական իրավունքները և պարտականությունները: Քաղաքացիական դատավարության ոլորտում միջազգային համագործակցության ձևերի ընդհանուր բնութագիրը:

Սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևի հասկացությունն ու հիմնական հատկանիշները: Արբիտրաժային համաձայնության հասկացությունը և տեսակները: Արբիտրաժային քննության

սկզբունքների հասկացությունը և դրանց դասակարգումը: Արբիտրաժային ակտերի հասկացությունը և տեսակները (արբիտրաժի միջանկյալ և վերջնական ակտերը):

Կատարողական վարույթի հասկացությունը և էությունը: Կատարման հիմքեր և կատարողական փաստաթղթեր: Կատարման վաղեմություն: Կատարողական վարույթի ընդհանուր կանոնները: Բռնագանձումը պարտապանի գույքի վրա տարածելը: Պարտապան-կազմակերպության գույքի վրա բռնագանձում տարածելու առանձնահատկությունները: Պարտապանի աշխատավարձի և այլ եկամուտների վրա բռնագանձում տարածելը: Բռնագանձված գումարները պահանջատերերի միջև բաշխելը: Ոչ գույքային բնույթի վեճերով կատարողական վարույթը:

ՊԱՐՏԱԴԻՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Դալլաքյան Վ.Կ., Պարտապանի գույքի վրա բռնագանձում տարածելը՝ որպես դատական ակտերի հարկադիր կատարման միջոց, Եր., «Հայրապետ» հրատ., 2015:
2. Եսայան Վ.Գ., Տնօրինչականության սկզբունքը և տնօրինչական գործողությունները քաղաքացիական դատավարությունում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2015:
3. Թադևոսյան Պ.Դ., Օտարերկրյա դատարանների քաղաքացիական գործերով կայացրած դատական ակտերի ճանաչումը և կատարումը ՀՀ-ում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2014:
4. Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննության կարգով դատական ակտերի վերանայման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ հրատ., 2013:
5. Հովհաննիսյան Վ.Վ., Առևտրային արբիտրաժը Հայաստանի Հանրապետությունում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2011:
6. Ղարսյան Ա.Ռ., Գործը դատաքննության նախապատրաստելը որպես քաղաքացիական դատավարության փուլ, Ե., «Հայրապետ», 2015:
7. Մարկոսյան Տ.Ա., Նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման վարույթը ՀՀ-ում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2013:.

8. Մեղրյան Ս.Գ., Քաղաքացիական գործերով առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտերը, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2010:
9. Մեղրյան Ս.Գ., «Ապացուցումը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարությունում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012:
10. Պետրոսյան Ռ.Գ., Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, 4-րդ հրատ.՝ լրացումներով և ուղղումներով, Եր., 2012:
11. Պետրոսյան Ռ.Գ., Դատարանը և քաղաքացիական դատավարությունը Արևելյան Հայաստանում XIX-XX դարերում (պատմաիրավական հետազոտություն և օրենսդրության իրավահամեմատական վերլուծություն), Եր., ԵՊՀ հրատ., 2001:
12. Պողոսյան Ա.Ռ., Ներկայացուցչությունը քաղաքացիական դատավարությունում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2003:

Լրացուցիչ գրականություն

1. Баулин О.В., Время доказывания при разбирательстве гражданских дел. М., «Городец», 2004.
2. Боннер А.Т. Традиционные и нетрадиционные средства доказывания в гражданском и арбитражном процессе. М.: Проспект, 2013.
3. Борисова Е.А., Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе. М., «Городец», 2008.
4. Брунцева Е.Б., Международный коммерческий арбитраж. СПб, 2001.
5. Валеев Д.Х., Исполнительное производство. М., 2008.
6. Гурвич М.А., Учение об иске. М., 1981.
7. Добровольский А. А., Исковая форма защиты права. М., 1965.
8. Жилин Г.А., Цели гражданского судопроизводства и их реализация в суде первой инстанции. М., «Городец», 2000.
9. Основные принципы гражданского процесса. Под ред. М.К. Треушниковой. Изд-во Моск. ун-та, 1991.
10. Проблемы защиты государственных интересов в гражданском судопроизводстве. Под ред. Р.Е. Гукасяна. Томск, Том. ун-та, 1989.
11. Сахнова Т.В., Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. М., «Волтерс Клувер», 2008.

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Քրեական դատավարության էությունը և նշանակությունը: Քրեական դատավարությունում հանրային և մասնավոր շահերի փոխհարաբերակցության հիմնահարցերը: Քրեական դատավարության գործառույթները և դրանց դասակարգումը: Գործառույթների տարանջատումը որպես հիմք դատավարության մրցակցային բնույթի և գործով ճշմարտության հաստատման: Քրեադատավարական ձևը, դրա արժեքայնությունը, դատավարական ձևի միասնակության և տարբերակման հիմնահարցերը: Քրեական դատավարության մասնակիցների իրավական վիճակը և նրանց իրավունքների ապահովման երաշխիքները: Քրեական դատավարությունում անձի իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման հիմքերը և սահմանները: Քրեական դատավարության սկզբունքները որպես անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության ապահովման երաշխիքներ:

Քրեական հետապնդում. հասկացությունը, սուբյեկտները և նրանց լիազորությունները: Մրցակացության սկզբունքը և կողմերի իրավական վիճակը դատական քննության փուլում: Կասկածյալի, մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը: Կրկին անգամ դատվելու անթույլատրելիությունը: Անմեղության կանխավարկածի տեղը և դերը քրեական դատավարության սկզբունքների համակարգում: Քրեական գործի արդարացի քննության սկզբունքի էությունը և նշանակությունը քրեական դատավարությունում: Ձեռքակալման ինստիտուտը քրեադատավարական հարկադրանքի միջոցների համակարգում: Խափանման միջոցները դատավարական հարկադրանքի միջոցների համակարգում, դրանց տեսակները և կիրառման պայմանները: Կալանավորման տեղը և դերը քրեական դատավարության խափանման միջոցների համակարգում:

Դատարանը որպես արդարադատություն իրականացնող մարմին: Նրա լիազորությունների ընդհանուր բնութագիրը: Դատախազի իրավական

վիճակը քրեական դատավարությունում: Հետաքննության մարմնի իրավական վիճակը քրեական դատավարությունում: Քննիչի իրավական վիճակը քրեական դատավարությունում: Բացարկ և ինքնաբացարկ: Դրանց լուծման դատավարական կարգը:

Կասկածյալի իրավական վիճակը քրեական դատավարությունում: Մեղադրյալի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովումը քրեական դատավարությունում: Պաշտպանի իրավական վիճակը քրեական դատավարությունում:

Տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովումը քրեական դատավարությունում: Դատավարության մասնակիցների բողոքների և միջնորդությունների քննարկումը և լուծումը: Դատավարությանը մասնակցող այլ անձանց իրավական վիճակը քրեական դատավարությունում:

Ապացույցների և ապացուցման պրոցեսի հասկացությունը և դրանց բնութագրական հատկանիշները: Ապացույցների թույլատրելիությունը և վերաբերելիությունը քրեական դատավարությունում: Ապացուցման առարկան և սահմանները քրեական դատավարությունում: Ապացույցների տեսակների ընդհանուր բնութագիրը: Ապացուցման սուբյեկտները: Ապացուցման պարտականություն:

Քաղաքացիական հայցի հասկացությունը և նշանակությունը: Քրեական գործի հարուցման փուլի տեղը և դերը քրեական դատավարության փուլերի համակարգում: Նախնական քննության հասկացությունը, ձևերը և կատարման ընդհանուր պայմանները: Նախաքննության ընթացքում քրեական դատավարության սկզբունքների կիրառման առանձնահատկությունները և դրանց ապահովման երաշխիքները: Անձին որպես մեղադրյալը ներգրավելը և մեղադրանքի առաջադրումը:

Քննչական գործողությունների հասկացությունը և համակարգը: Անձի իրավունքների ապահովման երաշխիքները քննչական գործողություններ կատարելիս: Քննչական գործողությունների կատարման ընդհանուր

կանոնները: Հարցաքննության տեղը և դերը քննչական գործողությունների համակարգում: Փորձաքննության հասկացությունը, տեսակները, նշանակման և կատարման դատավարական կարգը: Խուզարկության, առգրավման տեսակները, կատարելու հիմքերը և դատավարական կարգը: Ճանաչման ներկայացնելու հասկացությունը, տեսակները և դատավարական կարգը: Ջննման տեղը և դերը քննչական գործողությունների համակարգում:

Քրեական գործի կասեցման հասկացությունը, հիմքերը և դատավարական կարգը: Քրեական գործի կարճումը կամ քրեական հետապնդման դադարեցումը որպես նախնական քննության ավարտման ինքնուրույն տեսակ:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հասկացությունը, նշանակությունը և դատավարական կարգը: Դատախազական հսկողությունը հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ: Դատախազական հսկողության և դատական վերահսկողության փոխհարաբերակցությունը քրեական դատավարությունում: Մեղադրական եզրակացությամբ նախաքննության ավարտման դատավարական կարգը: Մեղադրական եզրակացության կառուցվածքը և բովանդակությունը:

Ընդդատություն. հասկացությունը և տեսակները: Դատական քննության նախապատրաստման հասկացությունը և նշանակությունը: Գործը դատական քննության նախապատրաստելիս ընդունվող որոշումների ընդհանուր բնութագիրը:

Դատական քննությունը քրեական դատավարության փուլերի համակարգում: Դատական քննության մրցակցային բնույթը և դատարանի կարգավիճակը: Դատական քննության նախապատրաստման մասի էությունը և նշանակությունը: Դատաքննության ընդհանուր բնութագիրը և դատավարական կարգը: Դատական վիճաբանությունների հասկացությունը և

մասնակիցները: Ամբաստանյալի վերջին խոսքը: Դատական քննության արագացված կարգի էությունը և նշանակությունը: Դատավճռի հասկացությունը, դերն ու նշանակությունը: Դատավճռի տեսակները, կառուցվածքը և բովանդակությունը:

Վերաքննության հասկացությունը, խնդիրները և նշանակությունը: Վերաքննության ինստիտուտի զարգացման հիմնահարցերը: Վերաքննիչ դատարանում գործի քննության սահմանները: Վերաքննիչ բողոքարկման կարգը և առարկան: Վերաքննիչ դատարանում գործի քննության կարգը: Վճռաբեկության տեղը և դերը քրեական դատավարության փուլերի համակարգում: Վճռաբեկության կարգով դատական որոշումները բողոքարկելու իրավունք ունեցող սուբյեկտները, բողոքարկման հիմքերը և կարգը: Վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության կարգը և կայացվող որոշումները: Վճռաբեկ դատարանի իրավասության շրջանակը: Նոր և նոր ի հայտ եկած հանգամանքների հետևանքով գործի նորոգումը, հիմքերը, ժամկետները և կարգը:

Անմեղսունակ անձանց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վարույթի հասկացությունը, նշանակությունը և դատավարական կարգը: Անչափահասների գործերով վարույթի առանձնահատկությունները: Քրեական գործերով իրավական օգնություն ցույց տալու էությունը և նշանակությունը: Հանձնումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նորմատիվ ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն, Երևան 2015թ.:
2. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, Երևան, 2016թ.:
3. ՀՀ դատական օրենսգիրք, Երևան, 2007թ.:
4. ՀՀ օրենք «Փաստաբանության մասին», Երևան, 2004թ.:
5. ՀՀ օրենք «Դատախազության մասին», Երևան, 2007թ.:
6. Մարդու իրավունքների մասին համընդհանուր հռչակագիրը, 1948թ.:

7. Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին դաշնագիրը, 1966թ.:
8. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան, 1950թ.:
9. Դատական մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքները, 1985թ.:

Մասնագիտական գրականություն

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (Ընդհանուր մաս), Դասագիրք բուհերի համար, 5-րդ հրատարակություն, փոփոխություններով և լրացումներով, Երևան, 2006:
2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (Հատուկ մաս), Դասագիրք բուհերի համար, փոփոխություններով և լրացումներով, Երևան, 2014:
3. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի հիմնախնդիրներին նվիրված գիտական հոդվածների ժողովածու, <<<<< իրավաբանների միություն>>, Երևան, 2014:
4. Ղազինյան Գ.Ս., Քրեական դատավարության պատմական և արդի հիմնախնդիրները Հայաստանում, Երևան, 2001:
5. Դիրանդյան Ս.Ա., «Տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովումը քրեական դատավարությունում», Երևան, 1997:
6. Дилбандян С.А. Обеспечение прав и законных интересов личности в досудебном производстве уголовного процесса России и Республики Армения /сравнительно-правовой анализ/ М., Юрлитинформ, 2012:
7. Դիրանդյան Ս.Ա. Անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության ապահովումը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության մինչդատական վարույթում: Ե., ԵՊՀ հրատ., 2011:
8. Ղուկասյան Հ.Հ., Պաշտպանի դատավարական վիճակը նախնական քննության փուլում, Երևան, 2001:
9. Ավետիսյան Դ.Զ. Կալանավորման հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում, Երևան համալս. հրատ.: -Եր.: 2006:
10. Ավետիսյան Հ.Գ. Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հիմնահարցերը. -- Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2010:

11. Մարաբյան Ա.Ռ. Քաղաքացիական հայցի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում, Երևան, 2013թ.:
12. Հանցավորության դեմ պայքարը և մարդու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության հիմնախնդիրները: Երևանի համալս. հրատ.: Եր., 2004,
13. Մելիքյան Ռ., Վերաքննությունը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում, Երևան, 2007:
14. Հովսեփյան Ա., Շահինյան Վ., Ղամբարյան Ա., Մինչդատական վարույթի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում, Երևան, 2009:
15. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու, 2006-2008թթ., Հ. 1, Ե., 2009:
16. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու, 2009-2010թ. Հ. 2, Երևան, 2010:
17. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու, 2011թ. Հ. 3, Երևան, 2012:
18. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու, 2012թ. Հ. 4, Երևան, 2013:
19. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու, 2013թ. Հ. 5, Երևան, 2014:
20. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու, 2014թ. Հ. 6, Երևան, 2015:
21. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու, 2015թ. Հ. 7, Երևան, 2016:
22. Курс уголовного процесса, /Под ред. Проф. Л.В. Головки, - М., 2016.
23. Гуценко К.Ф., Уголовный процесс западных государств. М., 2001.
24. Бишарян К.А., Подозреваемый и защита его прав в уголовном процессе Республики Армения. Ереван, 2007.
25. Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филомонов Б.А., Уголовный процесс западных государств. М., 2001.
26. Демидов И.Ф., Проблема прав человека российском уголовном процессе. М., 1995.
27. Лебедев В. М., Судебная защита свободы и личной неприкосновенности граждан на предварительном следствии. М., 2001.

28. Куцова Э.Ф., Гарантии прав личности в советском уголовном процессе. М., 1972.
29. Корнуков В.М., Конституционные основы положения личности в уголовном судопроизводстве. Саратов, 1987.
30. Лазарева В., Судебная власть и ее реализация в уголовном процессе. Самара, 1999.
31. Лукашевич В.З., Гарантии прав обвиняемого на защиту в советском уголовном процессе. Л., 1959.
32. Моршакова Т.Г., Теоретические основы эффективности правосудия. М., 1980.
33. Моршакова Т.Г., Петрухин И.Л., Оценка качества судебного разбирательства (по уголовным делам). М., 1987.
34. Мотовиловкер Я.О., Основные уголовно-процессуальные функции. Ярославль, 1976.
35. Петрухин И.Л., Судебные гарантии прав личности в уголовном процессе. М., 1992.
36. Петрухин И.Л., Частная жизнь, Правовые аспекты Гос. и право, 1999.
37. Смирнов А.В., Калиновский К.Б., Уголовный процесс: Учебник для вузов, 2-е изд., Питер, 2006.
38. Смирнов А.В., Модели уголовного процесса. СПб., 2000.
39. Строгович М.С., Курс советского уголовного процесса. Т.1, М., 1968.
40. Строгович М.С., Курс советского уголовного процесса. Т.2, М., 1970.
41. Строгович М.С., Процессуальные гарантии. Том 2. М., Наука, 1992.
42. Строгович М.С., Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности. М., 1984.
43. Стецовский Ю.И., Право обвиняемого на защиту. М., 1988.
44. Стецовский Ю.И., Ларин А.М. Конституционные принципы обеспечение обвиняемому прав на защиту М., 1988.
45. Судебная власть /под ред. И.Л. Петрухина, М., 2003.
46. Татоян А., Расследование дела в системе уголовно-процессуальных функций (сравнительно-правовой анализ). Ереван, 2007.
47. Трунов И.Л., Защита прав личности в уголовном процессе. М., 2005.
48. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учеб,- 2-е изд. отв. ред. И.Л. Петрухин, М., 2009.
49. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации, /под ред. П. А. Лупинской. М., 2007.

50. Уильям Бернам, Правовая система США, 3-й выпуск, 2007.
51. Химичева Г.П., Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности, М., 2003.
52. Шадрин В.С., Обеспечение прав личности при расследовании преступлений. Волгоград, 1999.
53. Шейфер С.А., Следственные действия. Система и процессуальная форма. М., 1981.
54. Фойницкий И.Я., Курс уголовного судопроизводства. СПб., 1996, Т.1.
55. Фойницкий И.Я., Курс уголовного судопроизводства. СПб., 1996, Т.2.

ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ

Կրիմինալիստիկայի ժամանակակից գիտությունը և դրա զարգացման հեռանկարները ՀՀ-ում: Կրիմինալիստիկական դոկտրինան, դրա տեղը իրավաբանական ու այլ գիտությունների համակարգում: Կրիմինալիստիկայի համակարգն ու գիտագործնական հիմնախնդիրները: Կրիմինալիստիկայի մեթոդաբանությունը և մեթոդների տեսակները: Կրիմինալիստիկական մեթոդոլոգիայի ուսմունքը: Կրիմինալիստիկական տեխնիկայի հիմունքները: Կրիմինալիստիկական տեխնիկայի ժամանակակից հնարավորություններն ու դրա ճյուղերը: Կրիմինալիստիկական մոդելավորման տեսությունը: Կրիմինալիստիկական իդեոլոգիայի ժամանակակից ընկալումը: Հանցագործության մեխանիզմի ուսմունքը ժամանակակից կրիմինալիստիկայում: Հանցագործության մեխանիզմի մոդելավորման հիմքերն ու տեսակները: Կրիմինալիստիկական գիտատեխնիկական միջոցներն ու եղանակները:

Պոլիգրաֆի կիրառման հիմնախնդիրը հանցագործությունների քննության ընթացքում: Կրիմինալիստիկական իդենտիֆիկացման գիտական հիմքերը: Խմբային պատկանելության, նույնացման որոշման և կրիմինալիստիկական դիագնոստիկայի հասկացությունը, նշանակությունը

քննչական և դատական պրակտիկայում: Նույնացման հետազոտման մեթոդիկան ու դրա առանձնահատկությունները: Կրիմինալիստիկական լուսանկարչության գիտական հիմքերը և տեսակները: Կրիմինալիստիկական հետքաբանության (տրասուլոգիայի) գիտական հիմքերն ու հետքաբանական օբյեկտների ժամանակակից դասակարգումը: Անտրոպոլոգիական հետքերի դասակարգումն ու դրանց առանձնահատկությունները: Տրասուլոգիական հետքերի տեսակներն ու դրանց կրիմինալիստիկական նկարագրերը: Կրիմինալիստիկական միկրոլոգիայի տեսական հիմքերն ու հնարավորությունները: Կրիմինալիստիկական օդորոլոգիայի տեսական հիմքերն ու հնարավորությունները: Կրիմինալիստիկական ֆոնոսկոպիայի տեսական հիմքերն ու հնարավորությունները: Կրիմինալիստիկական հրազենագիտության տեսական հիմքերն ու խնդիրները: Կրիմինալիստիկական հրազենագիտության օբյեկտները և դրանց հետազոտման մեթոդիկան:

Փաստաթղթի հասկացության հիմնախնդիրը ժամանակակից կրիմինալիստիկայի գիտության մեջ Սպեկտրի անտեսանելի ճառագայթների օգտագործման հնարավորությունները փաստաթղթերի հետազոտման ժամանակ: Գրավոր խոսքի հատկանիշները և նրանց կրիմինալիստիկական բնութագիրը: Գրի կրիմինալիստիկական հետազոտման գիտական հիմքերը: Ձեռագրի իդենտիֆիկացման (նույնացման) հատկանիշները: Կրիմինալիստիկական գրանցման խնդիրներն ու տեսակները: Կրիմինալիստիկական հաբիդոսկոպիայի գիտական հիմքերն ու տեսակները: Անձի արտաքին ֆունկցիոնալ հատկանիշները և դրանց նշանակությունը: Կրիմինալիստիկական տակտիկայի գիտական ընդհանուր դրույթները: Քննության պլանավորման ու կազմակերպման հիմունքները: Կրիմինալիստիկական հիպոթեզն ու ճանաչողության պրոցեսի առանձնահատկությունները քննչական պրակտիկայում:

Աշխատանքի գիտական կազմակերպման տեսական դրույթների կիրառումն առանձին քննչական գործողություններ պլանավորելիս: Տակտիկական հնարքի կիրառման թույլատրելիության սահմաններն առանձին քննչական գործողությունների կատարման ժամանակ: Քննչական և օպերատիվ-հետախուզական մարմինների փոխգործողության հիմնախնդիրները քրեական գործի քննության տարբեր փուլերում: Քննչական փոխգործողությունը հատուկ գիտելիքներ կիրառող սուբյեկտների հետ քրեական գործի քննության տարբեր փուլերում: Տեղազննության տակտիկայի հիմունքներն ու առանձնահատկությունները: Խուզարկության տակտիկայի հիմունքներն ու առանձնահատկությունները: Ճանաչման ներկայացնելու տակտիկայի հիմունքներն ու տեսակները: Քննչական փորձարարություն տակտիկայի հիմունքներն ու տեսակները: Ցուցմունքի ձևավորման հոգեբանական պրոցեսի հիմնախնդիրը կրիմինալիստիկայում: Հարցաքննության տակտիկայի առանձնահատկություններն ըստ հարցաքննության տարբեր տեսակների:

Կրիմինալիստիկական մեթոդիկայի գիտական հիմքերը: Մասնավոր կրիմինալիստիկական մեթոդիկաների ձևավորման սկզբնաղբյուրները և դրանց դերը հանցագործությունների քննության ընթացքում:

Քննության փուլերի առանձնահատկությունները սպանության գործերով : Ակնհայտ սպանության քննության մեթոդիկան: Ոչ ակնհայտ սպանության (անձի անհետացման) քննության մեթոդիկան: Տեղազննության և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների առանձնահատկությունները սպանության գործերով: Պատվիրված սպանությունների քննության մեթոդիկան: Պատվիրված սպանությունների մեխանիզմի կրիմինալիստիկական առանձնահատկությունները: Գողության կրիմինալիստիկական բնութագիրն ու քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները: Կողոպուտի կրիմինալիստիկական բնութագիրն ու քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները: Ավազակության կրիմինալիստիկական բնու-

թագիրն ու քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները: Խարդախության կրիմինալիստիկական բնութագիրն ու քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները: Խուզարկության և որոնողական գործողությունների կատարման առանձնահատկությունները հափշտակությունների գործերով: Դատական փորձաքննությունների հնարավորություններն ու առանձնահատկությունները հափշտակությունների գործերով: Կաշառքի քննության կրիմինալիստիկական առանձնահատկությունները: Քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները հրկիզումների և հակահրդեհային անվտանգության կանոնների հանցավոր խախտումների գործերով: Տրանսպորտի երթևեկության անվտանգության և շահագործման կանոնների հանցավոր խախտումների քրեաիրավական և կրիմինալիստիկական բնութագրերը: Քննության փուլերի առանձնահատկությունները տրանսպորտի երթևեկության անվտանգության և շահագործման կանոնների հանցավոր խախտումների գործերով: Հարկային հանցագործությունների կրիմինալիստիկական բնութագրերն ու դրանց քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները: Քննության փուլերի առանձնահատկությունները հարկային հանցագործությունների քննության ժամանակ: Հատուկ գիտելիքների կիրառման հնարավորությունները հարկային հանցագործությունների քննության ժամանակ: Համակարգչային բնագավառի հանցագործությունների քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները: Քննչական գործողությունների առանձնահատկությունները համակարգչային բնագավառի հանցագործությունների քննության ժամանակ: Կազմակերպված հանցագործությունների կրիմինալիստիկական բնութագիրն ու քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները: Ահաբեկչության քրեաիրավական և կրիմինալիստիկական բնութագրերը: Ձանգվածային անկարգությունների կրիմինալիստիկական բնութագիրն ու քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները: Խուլիգանության կրիմինալիստիկական բնութագիրն

ու քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները: Անչափահասների հանցագործությունների քննության առանձնահատկությունները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Օհանյան Լ. Պ., Կրիմինալիստիկա, (Տեխնիկա), (Դասագիրք), Ե., Երևանի համալսարանի հրատ., 1993:
2. Օհանյան Լ. Պ., Կրիմինալիստիկա (Դասագիրք), Ե., Տիգրան Մեծ, 2004:
3. Օհանյան Լ. Պ., Կրիմինալիստիկան Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 2007:
4. Ենգիբարյան Վ. Գ., Հանցագործությունների քննության մեթոդիկա (Կրիմինալիստիկական մեթոդիկա), (Դասագիրք), Ե., ԵՊՀ, 2017:
5. Ենգիբարյան Վ. Գ., Հանցագործությունների քննության կազմակերպման քրեադատավարական և կրիմինալիստիկական հիմքերը: (Մեծագրություն), Եր., Անտարես հրատ., 2016:
6. Ենգիբարյան Վ. Գ., ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության կարգավիճակը, գործունեության առանձնահատկությունները և կատարելագործման հեռանկարները: (Գիտագործ.վերլուծություն): Ե., «Անտարես» 2012:
7. Ենգիբարյան Վ. Գ., Առանձին տեսակի հանցագործությունների քննության մեթոդիկա (Կրիմինալիստիկական մեթոդիկա), (Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ), Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 2009:
8. Ենգիբարյան Վ. Գ., Դատական փորձաքննությունների արդի հիմնախնդիրները, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 2007:
9. Ենգիբարյան Վ. Գ., Խուլարկության էությունը քրեադատավարական խնդիրների և կատարման հիմքերի համատեքստում, Դատական իշխանություն, Երևան, No.12 (210), 2016:
10. Ենգիբարյան Վ. Գ., Քննության պլանավորման մեթոդաբանությունը, Դատական իշխանություն, Երևան, No.10-11(208-209), 2016:
11. Ենգիբարյան Վ. Գ., Դեպքի տեղի զննության տակտիկական առանձնահատկությունները քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի համատեքստում Դատական իշխանություն, Երևան, No.2-3(200-201), 2016:
12. Ենգիբարյան Վ. Գ., Քննչական վարկածները քրեական գործերի քննության ընթացքում, Պետություն և իրավունք, Եր., No. 3, 1998:

13. Ենգիբարյան Վ. Գ., Փաստաթղթերի կրիմինալիստիկական հասկացության որոշ հարցեր, Պետություն և իրավունք, Եր., No. 1 (11), 2001:
14. Ենգիբարյան Վ. Գ., Փաստաթղթերի տեխնիկա-կրիմինալիստիկական հետազոտման հասկացությունը, Պետություն և իրավունք, Եր., No. 3 (13), 2001:
15. Енгибарян В. Г., Общие положения криминалистической методики Уголовное судопроизводство: проблемы теории и практики. Москва, No 2, 2016:
16. Енгибарян В. Г., Научные основы классификации методик расследования массовых беспорядков. Scientific Journal VIRTUS, No.3, 2015:
17. Енгибарян В. Г., Основы одержания и структуры криминалистической методики расследования, М., «Закон и право», № 5/14 (2014):
18. Енгибарян В. Г., Криминалистическая теория расследования массовых беспорядков. (Монография). М., изд. Юрлитнформ, 2014:
19. Енгибарян В. Г., Концепция судебных экспертиз по новому проекту УПК Республики Армения. Москва «Образование. Наука. Научные кадры» № 01/14 (2014):
20. Енгибарян В. Г., Расследование массовых беспорядков. СПб, ИМА-принт, 2007:
21. Енгибарян В. Г., Кустов А. М., О некоторых типичных моделях механизма массовых беспорядков. Դատական իշխանություն, Երևան, No.8-9 (121-122), 2009:
22. Енгибарян В. Г., Техничко-криминалистические аспекты расследования массовых беспорядков. Օրենք և իրավանդություն, Եր., No. 5(139):
23. Енгибарян В. Г., Некоторые особенности возникновения и совершения массовых беспорядков. М.. Вестник московского университета МВД, No. , 2008:
24. Енгибарян В. Г., Законодательная регламентация деятельности следственных групп по УПК РФ и УПК РА. Сборник научных трудов "Фундаментальные и прикладные проблемы управления расследованием преступлений", М., 2005:
25. Енгибарян В. Г., Некоторые вопросы планирования и процесса расследования массовых беспорядков. Закон и право. М., изд. «Юнити-Дана, No.1, 2008:
26. Енгибарян В. Г., Вопросы криминалистического обеспечения расследования массовых беспорядков «Значение творческого наследия

- профессора А. И. Винберга в развитии отечественной криминалистики (к 100-летию со дня рождения)». Сб. Матер. 49-х Криминалистических чтений. М., Академия управления МВД России, 2008:
27. Белкин Р. С., Теория доказывания. Научно-метод. пособие. М., Норма, 1999:
  28. Белкин А. Р., Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. М., Норма, 2005:
  29. Карлов В. Я., Использование криминалистической техники в расследовании преступлений. Научно-практическое пособие. М., ЭКЗАМЕН, 2006:
  30. Криминалистика. Учебник. 2-е издание, переработанное и дополненное. Под ред. Р. С. Белкина. М., НОРМА, 2006:
  31. Криминалистика. Учебник. ред. Образцова В. А., М., ЮРИСТЪ, 1997:
  32. Кустов А. М., Криминалистика и механизм преступлений, Цикл лекций. М., Изд. Моск-го психолого-социального инст-та, 2002:
  33. Бишманов Б. М., Эксперт и специалист в уголовном судопроизводстве. М., 2003:
  34. Захарцев С. И., Оперативно-розыскные мероприятия. Санкт-Петербург : юридический центр пресс, 2004:
  35. Казинян Г. С., Соловьев А. Б., Проблемы эффективности следственных действий. Ереван, из-во Ереванского университета, 1987:
  36. Криминалистика /Актуальные проблемы/. М., Академия МВД СССР, 1988:
  37. Новик В. В., Криминалистические аспекты доказывания по уголовным делам: проблемы теории и практики. СПб., Изд. Р.Асланова «Юрид. Центр Пресс, 2005:
  38. Чуфаровский Ю. В., Психология оперативно-розыскной и следственной деятельности. Уч. пособ., М., 2004:

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ

Դատական փորձաքննությունների հասկացությունն ու գիտական հիմքերը: Դատական փորձաքննությունների առարկան, խնդիրներն ու հնարավորությունները: Դատական փորձաքննությունների գիտական

սկզբունքները: Դատական փորձաքննությունների տեսության սկզբնավորման և զարգացման պատմությունը: Դատական փորձաքննությունների հրատապ հիմնախնդիրները ՀՀ-ում: Փորձագիտական հետազոտության հասկացությունը և դերն իրեղեն ապացույցների գնահատման ու օգտագործման գործում:

Հատուկ գիտելիքների հասկացությունն ու դրանց տեսական հիմքերը: Հատուկ գիտելիքների կիրառման ձևերը քրեական դատավարությունում: Հատուկ գիտելիքներ կիրառող անձանց շրջանակն ու իրավասությունները: Փորձագետի կարգավիճակը քրեական դատավարությունում:

Փորձագետի և մասնագետի կարգավիճակի առանձնահատկությունները քրեական դատավարությունում: Փորձագետի հարցաքննության առանձնահատկությունները և դրա դերը քրեական գործի քննության համար:

Դատական փորձաքննությունների դասակարգման գիտական չափանիշները: Դատական փորձաքննությունների տեսակները և դրանց նշանակությունը: Միանձնյա և հանձնաժողովային փորձաքննությունների առանձնահատկությունները: Փորձագիտական հիմնարկում և դրանից դուրս կատարվող դատական փորձաքննությունների առանձնահատկությունները: Դատական փորձաքննությունների դատավարական և ոչ դատավարական տեսակները: Փորձագիտական հետազոտության օբյեկտիվության սկզբունքի հիմունքները և դրա դրսևորումները: Փորձագիտական հետազոտության հիմնավորվածության սկզբունքի հիմունքները և դրա դրսևորումները: Փորձագիտական հետազոտության գիտականության սկզբունքի հիմունքները և դրա դրսևորումները: Փորձագիտական հետազոտության արժանահավատության սկզբունքի հիմունքները և դրա դրսևորումները: Փորձագիտական նախաձեռնության ինստիտուտի դերն ու հիմնախնդիրները քրեական դատավարությունում:

Փորձաքննություն նշանակելը և դրան նախապատրաստվելը: Փորձագիտական հետազոտման մեթոդիկան և դրա գիտական հիմքերը: Փորձա-

գիտական հետազոտության ընթացքի և արդյունքների ամրագրման գիտական և քրեադատավարական պահանջները: Փորձագետի եզրակացության գնահատման գիտական չափանիշները: Փորձագետի եզրակացության կառուվածքային տարրերը և դրանց ապացուցողական նշանակությունը քրեական դատավարությունում: Համալիր և հանձնաժողովային փորձաքննությունների իրավական և գիտական հիմնախնդիրները: Դատական փորձաքննությունների և կրիմինալիստիկական տեխնիկայի ճյուղերի փոխհարաբերակցության արդի հիմնախնդիրները: Իդենտիֆիկացնող և դիագնոստիկ խնդիրների գիտական լուծման հնարավորությունները փորձագիտական հետազոտությունների կատարման ընթացքում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Օհանյան Լ. Պ., Կրիմինալիստիկա, (Տեխնիկա), (Դասագիրք), Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 1993:
2. Օհանյան Լ. Պ., Կրիմինալիստիկա (Դասագիրք), Եր., Տիգրան Մեծ, 2004:
3. Օհանյան Լ. Պ., Կրիմինալիստիկական Հայաստանի Հանրապետությունում, Եր., Երևանի համալսարանի հրատ., 2007:
4. Ենգիբարյան Վ. Գ., Հանցագործությունների քննության մեթոդիկա (Կրիմինալիստիկական մեթոդիկա), (Դասագիրք), Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 2017:
5. Ենգիբարյան Վ. Գ., Հանցագործությունների քննության կազմակերպման քրեադատավարական և կրիմինալիստիկական հիմքերը : (Մենագրություն), Եր., Անտարես հրատ., 2016:
6. Ենգիբարյան Վ. Գ., Դատական փորձաքննություն նախաձեռնող մարմինների համակարգն ըստ նոր ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի հիմնախնդիրներին նվիրված գիտական հոդվածների ժողովածու.- Երևան, ՀՀ իրավաբանների միություն, 2014 :
7. Ենգիբարյան Վ. Գ., Դատական փորձագիտության տեսության և պրակտիկայի հիմնախնդիրները միջազգային իրավական համագործակցության շրջանակներում: Ե. «Վան Արյան» 2013, (համահեղինակությամբ):

8. Ենգիբարյան Վ. Գ., Դատական փորձագիտության տեսության ձևավորումը և զարգացումը Հայաստանի Հանրապետությունում Հասարակագիտական միտքը արդի ժամանակակերպում, /Փիլիսոփայության համաշխարհային օրվա կապակցությամբ կազմակերպված կլոր սեղանի նյութերի ժողովածու 15 նոյեմբերի 2012թ./ ՀՀ ԳԱԱ ՓՄԻԻ.- Երևան «Եվրոպրինտ», 2012 :
9. Ենգիբարյան Վ. Գ., Դատական փորձագիտության տեսություն (ծագումնաբանությունը, արդի հիմնախնդիրները և կատարելագործման հեռանկարները), Երևան, «Անտարես», 2012, (համահեղինակությամբ):
10. Ենգիբարյան Վ. Գ. Համալիր փորձաքննությունների օրենսդրական կարգավորման հիմնախնդիրներն ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի, Դատական իշխանություն, No. 8-9/157-158, 2012 :
11. Ենգիբարյան Վ. Գ., Առանձին տեսակի հանցագործությունների քննության մեթոդիկա (Կրիմինալիստիկական մեթոդիկա), (Ոսումնամետոդական ձեռնարկ), Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 2009:
12. Ենգիբարյան Վ. Գ., Դատական փորձաքննությունների արդի հիմնախնդիրները, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 2007:
13. Ենգիբարյան Վ. Գ., Լյուսինեսցենտային վերլուծության մեթոդի կիրառման հնարավորությունները փաստաթղթերի տեխնիկա-կրիմինալիստիկական հետազոտման ընթացքում, Իրավագիտության հարցեր, Երևան, No 4, 2001:
14. Ենգիբարյան Վ. Գ., Փաստաթղթերի տեխնիկա-կրիմինալիստիկական հետազոտման ընթացքի և արդյունքների ամրագրումը: Պետություն և իրավունք, Եր., No.1, (15) 2002:
15. Ենգիբարյան Վ. Գ., Փորձագետի եզրակացությունը որպես փորձագիտական հետազոտման արդյունք: Դատական իշխանություն, Եր. No 7-8 (59-60) 2003-2004:
16. Енгибарян В. Г., Институт судебных экспертиз по новому проекту УПК Республики Армения. Юридическая наука и правоохранительная практика Научно-практический журнал Тюменский институт повышения квалификации сотрудников МВД России, No.2(32) , 2015:
17. Енгибарян В. Г., Правовые основы экспертной деятельности по уголовно-процессуальному законодательству Республики Армения Евразийский союз ученых (ЕСУ), No.12(21), 2015:
18. Енгибарян В. Г., Правовые и научные основы производства судебных экспертиз при расследовании массовых беспорядков. Сборник

научных трудов ”Проблемы управления органами расследования преступлений в связи с изменением уголовно-процессуального законодательства”, Ч.2, Академия управления МВД РФ М., 2008.

19. Енгибарян В. Г., Роль и значение участия специалиста-криминалиста при расследовании массовых беспорядков. Закон и права, М., изд. Юнити-Дана, No.5, 2008.
20. Енгибарян В. Г., Правовой статус специалиста по УПК Республики Армения. Теория и практика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений. Материалы 50-х Криминалистических чтений 23 октября 2009, Ч.1, М., Академия управления МВД России, 2009.
21. Yengibaryan V. G., Basics and improvement perspectives of Criminalistics and Theory of Forensic Science in the Republic of Armenia.// Materials of conference devoted to 80 th of the Faculty of Law of the Yerevan State University: Yerevan, YSU Press, 2014:
22. Бишманов Б. М., Эксперт и специалист в уголовном судопроизводстве. М., 2003.
23. Теория и практика криминалистики и судебной экспертизы. Сб. науч. трудов. М., Академия управления МВД России, 2003.
24. Проведение судебных экспертиз : криминалистическое обеспечение. Учеб. Пособие. Под ред. А.М.Кустова, М., Изд. Моск-го психолого-социального инст., 2004.
25. Хрусталева В. Н., Трубинцын Р. Ю., Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях. Уч. пособ. СПб., Питер, 2003.

Օգտակար ինֆորմեցիային կայք էջեր

www.police.am

www.genproc.am

www.court.am

www.judge.am

ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Փաստաբանության և փաստաբանական գործունեության հասկացությունը, նշանակությունը և սոցիալական արժեքը: Փաստաբանության խնդիրները: Հանրային և մասնավոր շահերի համատեղումը փաստաբանական գործունեության մեջ: Փաստաբանության և պետության փոխհարաբերությունների առանձնահատկությունները: Անձի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքը որպես փաստաբանական գործունեության իրականացման սահմանադրական հիմք:

Փաստաբանության կազմակերպման ու գործունեության սկզբունքները: Փաստաբանների պալատի կարգավիճակը և դրա առանձնահատկությունները: Փաստաբանների պալատի ղեկավար մարմինները և դրանց լիազորությունները: Հանրային պաշտպանությունը և հանրային պաշտպանի գրասենյակը: Փաստաբանական գործունեության արտոնագրումը: Փաստաբանական գործունեության հիմնական ուղղությունները: Փաստաբանի կարգավիճակի առանձնահատկությունները: Փաստաբանի պրոֆեսիոնալ գործունեության ապահովման երաշխիքները: Փաստաբանի վարձատրության կարգը և առանձնահատկությունները: Փաստաբանին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու կարգը և կարգապահական պատասխանատվության տեսակները: Փաստաբանի մասնակցությունը քաղաքացիական և վարչական դատավարությանը: Փաստաբանը որպես կասկածյալի կամ մեղադրյալի պաշտպան: Փաստաբան-ներկայացուցիչը քրեական դատավարությունում:

Փաստաբանական էթիկայի հասկացությունը և բովանդակությունը: Փաստաբանական էթիկայի հիմնական սկզբունքները: Փաստաբանական էթիկայի դրսևորման առանձնահատկությունները փաստաբան-վստահորդ փոխհարաբերություններում: Փաստաբանական էթիկայի դրսևորման առանձնահատկությունները փաստաբան-գործընկեր փոխհարաբե-

րություններում: Փաստաբանական էթիկայի դրսևորման առանձնահատկությունները փաստաբան-դատարան փոխհարաբերություններում:

Փաստաբանի և վստահորդի փոխհարաբերությունների հոգեբանական ասպեկտները: Փաստաբանական գործունեության իրականացման ընթացքում առաջացող կոնֆլիկտային իրավիճակները և դրանց հաղթահարման եղանակները: Փաստաբանի և դատավարության մյուս սուբյեկտների միջև հոգեբանական կոնտակտի հաստատումը և հոգեբանական արգելքների հաղթահարումը:

Փաստաբանական ճառի տրամաբանական և հաղորդակցական հատկանիշները: Փաստաբանական ճառի կառուցվածքը (բաղկացուցիչ մասերը): Փաստաբանական ճառի առանձին տեսակները և դրանց առանձնահատկությունները: Դատավարության առանձնահատկությունները Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանում՝ կապված փաստաբանական գործունեության իրականացման հետ: Փաստաբանի մասնակցությունը գործի նախապատրաստմանն ու քննությանը Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նորմատիվ ակտեր և այլ փաստաթղթեր

1. «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր» - ընդունված և հռչակված է ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի կողմից 1948թ. Դեկտեմբերի 10-ին 217 Ա (III) բանաձևով:
2. «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր» - ընդունված է ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի կողմից 1966թ. դեկտեմբերի 16-ին 2200 Ա (XXI) բանաձևով:
3. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիա -Եվրախորհրդի կողմից 1950թ.:
4. ՀՀ Սահմանադրություն:
5. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք:

6. «Իրավաբանների դերին վերաբերող հիմնարար սկզբունքներ» - ընդունված Հանցագործությունների կանխմանը և իրավախախտների հետ վարվելաձևին նվիրված ՄԱԿ-ի ութերորդ կոնգրեսի կողմից 1990 թվականին:

7. Кодекс поведения юристов Европейского Сообщества (ССВЕ) 1988г.

Մասնագիտական գրականություն

1. Արևշատյան Ս., Հռետորական արվեստի հիմունքները, Երևան, 1961:
2. Բաղդասարյան Հ., Հռետորական խոսքի ուժը, Երևան, 1987:
3. Դավթյան Ա. Հ., Փաստաբանի մասնակցությունը քաղաքացիական դատավարությանը (դասախոսություն), Երևան, 2000:
4. Հախվերդյան Լ., Զրույցներ լեզվի մասին, Երևան, 1982:
5. Ղուկասյան Հ. Հ., Պաշտպանի դատավարական վիճակը նախնական քննության փուլում, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 2001:
6. Адвокатская деятельность. Учебно-практическое пособие (под общей ред. В. Н. Буробина). Москва, 2003.
7. Адвокатура в России. Учебник (под общей ред. Демидовой Л. А., Сергеева В. И.). Москва, 2004.
8. Адвокат в уголовном процессе (под ред. В. И. Сергеева). М., 2004.
9. Адвокат в уголовном процессе (под ред. П. А. Лупинской). Москва, “Новый Юрист”, 1997.
10. Ария С. Л., Защитительные речи и жалобы. Москва, 1991.
11. Барцевский М. Ю., Адвокатская этика. Москва, 2000.
12. Барцевский М. Ю., Организация и деятельность адвокатуры в России. Москва, 2000.
13. Барцевский М. Ю., Адвокат, адвокатская фирма, адвокатура. М., 1995.
14. Бернам У., Решетникова И. В., Прошляков А. Д., Судебная адвокатура. Санкт-Петербург, изд-во С-П ун-та, 1996.
15. Бойков А. Д., Капинус Н.И., Тарло Е.Г., Адвокатура в России. Москва, 2004.
16. Бойков А. Д., Этика профессиональной защиты по уголовным делам. Москва, “Юридическая литература”, 1978.
17. Васьяковский Е. В., Будущее русской адвокатуры. Москва, 2000.

18. Ватман Д. П., Адвокатская этика. М., “Юридическая литература”, 1977.
19. Ватман Д. П., Адвокатская этика и нравственные основы судебного представительства по гражданским делам. Москва, 1977.
20. Гаврилов С. Н., Адвокатура в Российской Федерации. Учебное пособие. Москва, “Юриспруденция”, 2000.
21. Гаврилов С. Н., Адвокат в уголовном процессе. М., “Юристь”, 1996.
22. Гомьен Д., Путеводитель по Европейской Конвенции о защите прав человека. Совет Европы, 2000.
23. Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л., Европейская конвенция о правах человека и европейская социальная хартия: право и практика. М., 1998.
24. Горский Г. Ф., Кокарев Л. Д., Котов Д. Н., Судебная этика. Воронеж, изд-во ВГУ, 1973.
25. Ивакина Н. Н., Основы судебного красноречия (риторика для юристов). Москва, “Юристь”, 2000.
26. Калачева С. А., Калачев Е. С., Адвокаты и представители в гражданском процессе. Москва, 2001.
27. Калачева С. А., Калачев Е. С., Адвокат в уголовном процессе. М., 2001:
28. Качалова О. В., Качалов В. И., Адвокатура в Российской Федерации. Учебное пособие. Москва, 2000.
29. Киселев Я. С., Этика адвоката (под ред. П. С. Элькиндр). Ленинград, Изд-во Ленинградского ун-та, 1974.
30. Колоколова Э. Е., Адвокат-представитель в гражданском процессе. М., 2004.
31. Лубшев Ю. Ф., Курс адвокатского прав. Москва, 2003.
32. Лубшев Ю. Ф., Комментарий к федеральному закону. Об адвокатской деятельности и адвокатуре в РФ. Москва, 2002.
33. Лубшев Ю. Ф., Адвокатура в России. Учебник. Москва, 2001.
34. Лубшев Ю. Ф., Адвокат в уголовном деле. Москва, “Юристь”, 1997.
35. Михайловская Н. Г., Одинцов В. В., Искусство судебного оратора. Москва, “Юридическая литература”, 1981.
36. Проблемы российской адвокатуры (отв. ред. И. Л. Петрухин). М., СПАРК, 1997.
37. Проблемы судебной этики (ред. М.С. Строговича). М., “Наука”, 1974.

38. Пухова Т. Л., Бизнес – адвокатура. Москва, 2004.
39. Рожкова М. А., Афанасьев Д. В., Новые правила обращения в Европейский суд по правам человека. Москва, 2004.
40. Сергеев В. И., Адвокат и адвокатура. Москва, 2003.
41. Сергеич П., Искусство речи на суде. Тула, 1999.
42. Смоленский М. Б., Адвокатская деятельность и адвокатура в Российской Федерации. Ростов-на-Дону, 2004.
43. Смоленский М.Б., Адвокатская деятельность в России. Ростов-на-Дону, 2004.
44. Сонькин Н. Б., Адвокат в Европейском суде по правам человека. М., 2004.
45. Стецовский Ю. И., Мирзоев Г. Б., Профессиональный долг адвоката и его статус. Москва, 2003.
46. Стецовский Ю.И., Советская адвокатура. М., “Высшая Школа”, 1989.
47. Традиции адвокатской этики. Москва, 2004.
48. Эрделевский А. М., Обращение в Европейский суд. М., “Юристь”, 1999.
49. Яртых И. С., Адвокатура и власть. Москва, 2003.
50. Geoffrey C. Hazard Jr., Susan P. Koniak, Roger C. Cramton, The law and ethics of lawyering. Second edition. New York, 1994.

ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՎԵՏԱԽՈՒՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ-ում

ՕՀ իրավունքի հասկացությունը և առարկան, տեղը իրավաբանական գիտությունների համակարգում: ՕՀ գործունեության հասկացությունը, նպատակը և խնդիրները, դրանց դասակարգումը: ՕՀ ֆունկցիաների հասկացությունը և դասակարգումը, ՕՀ հարաբերություններ: ՕՀ իրավունքի աղբյուրները, ՕՀԳ իրավական հիմքը: ՕՀ իրավունքի մեթոդը, նորմերը,, դրանց դասակարգումը,, ՕՀ իրավունքի սոցիալական դերը և ֆունկցիաները: ՕՀ իրավունքի սկզբունքների հասկացությունը, նշանակությունը և համակարգը: ՕՀ իրավունքի սկզբունքների բովանդակությունը: ՕՀ իրավունքի աղբյուրները, ՕՀԳ իրավական հիմքը: ՕՀԳ սուբ-

յեկտների հասկացությունը և համակարգը, ՕՀԳ սուբյեկտների իրավասությունը և իրավաբանական պատասխանատվությունը:

Օպերատիվ ստորաբաժանման հասկացությունը և տեսակները, ՕՀ ենթակայություն: ՕՀ մարմնի պարտականություններն ու իրավունքները: Օպերատիվ աշխատակցի հասկացությունը, դասակարգումը, իրավունքներն ու պարտականությունները: ՕՀԳ նկատմամբ հսկողությունը (գերատեսչական հսկողություն, դատախազական հսկողություն): ՕՀԳ նկատմամբ դատական վերահսկողությունը: Ներգրավվող անձանց հասկացությունը և դասակարգումը, ներգրավվման հիմքը և պայմանները: Գործակալի հասկացությունը, իրավունքներն ու պարտականությունները, պաշտպանության երաշխիքները: ՕՀԳ մեջ ներգրավված այլ անձինք (ուսումնասիրվող և պաշտպանվող անձանց հասկացությունն ու դասակարգումը, նրանց իրավունքներն ու պարտականությունները):

ՕՀՄ-ի հասկացությունն ու տեսակները: ՕՀՄ-ի իրականացման հիմքերը և պայմանները: Օպերատիվ հարցում, օպերատիվ տեղեկությունների ձեռքբերում (իրականացման կարգը և արդյունքների ամրագրումը): Հսկիչ գնում, վերահսկելի մատակարարում և գնում (իրականացման կարգը և արդյունքների ամրագրումը):

Իրերի եւ փաստաթղթերի հետազոտում, անձի նույնացում (իրականացման կարգը և արդյունքների ամրագրումը): Արտաքին դիտում, ներքին դիտում (իրականացման կարգը և արդյունքների ամրագրումը): Շենքերի, կառույցների, տեղանքի, շինությունների և տրանսպորտային միջոցների հետազոտում (իրականացման կարգը և արդյունքների ամրագրումը): Նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկում, հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում (իրականացման կարգը և արդյունքների ամրագրումը): Օպերատիվ ներդրում, օպերատիվ փորձարարություն (իրականացման կարգը և արդյունքների ամրագրումը): Ֆինանսական տվյալների մատչելիության ապահովում եւ

Ֆինանսական գործարքների գաղտնի վերահսկում (իրականացման կարգը և արդյունքների ամրագրումը): Կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում (իրականացման կարգը և արդյունքների ամրագրումը), կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու պրովոկացիա:

ՕՀ գործունեության արդյունքների օգտագործման հասկացությունը և եղանակները: ՕՀ գործունեության արդյունքների օգտագործումը քրեական դատավարությունում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նորմատիվ իրավական ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն, 2015թ.:
2. Քաղաքացիական ու քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր, 1966թ.:
3. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիա, 1950թ.:
4. Միավորված ազգերի կազմակերպության «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» 2000թ-ի դեկտեմբերի 12-ի կոնվենցիա:
5. Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի Կոնվենցիա, 2003թ.:
6. ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգիրք, 2009թ.:
7. «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենք, 2007թ.:
8. «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենք, 2001թ.:
9. «Ազգային անվտանգության մասին» ՀՀ օրենք, 2001թ.:
10. ՀՀ Քրեակատարողական օրենսգիրք, 2004թ.:
11. «Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, 2005թ.:
12. ՀՀ Մաքսային օրենսգիրք, 2000 թ.:

Մասնագիտական գրականություն

1. Դիլբանդյան Ս., Օպերատիվ-հետախուզական տվյալների կիրառումը քրեական դատավարությունում, «Իրավագիտության հարցեր», 2000, 3-4, էջ 55- 60:

2. Մելքոնյան Դ., Որոշ նկատառումներ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի վերաբերյալ, Գիտաժողովի նյութերի ժողովածու (29 նոյեմբերի 2007թ.), էջ 92-101:
3. Алексеев А.И., Практика уголовного сыска. Научно-практический сборник, “Лига Разум”, М., 1999.
4. Возный А.Ф., Уголовно-правовые и этические проблемы оперативно – розыскной деятельности органов внутренних дел. М., 1980.
5. Волженкин Б.В., Провокация или оперативный эксперимент. Законность, 1996, № 6 (740).
6. Галахов С.С., Правовое регулирование ОРД в РФ: Лекция, Домодедово: РИПК МВД России, 1997.
7. Горбачев А.В., Бандурка А.М., Оперативно-розыскная деятельность: правовой анализ. Киев: РИО МВД Украины, 1994.
8. Горлинов К.К., Вагин О.А., О правовой защите граждан, оказывающих содействие в осуществлении ОРД. Актуальные проблемы теории и практики ОРД ОВД: Материалы научно-практической конференции. М., Академия МВД России, 1996.
9. Горяинов К.К., Кваша Ю.Ф., Сурков К.В., Федеральный закон “Об оперативно-розыскной деятельности”: Комментарий, М., Международные отношения, 1997.
10. Долгова А. И., Преступность, её организованность и криминальное общество. М., 2003.
11. Доля Е.А., Использование в доказывании результатов ОРД. М., Изд – во “ Сварк ”, 1996.
12. Дубоносов Е. С., Основы оперативно-розыскной деятельности: Курс лекций. М., 2004.
13. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / Под ред. проф. Т. В. Аверьяновой и проф. Б. С. Белкина. М., 1997.
14. Кваша Ю.Ф., Сурков К.В., Сущность, задачи, правовая основа и принципы ОРД: Лекция, СПб., Санкт-Петербургский юрид. инс – т МВД России, 1994.
15. Климов И.А., Предмет теории оперативно-розыскной деятельности. М., 1993.
16. Крылов И.Ф., Быстрыкин А.И., Розыск, дознание, следствие: Учеб. Пособие. Л., Изд – во Ленинград. ун – та, 1984.

17. Маркушин А.Г., О правовом регулировании и правоотношениях в ОРД проблемы теории и практики ОРД в современных условиях: Межвузовский сборник научных трудов. М., МКШМ МВД РФ, 1993.
18. Маркушин А.Г., Оперативно-розыскная деятельность – необходимость и законность. Н. Новгород, Нижегородская ВШ МВД РФ, 1995.
19. Мешков В.М., Попов В.Л., Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия. Учебно-практическое пособие. М., 1999.
20. Михайлов В.И., Контролируемая поставка как оперативно-розыскная операция. Учебно-практическое пособие./ Под ред. Докт.юрид.наук А.Ю. Шумилова, 2-е издание, М., 2000.
21. Новые правила документирования результатов оперативно-розыскной деятельности, 2-е издание, исправленное и дополненное, Издатель Шумилова И.И., М., 2000.
22. Оперативно-розыскная деятельность: Учебник / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, А. Ю. Шумилова. М., 2002.
23. Основы оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. С. В. Степашина. СПб., 1999.
24. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Сенилова. М., 2006.
25. Попов В.Л., Мешков В.М., Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия. Учебно-практическое пособие, М., 1999.
26. Попов В.Л., Оперативно-розыскные правоотношения и их виды. В сб.: Проблемы теории и практики ОРД органов внутренних дел в современных условиях, Калининград, Калининградская ВШ МВД РФ, 1996.
27. Степашин С.В., Основы оперативно-розыскной деятельности. Учебник для юрид. вузов, СПб., 1999.
28. Шумилов А. Ю., Курс основ оперативно-розыскной деятельности: Учебник для вузов. М., 2006.
29. Шумилов А. Ю., Оперативно-розыскная деятельность в схемах: Учеб. Пособие. М., 2001.

**ԺԲ.00.05 – ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԵՎ ԿՐԻՄԻՆԱԼՈԳԻԱ,
ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ**

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ (ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԱՍ)

Օրինականության սկզբունքը քրեական իրավունքում: Անալոգիայի արգելումը: Դատական նախադեպը որպես քրեական իրավունքի աղբյուր: Արդարության և քրեական պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքը: Կրկնակի դատապարտման արգելքը: Քրեական օրենքի գործողությունը ժամանակի ընթացքում: Քրեական օրենքի հետադարձ ուժը, քրեական օրենքի հետադարձ ուժի հարցը բլանկետային դիսպոզիցիաների և արժեքավորվող հասկացությունների կապակցությամբ: Քրեական օրենքի գործողությունը տարածության մեջ: Տարածքային, քաղաքացիության, ունիվերսալ և ռեալ սկզբունքներ:

Հանցագործության հասկացությունը, հատկանիշները, հանցագործությունը այլ իրավախախտումներից սահմանազատելու չափանիշները: Արարքի նվազ կարևորությունը որպես արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանք: Հանցագործությունների դասակարգումը ըստ բնույթի և վտանգավորության աստիճանի: Հանցակազմի հասկացությունը, հանցակազմի և հանցագործության հարաբերակցությունը, հանցակազմի նշանակությունը: Հանցակազմի տարրերն ու հատկանիշները, հանցակազմի պարտադիր և ոչ պարտադիր հատկանիշները: Հանցակազմի տեսակները, դրանց նշանակությունը հանցագործությունների որակման համար: Հանցագործության օբյեկտ. հասկացությունը, տեսակները: Հանցագործության օբյեկտը և առարկան: Հանցագործության անմիջական օբյեկտը և հանցագործությունների որակումը: Հանրորեն վտանգավոր արարք. հասկացությունը, դրսևորման ձևերը, հատկանիշները: Պատճառական կապը քրեական իրավունքում (պատճառական կապի վերաբերյալ առկա տեսությունները): Հանցագործության սուբյեկտ. հասկացությունը, հատ-

կանիշները: Իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության հիմնախնդիրը: Մեղսունակություն և անմեղսունակություն: Անմեղսունակության հատկանիշները: Սահմանափակ մեղսունակություն: Հանցագործության հատուկ սուբյեկտ: Մեղքի հասկացությունը, մեղքի վերաբերյալ առկա հայեցակարգերը: Դիտավորությունը որպես մեղքի ձև, դրա տեսակները: Անզգուշությունը որպես մեղքի ձև, դրա տեսակները: Մեղքի երկու ձևով կատարվող հանցագործություններ

Հանցագործության շարժառիթը, նպատակը, հանցագործությանը ուղեկցող հույզերը: Սխալ. տեսակները, քրեաիրավական նշանակությունը: Քրեական պատասխանատվության հասկացությունը և հիմքը: Քրեական պատասխանատվության հիմքի վերաբերյալ առկա տեսակետները: Հանցագործությունների բազմակիության հասկացությունը, էությունը: Հանցագործությունների համակցություն: Հանցագործությունների ռեցիդիվ: Քրեաիրավական նորմերի մրցակցություն: Հանցագործության փուլերը: Հանցագործության նախապատրաստություն: Հանցափորձ. Հասկացությունը, տեսակները: Հանցագործությունից կամովին իրաժարվելը: Հանցակցության հասկացությունը, հատկանիշները: Հանցակիցների տեսակները: Հանցակցության ձևերը: Հանցակիցների քրեական պատասխանատվության առանձնահատկությունները: Առնչակցություն:

Անհրաժեշտ պաշտպանության հասկացությունը: Անհրաժեշտ պաշտպանության ժամանակ ոտնձգությանը վերաբերող իրավաչափության պայմանները: Անհրաժեշտ պաշտպանության ժամանակ պաշտպանությանը վերաբերող իրավաչափության պայմանները: Ծայրահեղ անհրաժեշտություն. հասկացությունը, իրավաչափության պայմանները: Հանցանք կատարած անձին բռնելը. հասկացությունը, իրավաչափության պայմանները: Հիմնավորված ռիսկ. հասկացությունը, իրավաչափության պայմանները: Հրաման կամ կարգադրություն կատարելը: Ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանք:

Պատժի հասկացությունը, նպատակները: Պատժի համակարգը. հիմնական և լրացուցիչ պատիժներ: Պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները: Պատիժը մեղմացնող հանգամանքները: Պատիժը ծանրացնող հանգամանքները: Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը: Օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելը: Պատիժ նշանակելը հանցագործությունների և դատավճիռների համակցությամբ: Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը տուժողի հետ հաշտվելու դեպքում: Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը վաղեմության ժամկետներն անցնելու հետևանքով: Պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելը: Դատվածություն: Համաներում և ներում: Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ. տեսակները, նշանակելը, փոփոխելը, դադարեցնելը: Անչափահասների քրեական պատասխանատվության ու պատժի առանձնահատկությունները

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք (Ընդ. մաս), դասագիրք բուհերի համար(խմբ. Գ.Ս. Ղազինյանի), Ե., ԵՊՀ 2012:
2. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածուներ, Երևան, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016:
3. Авдеев В.А., Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания несовершеннолетних. Иркутск, 1996.
4. Аветисян С.С., Специальный субъект преступления и уголовная ответственность. Ереван, 2003.
5. Аветисян С.С., Приоритеты и перспективы нового уголовного кодекса РА. Ереван, 2012.
6. Агаев И.Б., Рецидив в системе множественности преступлений. М., 2002.
7. Аликперов Х.Д., Освобождение от уголовной ответственности (Уголовно-правовые аспекты). М., 1999.
8. Базаров Р.А., Преступление. Состав преступления. Челябинск, 1997.

9. Базаров Р.А., Михайлов К.В., Освобождение от уголовной ответственности и наказания. Челябинск, 2001.
10. Баулин Ю.В., Обстоятельства, исключаящие преступность деяния. Харьков, 1991.
11. Беляев В.Г., Применение уголовного закона: учебное пособие. Волгоград, 1998.
12. Бойков А.И., Волженкин Б.В., Уголовный закон: действие во времени и пространстве. Санкт-Петербург, 1993.
13. Векленко С.В., Понятие, сущность, содержание и формы вины в уголовном праве. М., 2002.
14. Гатауллин И. М., Условия правомерности необходимой обороны. Домодедово, 2000.
15. Дунонов В.К., Проблемы уголовного наказания в теории, законодательстве и судебной практике. Курск, 2000.
16. Иванов Н.Г., Понятие и формы соучастия в советском уголовном праве. Саратов, 1991.
17. Игнатов А.Н., Костарева Т.А., Уголовная ответственность и состав преступления. М., 1996.
18. Иногамова-Хегай Л.В., Конкуренция норм уголовного права. М., 1999.
19. Иногамова Л.В., Условно-досрочное освобождение от наказания. Тюмень. 1992.
20. Казаченко И.Я., Сухарев Е.А., Гусев Е.А., Проблема уменьшенной вменяемости. Екатеринбург, 1993.
21. Калмаков П.А., Правовое регулирование принудительных мер медицинского характера. Сыктывкар, 1999.
22. Ковалев М.И., Объективная сторона преступления. Красноярск, 1993.
23. Ковалев М.И., Соучастие в преступлении. Екатеринбург, 1999.
24. Козаев Н.Ш., Обоснованный риск как обстоятельство, исключаящее преступность деяния: Учебное пособие. Ставрополь, 2001.
25. Козлов А.П., Учение о стадиях преступления. СПб., 2002.
26. Козлов А.П., Соучастие: традиции и реальность. СПб., 2001.
27. Коржанский Н.И., Объект и предмет уголовно-правовой охраны, М.,1980.
28. Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1, Т. 2, М., 1999.
29. Лесниченко И.П., Понятие и основание уголовной ответственности. Ставрополь, 2005.

30. Лопашенко Н. А., Введение в уголовное право. Уч. пособие. М., 2009.
31. Лунеев В.В., Субъективное вменение. М., 2000.
32. Малинин В.Б., Причинная связь в уголовном праве. СПб., 2000.
33. Мальцев В.В., Принципы уголовного права. СПб., 2004.
34. Метельский П.С., Состав преступления. Новосибирск, 2000.
35. Назаренко Г.В., Невменяемость: уголовно-релевантные психические состояния. СПб., 2002.
36. Назаренко Г.В., Невменяемость в уголовном праве. Орел, 1993.
37. Назаренко Г.В. Вина в уголовном праве. Орел, 1996.
38. Назаров В.В., Якушин В.А., Ошибка в уголовном праве. Ульяновск, 1997.
39. Нерсисян В.А., Неосторожные преступления: Проблемы и решения. Красноярск, 1999.
40. Новоселов Г.П., Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. М., 2001.
41. Павлов В.Г., Субъект преступления. СПб., 2001.
42. Печников Н.П., Категории преступлений и их уголовно-правовое значение: курс лекций. Тамбов, 2007.
43. Попов А.Н., Уголовный закон и его обратная сила. СПб., 1998.
44. Попов А.Н., Обстоятельства, исключающие преступность деяния. СПб., 1998.
45. Рабаданов А.С., Необходимая оборона и причинение вреда при задержании лица, совершившего преступление. Саратов, 2000.
46. Разгильдяев Б.Т., Задачи уголовного права Российской Федерации и их реализация. Саратов, 1993.
47. Рарог А.И., Проблемы субъективной стороны преступления. М., 1991.
48. Сахаров В.И., Средства и орудия совершения преступлений и их уголовно-правовое значение. М., 1996.
49. Семернева Н.К., Новоселов Г.П., Николаева З.А., Множественность преступлений: квалификация и назначение наказания. Свердлов., 1990.
50. Соломоненко И.Г., Исполнение приказа и его уголовно-правовое значение. Ставрополь, 2000.
51. Становский М.Н., Назначение наказания. СПб., 1999.
52. Старков О.В., Милюков С.Ф., Наказание: уголовно-правовой и криминопенологический анализ. СПб., 2001.
53. Уголовная ответственность несовершеннолетних: Научно-практическое пособие / Отв. ред. В.П. Кашепов. М., 1999.

54. Уголовное право. Общая часть: Учеб. /ред. В.Н. Петрашева. М., 1999.
55. Щепельков В.Ф., Уголовный закон: понятие, структура, пределы действия и толкование. СПб., 2002.
56. Якушин В.А., Каштанов К.Ф., Вина как основа субъективного вменения. Ульяновск, 1997.

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ (ՀԱՏՈՒԿ ՄԱՍ)

Հանցագործությունների որակման գիտական հիմունքները: Սպանության հասկացությունը, տեսակները: Սպանություն ծանրացուցիչ հանգամանքներում: Հոգեկան խիստ հուզմունքի կամ երկարատև հոգեճնշող վիճակի պայմաններում կատարված սպանություն: Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը: Հասարակ սպանություն: Ինքնասպանության հասցնելը: Առողջությանը ծանր վնաս պատճառելը: Առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելը: Առողջությանը թեթև վնաս հասցնելը: Ծեծ: Խոշտանգում: Սպանության կամ առողջությանը վնաս հասցնելու սպառնալիքը: Ապօրինի աբորտ կատարելը: Մարդու իմունային անբավարարության վիրուսի հարուցիչով վարակելը: Մարմնի մասերի կամ հյուսվածքների տալուն հարկադրելը: Վտանգի մեջ թողնելը: Մարդուն առևանգելը, դրա ծանրացնող հանգամանքները: Ազատությունից ապօրինի զրկելը, դրա ծանրացնող հանգամանքները: Ջրպարտություն: Վիրավորանք: Բռնաբարություն, դրա ծանրացնող հանգամանքները: Սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ: Սեքսուալ բնույթի գործողություններին հարկադրելը: Սեքսուալ բնույթի գործողություններ կատարելը տասնվեց տարին չլրացած անձի հետ: Անառակաբարո գործողություններ: Մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների դեմ ուղղված հանցագործությունների հասկացությունը, ընդհանուր բնութագիրը: Քաղաքացիների իրավահավասարությունը խախտելը: Բնակարանի անձեռնմխելիությունը խախտելը: Ընտրական իրավունքի իրականացմանը, ընտրական հանձնաժողովների աշխատանքներին կամ

ընտրությանը մասնակցող անձանց լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելը: Ընտրությունների կամ քվեարկության արդյունքները կեղծելը: Աշխատանքի պաշտպանության կանոնները խախտելը: Ընտանիքի և երեխայի շահերի դեմ ուղղված հանցագործությունների ընդհանուր բնութագիրը: Անչափահասին հանցանքի կատատարմանը ներգրավելը: Երեխային հակահասարակական գործունեության ներգրավելը: Ծնողի կողմից երեխային պահելուց չարամտորեն խուսափելը: Չավակի կողմից անաշխատունակ ծնողին պահելուց չարամտորեն խուսափելը: Սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների ընդհանուր բնութագիրը և տեսակները: Հափշտակության հասկացությունը և հատկանիշները: Հափշտակությունների ծանրացնող հանգամանքները: Գողություն: Կողպուտ: Ավազակություն: Յուրացում և վատնում: Խարդախություն: Շորթում: Ավտոմեքենային կամ այլ տրանսպորտային միջոցին տիրանալը առանց հափշտակելու նպատակի: Գույքային վնաս պատճառելը խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով: Գույքը դիտավորությանմբ ոչնչացնելը կամ վնասելը: Գույքը անզգուշությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը: Օրինական ձեռնարկատիրական և այլ տնտեսական գործունեությանը խոչընդոտելը: Ապօրինի ձեռնարկատիրություն: Կեղծ ձեռնարկատիրություն: Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտներն օրինականացնելը: Կանխամտածված սնանկություն: Կեղծ սնանկություն: Կեղծ փողեր կամ արժեթղթեր պատրաստելը, պահելը կամ իրացնելը: Կազմակերպություններից գանձվող հարկեր վճարելուց խուսափելը: Սպառողներին խաբելը: Մաքսանենգություն: Ահաբեկչություն: Օդանավ, նավ կամ երկաթուղային շարժակազմ փախցնելը կամ զավթելը: Բանդիտիզմ: Չանգվածային անկարգություններ: Ազգային, ռասայական կամ կրոնական թշնամանք հարուցելը: Ապօրինի կերպով զենք, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր ձեռք բերելը, իրացնելը, պահելը, փոխադրելը կամ կրելը: Ապօրինի կերպով զենք

պատրաստելը: Թմրամիջոցների կամ հոգեներգործուն նյութերի ապօրինի շրջանառությունը իրացնելու նպատակով: Ճանապարհային երթևեկության և տրանսպորտային միջոցների շահագործման կանոնները խախտելը: Ապօրինի որսը: Խուլիգանություն, դրա ծանրացնող հանգամանքները: Պոռնկությամբ զբաղվելուն ներգրավելը: Դիակը կամ թաղման վայրերը անարգանքի ենթարկելը: Պետական դավաճանություն: Պետական իշխանությունը յուրացնելը: Լրտեսություն: Դիվերսիա: Պետական գաղտնիք հրապարակելը: Պաշտոնատար անձի հասկացությունը: Պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելը: Պաշտոնեական լիազորությունները անցնելը: Կաշառքի առարկան: Կաշառք ստանալը: Կաշառք տալը: Պաշտոնեական կեղծիք: Պաշտոնեական անփութություն: Ձեռնարկատիրական գործունեությանը ապօրինի մասնակցելը: Պաշտոնատար անձի կոչումը կամ իշխանությունը ինքնակամ յուրացնելը: Պատիժն ի կատար ածող հիմնարկի կամ կալանավորվածներին պահելու վայրի կամ ձերբակալվածներին պահելու վայրի գործունեությանը խոչընդոտելը: Ինքնիրավչություն: Փաստաթղթեր, դրոշմներ, կնիքներ, ձևաթղթեր, տրանսպորտային միջոցների պետհամարանիշներ կեղծելը, իրացնելը կամ օգտագործելը: Ժամկետային զինվորական ծառայությունից, վարժական հավաքներից կամ զորահավաքներից խուսափելը: Արդարադատության իրականացմանը և նախնական քննությանը խոչընդոտելը: Սուտ մատնությունը: Հանցագործությունը պարտակելը: Ակնհայտ անմեղ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը: Սուտ ցուցմունք կամ կեղծ եզրակացություն տալը կամ ակնհայտ սխալ թարգմանությունը: Ցուցմունք տալուց հրաժարվելը: Դատավորի, դատախազի, քննիչի կամ հետաքննություն կատարող անձի կողմից ցուցմունք տալուն հարկադրելը: Դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունքը: Ապօրինի ձերբակալելը կամ կալանավորելը: Ապացույցներ կեղծելը: Զինվորական ծառայության դեմ ուղղված հանցագործությունների ընդհանուր

բնութագիրը: Հրաման չկատարելը: Զորամասը կամ ծառայության վայրը ինքնազլուխ թողնելը: Դասալքությունը: Միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի լուրջ խախտումները զինված ընդհարումների ժամանակ: Գեներիդ: Էկոցիդ: Վարձկանություն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք (Հատուկ մաս), դասագիրք բուհերի համար (խմբ. Գ.Ս.Ղազինյանի), Եր., ԵՊՀ, 2012:
2. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածուներ, Երևան, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016:
3. Агапов П., Бандитизм и организация преступного сообщества (преступной организации): проблемы соотношения. Законность, 2002, № 4.
4. Аистова Л.С., Как квалифицировать хулиганство. СПб., 1998.
5. Белозеров Ю.Н., Нагаев Е.А., Незаконный оборот огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств. М., 2000.
6. Бойцов А.И., Преступления против собственности / А.И. Бойцов. СПб., 2002.
7. Борисенко В.М., Егоров К.И., Исаев Г.Н., Сапсай А.В., Преступления против военной службы. СПб., Юридический центр Пресс, 2002.
8. Борисов В.И., Куц В.Н., Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации. Харьков, 1995.
9. Борисов В.И., Уголовная ответственность за нарушение правил при производстве строительных работ. Харьков, 1977.
10. Бородин С.В., Ответственность за убийство: квалификация и наказание по российскому праву. М., 1994.
11. Бытко Ю.И., Преступления против общественной безопасности. Саратов, 2000.
12. Векленко С.В., Уголовно-правовые меры борьбы с хулиганством. Омск, 1998.
13. Воинские преступления. Учебник. М., ВАЭФП, 1993.
14. Волженкин Б.В., Служебные преступления. М., Юристь, 2000.
15. Волженкин Б.В., Квашис В.Е., Цагикян С.Ш., Ответственность за взяточничество. Ереван, 1988.

16. Волженкин Б.В., Экономические преступления. СПб., 1999.
17. Галахова А.В., Преступления против государственной власти, интересов государственной службы и службы в органах местного самоуправления. М., 1998.
18. Гасанов Э.Г., Наркотизм: тенденции и меры преодоления. М., 1997.
19. Гаухман Л.Д., Максимов С.В., Преступления в сфере экономической деятельности. М., 1998.
20. Горелик А.С., Шишко И.В., Хлупина Г.Н., Преступления в сфере экономической деятельности и против интересов службы в коммерческих и иных организациях. Красноярск, 1998.
21. Гринберг М.С., Технические преступления. Новосибирск, 1992.
22. Гринберг М.С., Технические преступления. Новосибирск, 1993.
23. Дикаев С., Незаконное приобретение, передача, сбыт, хранение, перевозка или ношение оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств. Уфа, 1998.
24. Емельянов В.П., Терроризм и преступления с признаками терроризирования. СПб., Юридический центр Пресс, 2002.
25. Игнатов А.Н., Уголовное право России. Особенная часть. М., 1998.
26. Калмыков В.Т., Хулиганство и меры борьбы с ним. Минск, 1979.
27. Квициния А., Должностные преступления. М., 1992.
28. Комментарий к Уголовному кодексу РФ / Под ред. Ю.И. Скуратова, В.М. Лебедева. М., НОРМА-ИНФРА-М, 1999.
29. Коробеев А.И., Транспортные преступления. Владивосток, 2000.
30. Кочои С.М., Преступления против собственности. М., 2009.
31. Красиков А.Н., Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России. Саратов, 1996.
32. Кругликов Л.Л., Соловьев О.Г., Преступления в сфере экономической деятельности и налогообложения. Вопросы конструирования составов и дифференциации ответственности. Ярославль, 2003.
33. Лопашенко Н.А., Преступления в сфере экономической деятельности, система, проблемы квалификации и наказания. Саратов, 1997.
34. Мальцев В.В., Ответственность за преступления против собственности. Волгоград, 1999.
35. Мартыненко Н.Э., Похищение человека: уголовно-правовые и криминологические аспекты. М., 1994.

36. Миньковский Г.М., Побегайло Э.Ф., Ревин В.П., Уголовно-правовые средства борьбы с наркотизмом в России. М., 1994.
37. Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу РФ: В 2-х томах / Под ред. П.Н. Панченко. Н. Новгород, 1996.
38. Пинкевич Т.В., Криминологические и уголовно-правовые основы борьбы с экономической преступностью. М., 2003.
39. Половые преступления против детей и подростков. Психиатрический аспект / Потапов С.А., Ушакова И.М., Шостакович Б.В., Ростов-на-Дону, Феникс, 1994.
40. Сексуальные преступления лиц с психическими аномалиями и их предупреждение. Учебное пособие /Антонян Ю.М., Поздняков С.П., М., Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1991.
41. Талан М.В., Преступления в сфере экономической деятельности: вопросы теории и законодательного регулирования. Казань, 2001.
42. Ткаченко В.И., Квалификация преступлений против общественного порядка. М., 1982.
43. Тяжкова И.М., Неосторожные преступления с использованием источников повышенной опасности. СПб., Юридический центр Пресс, 2002.
44. Шишко И.В., Экономические правонарушения. Вопросы юридической оценки и ответственности. СПб., 2004.
45. Шуруханов Н.Г., Расследование краж: Практическое пособие. М., Юристь, 1999.

ԿՐԻՄԻՆԱԼՈԳԻԱ

Կրիմինալոգիայի հարաբերակցությունը իրավաբանական գիտությունների հետ: Կրիմինալոգիայի հարաբերակցությունը ոչ իրավաբանական գիտությունների հետ: Վիճակագրական մեթոդը կրիմինալոգիայում: Ընտրանքային սոցիոլոգիական հետազոտությունների մեթոդը: Հոգեբանական և կիրեռնետիկական մեթոդները կրիմինալոգիայում: Դիտարկում, փորձագիտական գնահատականներ: Համեմատական մեթոդը կրիմինալոգիայում:

Հանցավորության հասկացությունը, հատկանիշները: Հանցավորությունը բնութագրող քանակական և որակական ցուցանիշները: Լատենտային

հանցավորություն. հասկացությունը, պատճառները, բացահայտման մեթոդները: Հանցավորության աշխարհագրություն, էկոլոգիա, քարտեզագրություն: «Հանցագործի անձ» հասկացության հիմնախնդիրը կրիմինալոգիայում: Կենսաբանականի և սոցիալականի հարաբերակցությունը հանցագործի անձում: Հանցանք կատարող անձանց սոցիալ-ժողովրդագրական առանձնահատկությունները: Հանցանք կատարող անձանց սոցիալ-դերային առանձնահատկությունները: Հանցանք կատարող անձանց սոցիալ-հոգեբանական առանձնահատկությունները: Եզակի հանցագործության պատճառների և պայմանների հասկացությունը: Ընտանիքի դերը հանցագործի անձի ձևավորման մեջ: Սոցիալական միջավայրի այլ միավորումների դերը հանցագործի անձի ձևավորման մեջ (ռեֆերենտային խմբեր): Հանցավոր վարքագծի մոտիվացիան որպես հանցագործության պատճառ: Իրադրության դերը հանցագործության պատճառական մեխանիզմում: Եզակի հանցագործության պատճառների և պայմանների վիկտիմոլոգիական գործոնները: Հանցավոր վարքագծի մեխանիզմը: Հանցավորության պատճառների և պայմանների հասկացությունը: Հանցավորության սոցիալ-տնտեսական պատճառներն ու պայմանները: Հանցավորության կազմակերպակառավարչական պատճառներն ու պայմանները: Հանցավորության իրավական բնույթի պատճառներն ու պայմանները: Հանցավորության մշակութային պատճառներն ու պայմանները: Հանցավորության սոցիալ-հոգեբանական պատճառներն ու պայմանները: Հանցավորության կանխումը. հասկացությունը, տեսակները: Ընդհանուր սոցիալական կանխում: Հատուկ կրիմինալոգիական կանխում: Կրիմինալոգիական կանխատեսում. հասկացությունը, տեսակները, մեթոդները (արտամիջարկում, մաթեմատիկական մոդելավորում, փորձագիտական գնահատականներ): Կրիմինալոգիական պլանավորում. հասկացությունը, տեսակները: Հանցավորության պատճառների և հանցավորության կանխման վերաբերյալ արևմտյան երկրներում տարածված

տեսություններ: Բռնությամբ կատարվող հանցագործությունների հասկացությունը: Բռնությամբ կատարվող հանցագործությունների կրիմինալոգիական բնութագիրը: Բռնությամբ կատարվող հանցագործությունների պատճառներն ու պայմանները: Կոռուպցիայի հասկացությունը, կրիմինալոգիական բնութագիրը: Կոռուպցիայի պատճառներն ու պայմանները, կոռուպցիայի կանխումը: Կազմակերպված հանցավորություն. հասկացությունը, կրիմինալոգիական բնութագիրը: Կազմակերպված հանցավորության պատճառներն ու պայմանները: Կազմակերպված հանցավորության կանխումը: Ռեցիդիվային հանցավորություն. հասկացությունը, կրիմինալոգիական բնութագիրը: Ռեցիդիվային հանցավորության պատճառներն ու պայմանները: Ռեցիդիվային հանցավորության կանխումը: Անչափահասների հանցավորության կրիմինալոգիական բնութագիրը: Անչափահասների հանցավորության պատճառներն ու պայմանները: Անչափահասների հանցավորության կանխումը: Տնտեսական հանցագործությունների կրիմինալոգիական բնութագիրը: Տնտեսական հանցագործությունների պատճառներն ու պայմանները, դրանց կանխումը: Անզգույշ հանցավորության կրիմինալոգիական բնութագիրը: Անզգուշությանբ կատարվող հանցագործությունների պատճառներն ու պայմանները, կանխումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Антонян Ю.М., Психологическое отчуждение личности и преступное поведение. Ереван, 1987.
2. Антонян Ю.М., Жестокость в нашей жизни. М., 1995.
3. Антонян Ю.М., Тени прошлого. М., 1996.
4. Антонян Ю.М., Убийства ради убийства. М., 1998.
5. Антонян Ю.М., Почему люди совершают преступление. Причины преступности. М., 2005.

6. Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е., Психология преступника и расследования преступлений. М., 1996.
7. Биологическое и социальное развитие человека. М., 1997.
8. Габузян А.А., Проблемы преступности в Республике Армения в переходный период. Ереван, 2007.
9. Дубинин Н.П., Карпец И.И., Кудрявцев В.Н., Генетика. Поведение. Ответственность. М., 1982.
10. Зелинский А.Ф., Криминальная психология. Киев, 1999.
11. Квашиш В.Е., Преступная неосторожность. Владивосток, 1986.
12. Кондратюк Л.В., Антропология преступления. М., 2001.
13. Криминология. Учеб. для вузов, под ред. В. Д. Малкова, М, 2006.
14. Криминология. Учеб., для вузов, под ред. В. В. Лунеева, М., 2004.
15. Кудрявцев В.Н., Генезис преступления: опыт криминологического моделирования. М., 1998.
16. Кудрявцев В.Н., Преступность и нравы переходного периода. М., 2002.
17. Криминальная мотивация. М., 1986.
18. Л.Берковиц, Агрессия: причины, последствия и контроль. СПб., 2001.
19. Лунеев В.В., Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. М., 2005, Изд. 2-е, переработ. и дополненное.
20. Лунеев В. В., Мотивация преступного поведения. М., 1991.
21. Механизм преступного поведения. М., 1981.
22. Миненок М.Г., Миненок Д.М., Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы. СПб., 2001.
23. Фокс В., Введение в криминологию. М., 1980.
24. Хохряков Г.Ф., Парадоксы тюрьмы. М., 1991.
25. Шестаков Д. А., Криминология: Новые подходы к преступлению и преступности: криминологические законы и криминологическое законодательство. Противодействие преступности в изменяющемся мире: учебник. 2-е изд., перераб. и доп., СПб., 2006.
26. Шнайдер Г. Й., Криминология. М., 1994.
27. Яковлев А. М., Теория криминологии и социальная практика. М., 1985.

ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Քրեակատարողական քաղաքականությունը: Հանցանք կատարած անձանց ուղղման սոցիալ-իրավական համակարգը (ուղղիչ համակարգ): Քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքները: Քրեակատարողական իրավունքի նորմերի կիրառումը: Քրեական պատիժների դատապարտված անձանց իրավական վիճակի հասկացությունը և սոցիալ-իրավական հիմքերը: Քրեական պատիժների դատապարտված անձանց հիմնական պարտականությունները: Դատապարտյալների հատուկ իրավունքները: Պատժի նպատակները: Քրեական պատիժներ կատարող հիմնարկների և մարմինների տեսակներն ու խնդիրները: Ուղղիչ հիմնարկների տեսակները և խնդիրները: Վերահսկողությունն ու հսկողությունը պատիժներ կատարող մարմինների և հիմնարկների գործունեության նկատմամբ: Դատախազական հսկողությունը պատիժներ կատարող մարմինների և հիմնարկների գործունեության նկատմամբ: Դատական վերահսկողությունը պատիժներ կատարող մարմինների և հիմնարկների գործունեության նկատմամբ: Գերատեսչական վերահսկողությունը պատիժներ կատարող մարմինների և հիմնարկների գործունեության նկատմամբ: Հասարակական վերահսկողությունը պատիժներ կատարող մարմինների և հիմնարկների գործունեության նկատմամբ:

Այցելություններ պատիժներ կատարող մարմիններ և հիմնարկներ:

Տուգանք պատժատեսակի կատարման կարգն ու պայմանները: Որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը պատժատեսակի կատարման կարգն ու պայմանները: Հանրային աշխատանքներ պատժատեսակի կատարման կարգն ու պայմանները: Հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկելը պատժատեսակի կատարման կարգն ու պայմանները: Գույքի բռնագրավում պատժատեսակի կատարման

կարգն ու պայմանները: Կալանք պատժատեսակի կատարման կարգն ու պայմանները: Կարգապահական գումարտակում պահելը պատժատեսակի կատարման կարգն ու պայմանները:

Ազատագրկումը որպես պատժատեսակ, ազատագրկման կատարման ընդհանուր դրույթներ: Ազատագրկման դատապարտվածների դասակարգման հասկացությունը: Ազատագրկման դատապարտվածների դասակարգման խմբերը: Ազատագրկման դատապարտվածների բաշխումն ըստ ուղղիչ հիմնարկների տեսակների: Նախկինում ազատագրկում կրած դատապարտյալներ: Դատապարտյալներին միմյանցից անջատ պահելու կարգը: Ազատագրկման դատապարտվածներին պատիժը կրելու ուղարկելը: Ազատագրկման դատապարտվածներին ուղղիչ հիմնարկներ ընդունելու կարգը: Դատապարտյալներին կալանավորվածներին պահելու վայրում թողնելը կամ փակ կամ կիսափակ ուղղիչ հիմնարկ տեղափոխելը: Ուղղիչ հիմնարկի տեսակը փոխելը: Ազատագրկում պատժատեսակի կատարման կանոնակարգի հասկացությունը և հիմնական պահանջները: Ազատագրկման կանոնակարգի բովանդակությունը: Ազատագրկման դատապարտվածների նյութակենցաղային ապահովումը: Ազատագրկում պատժատեսակի կատարման կանոնակարգի գործառույթները: Տեսակցություններն ազատագրկման վայրերում: Ազատագրկման դատապարտվածների ծանրոցներ, հանձնույթներ, փաթեթներ և դրամական առաքումներ ստանալու կարգն ու պայմանները: Ազատագրկման դատապարտվածների նամակագրության և հեռախոսակապից օգտվելու կարգը և պայմանները: Ազատագրկման դատապարտվածների կողմից հեռուստահաղորդումների և կինոֆիլմերի դիտումն ու ռադիոհաղորդումների ունկնդրումը և գրականության ձեռքբերումը: Ազատագրկման դատապարտվածների առանց պահակախմբի կամ առանց ուղեկցորդման ուղղիչ հիմնարկի սահմաններից դուրս տեղաշարժվելու կարգն ու պայմանները: Ազատագրկման դատապարտվածների մեկնումներն ուղղիչ

հիմնարկների սահմաններից դուրս: Ազատագրկման դատապարտվածների պատժի կրման պայմանների փոփոխումը: Կանոնակարգն ուղղիչ հիմնարկներում արտակարգ իրավիճակներում: Բաց ուղղիչ հիմնարկ: Կիսաբաց ուղղիչ հիմնարկ: Կիսափակ ուղղիչ հիմնարկ: Փակ ուղղիչ հիմնարկ: Բուժական ուղղիչ հիմնարկ: Ցմահ ազատագրկման դատապարտվածների պատժի կրման առանձնահատկությունները:

Ուղղիչ հիմնարկներում կանոնակարգի ապահովման միջոցները: Ազատագրկման դատապարտվածների նկատմամբ կիրառվող խրախուսանքի միջոցները: Ազատագրկման դատապարտվածների նկատմամբ կիրառվող տույժի միջոցները: Ազատագրկման դատապարտվածներին պատժախուց տեղափոխելը որպես տույժի միջոց և պատժի կրման սահմանված կարգի չարամիտ խախտումներ: Անվտանգության միջոցները, կիրառման կարգը: Մարտական կամ ծառայողական զենք գործադրելու հիմքերը: Դատապարտյալների աշխատանքի իրավական կարգավորումն ուղղիչ հիմնարկներում: Դատապարտյալների կրթության և մասնագիտական կրթության իրավական կարգավորումը: Ազատագրկման կատարման առանձնահատկություններն անչափահաս դատապարտյալների նկատմամբ: Դատապարտյալների նկատմամբ դաստիարակչական ներգործության իրավական կարգավորումը: Դատապարտյալների քրեական պատասխանատվությունը: Դատապարտյալների հետ վերաբերմունքի միջազգային իրավական փաստաթղթերը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը (10 դեկ. 1948):
2. Դատապարտյալների հետ վարվեցողության նվազագույն չափանիշները (30 օգոստոսի 1955):
3. Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (18 դեկտեմբերի 1966):
4. Խոշտանգումներից և դաժան, անմարդկային կամ անձի արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքից և պատժից բոլոր ան-

ծանց պաշտպանության հռչակագիրը (9 դեկտեմբերի 1975):

5. Եվրոպական բանտային (պենիտենցիար) կանոնները (12 փետ. 1987):
6. Դատապարտյալների հետ վարվեցողության հիմնական սկզբունքները (14 դեկտեմբերի 1990):
7. ՀՀ Սահմանադրություն:
8. ՀՀ քրեական օրենսգիրք (18 ապրիլի 2003թ.):
9. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգիրք (24 դեկտեմբերի 2004թ.):
10. ՀՀ օրենքը «Քրեակատարողական ծառայության մասին» (08.07 հուլիսի 2005թ.):
11. ՀՀ օրենքը «Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» (06 փետրվարի 2002թ.):
12. ՀՀ օրենքը «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» (05 մայիսի 1998թ.):
13. ՀՀ Նախագահի 31.07.2006թ հրամանը «Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովների կազմավորման և գործունեության կարգը սահմանելու մասին»:
14. ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական ծառայության՝ կալանավորվածներին պահելու վայրերի և ուղղիչ հիմնարկների ներքին կանոնակարգը (03 օգոստոսի 2006թ.):
15. ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական վարչության կանոնադրությունը (24 օգոստոսի 2006թ.):
16. ՀՀ քրեակատարողական ծառայողի ատեստավորման կարգը (21 հոկտեմբերի 2003թ.)
17. Կալանավորվածների և դատապարտյալների հետ սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքներ իրականացնող կառուցվածքային ստորաբաժանումների գործունեության կարգը(30 մայիսի 2008թ.):
18. ՀՀ արդարադատության նախարարի հրամանը ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական հիմնարկների տեսակները, լրակազմերը, ինչպես նաև կալանավորվածների և դատապարտյալների համար մեկ անձի հաշվարկով բնակելի տարածքները սահմանելու մասին (27 մայիսի 2008թ.):
19. ՀՀ արդարադատ. նախարարի հրամանը քրեակատարողական ծառայության կալանավորվածներին պահելու վայրեր և ուղղիչ հիմնարկներ անձանց մուտքի և ելքի կարգ հաստատելու մասին (04.07 2007թ)

20. ՀՀ արդարադատության նախարարի հրամանը ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական հիմնարկներում և մարմիններում հասարակական վերահսկողության իրականացման կարգ և հաս. դիտորդների խմբի կազմ սահմանելու մասին (18 նոյ. 2005թ.):
21. ՀՀ կառավարության որոշումը կալանավորված անձանց և դատապարտյալների արգելված աշխատանքների և պաշտոնների ցանկ հաստատելու մասին (16 հուլիսի 2006թ.):
22. ՀՀ կառավարության 2006թ. օգոստոսի 24-ի որոշումը «Դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման հարցերը պատիժը կատարող հիմնարկի կողմից քննարկման կարգը» հաստատելու մասին:
23. Խաչիկյան Հ.Մ., «Հայաստանի Հանրապետության քրեակատարողական իրավունք», Ոսումնական ձեռնարկ, Երևան, 2009:
24. Уголовно-исполнительное право России/ ред. В.И. Селиверстова. М., 2001.
25. Уголовно-исполнительное право России/ред. А.И. Зубкова. М., 2002.
26. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XXI века/ Под ред. А.И. Зубкова. М., 2002.
27. Уголовно-исполнительное право. Под общей ред. Ю.И. Калинина. Учебник в двух томах. М., 2006.
28. Аванесов Г.А., Изменение условий содержания осужденных в процессе отбывания лишения свободы (прогрессивная система). М., 1968.
29. Анисимков В.М., Россия в зеркале уголовных традиций тюрьмы. СПб., 2003.
30. Антонян Ю.М., Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е., Личность преступника. СПб., 2004.
31. Антонян Ю.М., Наказание и исправление преступников. М., 1992.
32. Багреева Е.Г., Субликультура осужденных и их ресоциализация. М., 2001.
33. Бриллиантов А.В., Дифференциация наказания и степень исправления осужденных к лишению свободы. М., 1997.
34. Бриллиантов А.В., Проблемы классификации осужденных к лишению свободы в целях дифференциации условий отбывания наказаний. М., 1995.
35. Дмитриев Ю.А., Казак Б.Б., Пенитенциарная психология. М., 2007.

36. Зубков А.И., Калинин Ю.И., Сысоев В.Д., Пенитенциарные учреждения в системе Министерства юстиции России. История и современность. М., 1998.
37. Клюканова Т.М., Уголовное право зарубежных стран. М., 1998.
38. Комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу Российской Федерации и минимальным стандартным правилам обращения с заключенными/ Под ред. М.П. Мелентьева, С.П. Пономарева. М., 1997.
39. Литвишков В.М., Митькина А.В., Пенитенциарная педагогика. М., 2004.
40. Олейник А.Н., Тюремная субкультура в России: от повседневной жизни до государственной власти. М., 2001.
41. Поздняков В.М., Отечественная пенитенциарная психология: история и современность. М., 2000.
42. Поздняков В.М., Психология в пенитенциарной практике зарубежных стран в XX столетии. М., 2000.
43. Селивестров В.И., Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказания. М., 1992.
44. Старков О.В., Милюков С.Ф., Наказание: уголовно-правовой и криминопенологический анализ. СПб., 2001.
45. Ткачевский Ю.М., Прогрессивная система исполнения уголовных наказаний. М., 1997.
46. Тюрьмы и колонии России/ Под ред. Г.Б. Мирзоева. М., 1998.
47. Фойницкий И.Я., Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. М., 2000.
48. Хабаров А.И., Тюрьма и зона. Факты и документы. М., 2000.
49. Хачикян А.М., История применения и правового регулирования наказания в виде лишения свободы в Армении. Ереван, 2005.
50. Хачикян А.М., Лишение свободы: Криминологические и уголовно-исполнительные проблемы. Ереван, 2008.
51. Хачикян А.М., Лишение свободы: проблемы исполнения наказания в отношении впервые осужденных. Ереван, 2000.
52. Хохряков Г.Ф., Парадоксы тюрьмы. М., 1991.
53. Хохряков Г.Ф., Саркисов Г.С., Преступления осужденных: причины и предупреждение. Ереван, 1988.
54. Шамис А.В., Основные средства воздействия на осужденных и механизм их реализации. М., 1996.

ԺԲ.00.06 – ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Միջազգային իրավունքի հասկացությունը և առանձնահատկությունները: Միջազգային իրավունքը որպես ինքնուրույն իրավական համակարգ: Միջազգային հանրային իրավունքի և միջազգային մասնավոր իրավունքի հարաբերակցությունը: Միջազգային և ներպետական իրավունքի հարաբերակցությունը: Միջազգային իրավունքի ծագումը և պատմական զարգացման փուլերը: Ստրկատիրական ժամանակաշրջանի միջազգային իրավունքը: Ֆեոդալական հասարակությունը և միջազգային իրավունքը: Բուրժուական հասարակությունը և միջազգային իրավունքը: Ժամանակակից միջազգային իրավունքի ձևավորումը և զարգացումը: Միջազգային իրավունքի սուբյեկտի հասկացությունը և տեսակները: Միջազգային իրավունքի աղբյուրների հասկացությունը և տեսակները: Միջազգային իրավունքի նորմերը և նրանց իրավաբանական բնույթը: Միջազգային իրավունքի նորմերի ստեղծման գործընթացը: Միջազգային իրավունքի սուբյեկտները: Պետությունների միջազգային իրավասուբյեկտության բովանդակությունը: Հայաստանի Հանրապետությունը՝ որպես միջազգային իրավունքի սուբյեկտ: Միջազգային կազմակերպությունները՝ որպես միջազգային իրավունքի սուբյեկտ: Միջազգային պայմանագիրը՝ որպես միջազգային իրավունքի աղբյուր: Միջազգային իրավական սովորույթը՝ որպես միջազգային իրավունքի աղբյուր: Միջազգային խորհրդատուների փաստաթղթերը և նրանց իրավական նշանակությունը: Ճանաչման ինստիտուտը միջազգային իրավունքում: Պետությունների իրավահաջորդությունը միջազգային պայմանագրերի վերաբերյալ: Պետությունների իրավահաջորդության հասկացությունը և էությունը: Միջազգային իրավունքի հիմնական սկզբունքների հասկացությունը: Ուժ և ուժի սպառնալիք չկիրառելու սկզբունքը: Ազգերի և ժողովուրդների ինքնորոշման և իրավահավասարության սկզբունքը: Միջազգային վեճերի խաղաղ կար-

գավորման սկզբունքը: Պետությունների ինքնիշխան հավասարության սկզբունքը: Միջազգային պարտավորությունները բարեխիղճ կատարելու սկզբունքը: Տարածքային ամբողջականության սկզբունքի նորմատիվ բովանդակությունը: Պետությունների համագործակցության սկզբունքի հասկացությունը և բովանդակությունը: Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի հասկացությունը և աղբյուրները: Միջազգային պայմանագրի հասկացությունը, իրավաբանական բնույթը և տեսակները: ՀՀ օրենքը «Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի մասին»: Միջազգային պայմանագրի կնքման գործընթացը: Միջազգային պայմանագրեր կնքելու իրավունակությունը: Պայմանագրերի կողմերը: Պայմանագրերը և երրորդ պետությունները: Վերապահումները և նրանց իրավաբանական հետևանքները Հայտարարությունները և նրանց իրավաբանական ուժը: Միջազգային պայմանագրի ուժի մեջ մտնելը և դրա հետևանքները: Միջազգային պայմանագրերի մեկնաբանությունը: Միջազգային պայմանագրերի կատարումը: Միջազգային պայմանագրերի դադարեցումը: Պայմանագրի կասեցման հիմքերը: Պատերազմի ներգործությունը միջազգային պայմանագրերի վրա: Միջազգային կազմակերպությունների հասկացությունը, դասակարգումը և իրավական բնույթը: Միջազգային կազմակերպությունները, դրանց ստեղծման և գոյությունը դադարեցնելու կարգը: Միջազգային կազմակերպությունների դերը միջազգային վեճերի խաղաղ կարգավորման գործում: Միջազգային կազմակերպությունների դերը մարդու իրավունքների պաշտպանության գործում: Միացյալ Ազգերի Կազմակերպություն. նպատակները և գործունեության հիմնական ուղղությունները: ՄԱԿ-ի գլխավոր մարմինները: ՄԱԿ-ի մասնագիտացված հաստատությունները: Տարածաշրջանային միջազգային կազմակերպություններ:

Միջազգային իրավախախտումների դասակարգումը: Միջազգային իրավական պատասխանատվության հասկացությունը և ձևերը: Միջազգային-

իրավական պատասխանատվության տեսակները և հիմքերը: Միջազգային-իրավական պատասխանատվության սուբյեկտները, ֆիզիկական անձանց միջազգային-իրավական պատասխանատվությունը: Պատասխանատվությունը միջազգային հանցագործությունների համար: Պատասխանատվությունը ցեղասպանության միջազգային հանցագործության՝ համար: Արտաքին քաղաքականության, դիվանագիտության և միջազգային իրավունքի հարաբերակցությունը: Արտաքին հարաբերությունների ներպետական և արտասահմանյան մարմինների համակարգը: Դիվանագիտական ներկայացուցչության հասկացությունը, կազմը և իրավական վիճակը: Դիվանագիտական անձեռնմխելիությունները և արտոնությունները: Դիվանագիտական ներկայացուցչության գործառույթները: Դիվանագիտական առաքելության սկիզբը և ավարտը: Հյուպատոսության գործառույթները և գործունեության հիմնական ձևերը:

Միջազգային տնտեսական իրավունքի հիմնական աղբյուրները և սկզբունքները: Միջազգային տնտեսական հարաբերությունների հասկացությունը և սուբյեկտները: Միջազգային տնտեսական կազմակերպություններ: Միջազգային ծովային իրավունքի հասկացությունը և աղբյուրները: Դեպի ծով ելք չունեցող պետությունների իրավական վիճակը: Միջազգային ծովային տարածությունների դասակարգումը և իրավական ռեժիմը: Միջազգային օդային իրավունքի հիմնական սկզբունքները «Օդի ազատություններ»: Միջազգային օդային հաղորդակցությունների իրավական կարգավորումը:

Տարածքի տեսակները միջազգային իրավունքում: Պետական տարածքի կազմը և իրավական ռեժիմը: Սահմանների փոփոխությունը և տարածքային վեճերը: Միջազգային տիեզերական իրավունքի հասկացությունը, աղբյուրները և առարկան: Միջազգային վեճերի խաղաղ կարգավորման միջոցները: Տիեզերական տարածության և երկնային մարմինների իրավական վիճակը:

Մարդու իրավունքների վերաբերյալ հիմնական միջազգային իրավական ակտերը: Միջազգային մարդասիրական իրավունքի հասկացությունը և աղբյուրները: Զինված ընդհարումների միջազգային-իրավական կարգավորումը: Զինված ընդհարումների մասնակիցների իրավական վիճակը: Մարդու իրավունքների պաշտպանությունը զինված ընդհարումների ժամանակ: Պատասխանատվությունը միջազգային մարդասիրական նորմերի խախտման համար: Միջազգային տիեզերական իրավունքի հիմնական սկզբունքները և աղբյուրները: Համընդհանուր անվտանգության համակարգը: Տարածաշրջանային անվտանգության համակարգեր: Մարդու իրավունքների բնագավառում պետությունների համագործակցությունը: Հանցագործությունների դեմ միջազգային պայքարի հասկացությունը և ձևերը: Քաղաքացիության միջազգային-իրավական հիմնահարցերը: Շրջակա միջավայրի միջազգային-իրավական պաշտպանությունը: Շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը միջազգային պայմանագրերում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ժնևի կոնվենցիաները և դրանց լրացուցիչ արձանագրությունները (12 օգոստոսի 1949թ.), «Տիգրան Մեծ», Եր., 1999թ.:
1. Հովհաննիսյան Վ.Հ., Միջազգային պայմանագրերի կնքման և կատարման տեսական և գործնական մի քանի հարցեր, Եր., 2001թ.:
2. Հռոմի միջազգային դատարանի կանոնադրություն (17 հուլիսի 1998թ.), Պաշտոնական հայերեն թարգմ., «Տիգրան Մեծ», Ե., 2000թ.
3. Մարդու իրավունքների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ միջազգային պայմանագրեր: Փաստաթղթերի ժողովածու. Պաշտոնական հայերեն թարգմ., «Տիգրան Մեծ», Ե., 2001թ.:
4. Միջազգային իրավունք: Պատ. Խմբ. Յու.Մ. Կոլոսով և Վ.Ի. Կուլենցով: Գրքի հայերեն թարգմ. Խմբ. Վ.Հ.Հովհաննիսյան, Ե., 1996թ.:
5. Սարգսյան Ա.Գ., ԵՄ ինստիտուտներ և ընթացակարգեր /Ոս. նյութերի ժողովածու/, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2009թ.:
6. Քոչարյան Վ.Վ., Միջազգային իրավունք, Ոսումնական ձեռնարկ, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 2002, 504 էջ:

7. Քնչարյան Վ.Վ., Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի արվարիչական: Ուսումնական նյութերի ժողովածու, Ե., 2007, 495 էջ:
8. В.М. Шумилов, Международное право /Учебник для вузов/, М., 2008.
9. Батырь В.А. Международное гуманитарное право. Учебник для вузов. М., 2011.
10. Барсегов Ю.Г., Территория в международном праве. М., 1958.
11. Баскин Ю. А., Фельдман Д. И., История международного права. М., 1990.
12. Блищенко И.П., Дипломатическое право. М., 1990.
13. Блищенко И.П., Прецеденты в международном праве. М., 1987.
14. Блищенко И.П., Фисенко И.В., Междунар. уголовный суд. М., 1994.
15. Богданов О.В., Запрещение оружия массового уничтожения. М., 1995.
16. Богуславский М.М., Международное экономическое право. М., 1986.
17. Бордунов В.Д. Гражданин против государства в Европейском Суде по правам человека. М., 2005.
18. Бордунов В.Д. Международное воздушное право. М., 2007.
19. Боярс Ю.Р., Вопросы гражданства в международном праве. М., 1986.
20. Броунли Я., Международное право. В 2 т. М., 1977.
21. Веляминов Г.М., Основы междунар. экономического права. М., 1994.
22. Верещетин В.С., Международное сотрудничество в космосе правовые вопросы. М., 1977.
23. Всеобъемлющая международная безопасность. Международно-правовые принципы и нормы. Справочник. М., 1990.
24. Гуцуляк В.Н. Международное морское право (публичное и частное). Учебное пособие. Ростов н/Д. 2006.
25. Демин Ю.Г., Статус дипломатических представительств и их персоналов. М., 1995.
26. Карташкин В.А., Международная защита прав человека. М., 1976.
27. Киракосян Е. Г., Обычай в современном международном праве. Ереван, изд-во ЕГУ, 2009, 212 ст.
28. Кожевников Ф.И., Шармазаншвили Г.В., Международный Суд ООН. Организация, цели, практика. М., 1971.
29. Колбасов О. С., Междунар.-правовая охрана окружающей среды. М., 1982.

30. Колосов Ю.М., Ответственность в международном праве. М., 1975.
31. Котляров И.И., Международно-правовое регулирование вооруженных конфликтов. М., 1984.
32. Кочарян В.В., Международное право и национальные меньшинства. Издательство Ереванского университета. Ереван, 1999.
33. Курс международного права. М., 1989-1998.
34. Левин Д. Б., Принцип мирного разрешения междунар. споров. М., 1977.
35. Лукашук И.И., Международное право/Учебник 2 т./ М., 1996.
36. Лукашук И.И. Право международной ответственности. М., 2004.
37. Лукашук И.И. Международное право.Общая часть. М., 2007.
38. Ляхов Е. Г. и др. Перспективные направления теории международного права и международного сотрудничества по противодействию и борьбе с преступностью и терроризмом. М., 2007.
39. Международное право /Учебник для вузов/ ред.С.А. Егоров. М., 2016.
40. Международное право /Учебник для вузов/ Отв. ред. Г.В. Игнатенко, О.И. Тиунов. М., 1999.
41. Международное право /Отв. ред. Ю.М. Колосов, В.И. Кузнецов/
42. Международное воздушное право. Кн. 1 и 2. М., 1980-1981.
43. Международное космическое право /Под ред. Г.П. Жукова, Ю. М. Колосова,М., 1999.
44. Международное экологическое право. Учеб/ред. Валеев Р.М.М., 2012.
45. Мелков Г.М., Международное право в период вооруженных конфликтов. М., 1988.
46. Мелков Г.М., Права человека. Сборник междунар. Док.-ов. М., 1998.
47. Мюллерсон Р.А. Соотношение международного и национального права. М., 1982.
48. Нешатаева Т.Н., Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. М., 1998.
49. Ушаков Н.А., Международное право /Учебник/. М., 2000.
50. Федоров В.Н. Организация Объединенных Наций, другие международные организации и их роль в XXI веке.М., 2005.
51. Фельтхем Р.Дж. Настольная книга дипломата. Пер. Минск, 2001.
52. Талалаев А.Н., Право международных договоров. М., 1985.
53. Панов В.П., Международное уголовное право. М., 1997.
54. Современное международное морское право. В 3т. М., 1974-1984.

55. Шатров В.П., Международное экономическое право. М., 1990.
56. Шибаева Е.А., Право международных организаций. М., 1986.
57. Шумилов В.М. Международное экономическое право. М., 2014.
58. Эбке Вернер Ф., Международное валютное право. Пер. М., 1997.
59. Энтин М.Л., Международные гарантии прав человека опыт Совета Европы. М., 1997.
60. Ястребова А.Ю. Миграционное право. Учебно-методическое пособие. М., 2011.
61. Abeyratne R. I. R., Legal and Regulatory Issues in International Aviation. Transnational Publishers Inc., 1996.
62. Barry E. Carter, Phillip R., Trimble International Law. Selected documents, New York 2001-2002 Edition.
63. Bin Ch., General Principles of Law as applied by International Courts and Tribunals. Cambridge, 1987.
64. Birnie P.W., Boyle A.E., Basic Documents on International Law and the Environment. Oxford, 1995.
65. Brownlie J.(ed.), Basic Documents in International Law(4th ed.). N.Y., 1995.
66. Brownlie J., Principles of Public International Law, 6th edition. Oxford, 2003.
67. Denza E., Diplomatic Law. Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations, 3rd edition. Oxford, 2012.
68. Encyclopedia of Public International Law. Oxford, 1984.
69. Janis M.W., International Law, 6th edition. Wolters Kluwer, 2012.
70. Kolb R., Peremptory International Law Jus Cogens. A General Inventory. Oxford and Portland, 2015
71. Klabbers J., The Concept of Treaty in International Law. The Hague, 1996.
72. Roberts B., Weapons Proliferation and the World Order. After the Cold War. The Hague /London/ Boston, 1996.
73. Sato T., Evolving Constitutions of International Organizations. The Hague /London/ Boston, 1996.
74. Shaw M.N., International Law, 7th edition. Cambridge, 2014.
75. Schermers H. and Blokker N., International Institutional Law. Third Rev. Ed. The Hague /London/ Boston, 1995.
76. Thirlway H., The Sources of International Law. Oxford, 2014.